

- Вітрила романтики -

Володимир БАБУЛА

Друзі зі Змієносця

Том III

Вітрила романтики

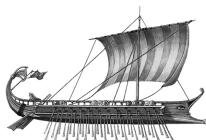
Володимир БАБУЛА

СИГНАЛИ З ВСЕСВІТУ

Книга третя

ДРУЗІ ЗІ ЗМІЄНОСЦЯ

*Науково-фантастичний роман
та повість*

Аргонавти Всесвіту

2017

БАБУЛА Володимир. Друзі зі Змієносця: Науково-фантастичний роман та повість. – Б. м.: Аргонавти Всесвіту, 2017. – 174 с. – (Вітрила романтики).

До книги увійшла заключна частина трилогії Володимира Бабули «Сигнали з Всесвіту» - «Друзі зі Змієносця», а також пізніший докорінно перероблений та скорочений варіант цього твору.

...Уся Сонячна система вражена приголомшливою звісткою. Не встигла повернутися додому експедиція до тризір'я Центавра, як у навколосонячному просторі помічено невідомий об'єкт штучного походження, що тримає курс на Землю. Люди навіть не здогадуються, який сюрприз їх очікує...

Українською мовою публікується вперше.

Переклад з чеської
Віталія Геніка

Ілюстрації
Зденека Буріана

Малюнок на обкладинці
Франтішека Шкоди

Перекладено за виданнями:

Ріонуг. – 1956. – č. 1-11
Babula Vladimír. Oceánem světelných roků. – Praha: Mladá fronta, 1963

© Бабула В., текст, 1956, 1963.
© Буріан З., ілюстрації, 1956.
© Шкода Ф., обкладинка, 1954.
© Генік В., переклад, підготовка тексту, примітки, 2017.
© Аргонавти Всесвіту, оформлення, 2017.

ДРУЗІ ЗІ ЗМІЄНОСЦЯ

Науково-фантастичний роман

Розділ I
ВІЗИТ ІЗ ХМАР

Над голими верховинами Білих Карпат закружляв реактивний вертоліт. Несений двома різнобіжними гвинтами, він задер дзюбатий ніс свого сигароподібного корпусу до білих хмар у чистій блакиті неба й повільно знизився над галявиною, де стояла велика гірська вілла.

Дівчинка, яка сиділа на ганку, схопилася й побігла до місця посадки.

З літального апарату, що сів на прямовисні телескопічні шасі, вийшов плечистий чоловік у спортивному костюмі.

– Криштофе, Криштофе! – радісно закричала дівчинка й вітально замахала руками.

Нараз вона зупинилася.

– Ви не... Криштоф... Здалеку ви трохи схожі на нього. Бабуся сказала, що він сьогодні прилетить із Тибету...

Чоловік посміхнувся. Тверді риси його обличчя зм'якли, мов сніг під першим весняним сонцем.

– Я не Криштоф – на жаль. Удома мене називали Лайфом.

– Знаю, знаю, я вже впізнала! – скрикнула дівчинка. – Скільки разів бачила вас по телевізору. Ви інженер Северсон! Здрастуйте! Як чудово, що ви завітали до нас! Ото будуть дівчата в школі заздрити!

– Доктор Бартошова вдома?

– Бабуся? Ні. Тобто так, але пішла на прогулянку. Зараз по неї збігаю. Вона зрадіє...

– Зачекай, я піду сам. Куди вона подалася?

– Коли підете оцим прорубом, напевно її знайдете. Це недалеко.

Інженер Северсон заглибився в густу діброву.

Руді вивірки стрибали у кронах дерев, зацікавлено розглядаючи відвідувача. Найвідважніші сплигували аж до його ніг, сідали навпочіпки й схрещували передні лапки, мовби просили подачку.

– Нічого не маю, не розраховував здибати вас, – засміявся тихо Северсон і провів долонями по кишенях спортивної куртки.

Але вивірки все ж терпляче допровадили гостя аж до кінця прорубу – мабуть, не йняли віри його словам.

Перед Северсоном відкрилася пречудова гірська панорама. Шлях, яким він ішов, тягнувся горбатим, порослим пишною зеленню гірським хребтом, що ділив краєвид на дві просторі долини. Обабіч витикалися з лісу вілли гірських мешканців. Звідкись здалеку вітер доносив дитячий сміх.

Северсон зупинився й глибоко вдихнув пряний аромат гір.

– Здрастуйте, Северсоне! Я чекала вас аж завтра, – почувлося раптом за його спиною.

Він здригнувся й швидко обернувся.

– Товаришко Бартошова! – видихнув здивовано. – Ви зовсім не змінилися за ті двадцять років. Немов я щойно прокинувся в академіка Тарабкіна й знов побачив вас уперше...

– Спасибі за комплімент, лестуне. Ви також не змінилися, – засміялася жінка й вітально потиснула Северсонові руку.

– Я серйозно – ніколи б не дав вам більше тридцяти.

– Краще не будемо про це. Ви ж знаєте, жінки не люблять говорити про старість. Крім того – то була б хиба, якби войовниця зі старістю сама старіла. Ото б мої підопічні мені гарно подякували! Почувала б себе старою Касею Пагачовою, страшною чарівницею з Житкова. Її хижка колись стояла на цьому самому гірському хребті. Вихори й сніговії, що іноді проносилися тут, побільшували в неосвічених людей жах перед її чарами. Стару називали відьмою. На топленому воску й олові вона ворожила вбогим горянам про щасливе майбутнє, лікувала, заклинала й між людьми сіяла ненависть. Але попри всі її закляття та чари залишалися ті люди в невимовних стражданнях, далі пили денатурат і вмирили на сухоти. Навіть собі не вичакувала відьма розкішного життя. Де нічого нема, навіть чорт не бере... Шкода згадувати, – махнула лікарка рукою, – на щастя, важкі часи zostалися позаду. Ми живемо тепер, мов у раю, про який моя прабабуся мріяла на цих схилах... Ну, як вам подобається мій рідний край? Природа на Кварті була романтичніша, еге ж?

– Романтичніша, але й чужа, повірте мені. Підступна й невблаганна. Тут біля кожної квітки, біля кожного дерева з милими вивірками відчуваю, що я вдома, що природа – мій найкращий друг. Відрадно бачити над собою лише одне-єдине сонце замість трьох. Академік Навратіл слушно казав: усюди добре, а вдома найкраще.

– Авжеж – удома найкраще. Бачите, так заговорилося, що ледь не забула запросити вас на невелику перекуску. Ви, напевно, втомилися з дороги.

– Втомився після півгодинного польоту? Не їхав же я потягом, як колись мандрували, – відказав Северсон. – Зі всіх боків усі наглядають за мною й турбуються про моє здоров'я. «Вважайте, не треба хвилюватися», – напучувала мене Наташа Орлова. «Відпочинь трохи, не перевантажуй себе», – постійно непокоїться Алена. Не розумію цього! Я ж не з цукру, я цілком

здоровий. Зізнаюся – прийшов до вас лише задля спокою в сім'ї. Не знаю, навіщо мені лікуватися.

– Я вас не лікуватиму, – поблажливо посміхнулася лікарка. – Як ви знаєте, я воюю лише проти старіння. Хіба ж не хочете продовжити життя? Визнайте – політ до сусідньої сонячної системи – не зовсім еліксир безсмертя, здоров'я він вам, безумовно, не додав. Про це свідчать і ваші сиві скроні. Хоча виглядає це непогано, а деяким дівчатам навіть подобається, – але для нас, войовників зі старінням – це певна ознака ослаблення найважливіших органів у тілі.

Середня тривалість життя залежить не лише від «Vita-45», який ми зараз уживаємо для безперервного оновлення внутрішніх органів. На неї також впливає і спосіб життя. Цілком природно, що в часи вашої молодості – в добу капіталізму, коли люди жили не вельми добре, щоденно тривожилися про майбутнє, пили алкоголь і курили – похилий вік був рідкістю. У вашому випадку боротьба за глибоку й активну старість особливо складна й важка. Тяжкий побут до останнього польоту з Амундсенем, відтак замороження й багаторічна клінічна смерть у льодовиках Арктики – й, нарешті, важкий процес відновлення й регенерації організму. Авжеж, усе це ви пережили щасливо. Стали новою людиною в істинному значенні цього слова. Навіщо я вам це розкажу? Щоби повчати вас? Знаєте добре, що ні – ми достатньо знайомі. Я просто хочу, щоб ви в зародку зрозуміли складність проблеми, довіряли й допомагали мені.

Криштоф повернувся, – вказала вона на вертоліт, що виблискував у сонячному світлі. – Криштоф Липський, мій асистент. Вельми здібний чоловік, моя права рука, можна сказати. Часом він трохи впертий і любить водити людей у квітень¹, як у нас кажуть, але загалом дуже хороший хлопець. Наша Лідушка – онука – його просто обожає. Врешті – познайомитися з ним самі...

Коли вони вийшли на галявину, Криштоф Липський був уже на віллі й жваво розмовляв із піонеркою. Забачивши господиню, підбіг до неї й задихано мовив:

¹ «Посилати (водити) у квітень» - поширений у чехів і словаків звичай першоквітневих розіграшів та жартів (*Тут і далі, окрім обумовлених випадків, примітки перекладача*).

– Товаришко Бартошова, ви вже знаєте? Це називається відчуттям сенсації, еге ж?

Не чекаючи відповіді, він підійшов до Северсона й відрекомендувався.

– Цікаво, що ви вигадали для нас цього разу, – засміялася лікарка. – Гадаю, це буде щось на кшталт останнього випробування бура, котрий, за вашими словами, несподівано виявили на протилежному кінці земної кулі – в Токію на майдані, еге ж?

– Цього разу я цілком серйозно, – присягнувся асистент. – Дивуюся, що ви ще нічого не знаєте. Про це говорить весь світ...

– Так само, як і про лох-неське чудовисько. Не розігруйте нас, – глузувала лікарка. – Подібно в нього починаються квітневі жарти, – звернулася вона до Северсона.

– Який там квітень – повідомлення з Марса, дивовижне повідомлення! Уявіть собі – в сусідніх сонячних системах ми знайшли мислячих істот – і тепер вони прибувають відвідати нас...

Северсон пожвавився:

– Хто, хто прибуває до нас?

– Дослідницька станція на Марсі кілька годин тому повідомила, що в напрямку Землі зі Всесвіту летить велике тіло невідомого походження. Це не метеор, тіло має надто правильну форму та, ймовірно, оснащене крилами. І це ще не все...

– Мабуть, це повертаються два наші міжзоряні кораблі – «Електрон» та «Фотон», і ваша фантазія трохи розігралася, – перервала його, все ще не вірячи, лікарка. – Гадаю, ви помилилися професією. Вам би писати фантастичні романи.

Северсон похитав головою.

– Це не може бути ні «Електрон», ні «Фотон». Навіть якби зорельоти досягли швидкості світла, вони не в змозі з'явитися тут раніше, ніж через два роки. Таке було б можливо лише в тому випадку, якби можна було летіти в десять разів швидше від світла. Та я сумніваюся в цьому.

– Чудово, товаришу Северсон! До того ж, «Електрон» та «Фотон» не надіслали б загадкове повідомлення, перехоплене зв'язківцем нашого корабля. Хвилину, я вам зараз зачитаю. Ось що було отримано: «Люди планети Земля! Не бійтеся нас! Ми приходимо до вас із незнаних просторів Усесвіту як друзі».

Повідомлення було вислане саме так, як я вам прочитав – англійською мовою. Розумієте? Англійською! Безумовно, це не помилка, таємничі люди повторювали передачу кілька разів.

– І несподівано воно віднайшлося на майдані в Токіо – я вже знаю, – розсміялася доктор Бартошова. – Якщо я вам і досі йняла мало віри, то тепер не вірю зовсім. Це похвально, що хочете нас розвеселити, але сьогодні не перше квітня. Наскільки мені відомо, в нас нині четвер, п'ятнадцяте листопада.

Северсон також заразився сміхом лікарки. Та раптом йому щось спало на думку, й він сказав серйозно:

– У правдивості товаришевих слів ми можемо легко переконатися. Увімкніть телевізор, – попросив Бартошову.

Лікарка охоче згодилася. Вона запросила гостей до господи й запропонувала їм крісла біля приймача. Внучку відправила на кухню за прохолодливими напоями.

Тим часом на екрані з'явився мальовничий південний пейзаж із пальмами. Передавали репортаж із колишньої Сахари.

– Як бачите, на телебаченні панує мир і спокій, – сказала переможно доктор Бартошова. – Чи ви гадаєте, що таке сенсаційне повідомлення не вплинуло б на передачі – якби було, звісно, правдою? Можете уявити, що б означало для нас прибуття незнаних істот зі Всесвіту.

– Розумію, ви мені не вірите. Сам винен через свої дурні жарти. Але цього разу я не жартую! Саме так воно й є.

– Не переймайтеся, Криштофе. За ваші жарти я на вас ніколи не ображалася. Гумор є основою життя. А як Селенарктос? Це мій найстарший підопічний, – пояснила Северсонові. – Зараз йому близько двісті п'ятдесяти років. Точно ніхто не знає, бо за його молодості не велися облікові записи. Ім'я Селенарктос він прийняв у сто років, коли після приходу китайської визвольної армії в Тибет¹ почав навчатися й дізнався, що ведмеді, з якими він так часто сходився у двобоях, називаються по-науковому *Selenarctos*

¹ В 1950 році Народна Визвольна армія КНР вторглася в Тибет, а згодом комуністичний Китай усупереч усім нормам міжнародного права анексував цю раніше незалежну державу. Хоча автор зображає дану подію в позитивному ключі, насправді китайське вторгнення згубно вплинуло на тибетську культуру, і на освіту зокрема.

tibetanus. Ім'я йому так сподобалося, що не зміг від нього відмовитися.

– Селенарктос не в гуморі, – почухав Криштоф солом'яну чуприну. – Став нарікати на погоду. Кліматичний центр на Кулакантрі ніяк не може йому вгодити. Чи сонячне небо, чи снігопад, дідок однаково лається. Переказав, що хотів би з вами побалакати перед смертю. Каже, нібито це станеться вельми скоро. Але він таке твердив уже не раз – і досі живе. І – як я зрозумів – здоровий мов буряк.

– Щось не подобається мені кепський настрій старого, – сказала доктор Бартошова серйозно. – Завтра його огляну. Не хочете полетіти зі мною, товаришу Северсон?

Інженер охоче дав згоду.

Вечірні новини підтвердили правдивість Криштофових слів. Невідоме тіло справді пролетіло біля Марса. Незабаром, проте, зіркі очі радарів і астротелевізорів утратили його з поля зору. Обсерваторії на Землі й на Місяці не завважили нічого. Телевізійне зображення, надіслане марсіанською станцією, не було достатньо чітким, але переконливо доводило, що це штучно створене тіло, а не метеор.

У вітальні доктора Бартошової точилася жвава розмова. Головне слово мав, звісно, Криштоф, котрий нині тріумфував.

– Бачите – а ви не хотіли мені вірити! Тепер цілком ясно, що нашу Сонячну систему відвідали мислячі істоти з невідомих глибин Усесвіту. Словом – сенсація...

– Й ці мислячі істоти цілком випадково розмовляють, бачте, англійською, – іронічно відзначила Бартошова.

– Я цього також не збагну, – згодився Криштоф. – Запитайте Всесвітню Академію наук, що вони думають про загадкове повідомлення.

Лікарка набрала номер на відеофоні й зачекала, поки з'явиться зображення.

Молодий чоловік на екрані усміхнувся.

– По очах бачу, що вас турбує, Франтішко. Повідомлення з Марса, еге ж?

Доктор Бартошова кивнула.

– Ви вгадали, Митю – як завжди. Та ще дужче мене цікавить таємниче повідомлення, передане по-англійськи...

– Ми вважаємо, що це дурний жарт якогось радіоаматора, котрий перехопив передачу з Марса. Просто неможливо, щоб невідомі істоти розмовляли такою самою мовою, що й деякі народи Землі, тим більше, що прилетіли вони до нас зі ще дальших далей, ніж планети в сузір'ї Центавра. Тамешні сонячні системи ми вивчили ґрунтовно. Годину тому стартувало кілька міжпланетних кораблів, щоби подивитися на нежданого гостя зблизка. Вранці я сповіщу вам перші результати огляду. Відтак – на добраніч...

– Чи не могли б ви відкласти завтрашню подорож до Тибету? – запитав Криштоф. – Хтозна, як усе складеться.

– Навіть із прибуттям невідомих істот життя на Землі не зупиняється. А в даному випадку мова йде про людину, ба навіть про найстаршу людину в світі. Замовте нам, будь ласка, у Тренчині ракетоплан на дев'яту годину.

Северсон спав уривками. Повідомлення про прибуття невідомих істот глибоко збентежило його...

Рано вранці зателефонував молодий чоловік із Академії. Доктор Бартошова відразу помітила, що він украй схвильований.

– Це щось незбагненне, щось неймовірне, Франтішко! – різко вихопилося в нього. – Корабель «Іскра» на правду виявив загадкове тіло. Це величезна куля з якимсь віялом крил. Коли «Іскра» наблизилася для кращого огляду, куля збільшила швидкість. Через декілька хвилин вона зникла – і з екранів радарів, і з астротелевізорів. Мовби в одну мить розпалася на атоми...

– Пустите нас до кабіни керування? – запитала лікарка головного пілота, коли вони з Северсоном прибули у Тренчинський аеропорт.

– Усе для вас, товаришко Бартошова, – посміхнувся пілот. – Продовжте мені за це життя на п'ятдесят років, то возитиму вас до самої смерті...

Ракетоплан злетів увись. Каскад масивних порогів незабаром змінився срібним ланцюжком із білими намистинками. Так само блискучі верховини Татрів змаліли в невеликі пагорки на пластику мапи.

Літак досяг стратосфери й увійшов у вічну зоряну ніч. Двигуни вивергнули сліпуче полум'я, аби швидше доправити мандрівників на протилежний бік величезної кулі, що була під ними.

– Гляньте, це не зірка, – порушив мовчанку Северсон і вказав на світляну цятку, що рухалася небом.

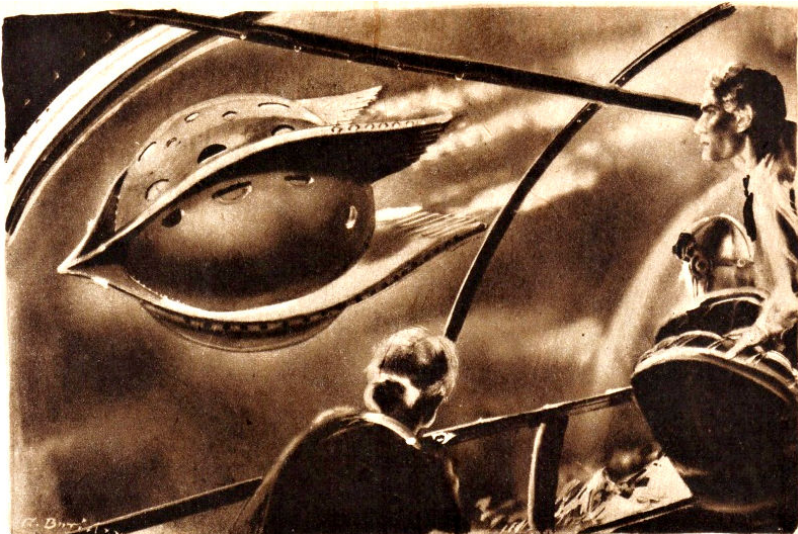
Пілот знічено знизав плечима.

– Я також її помітив, але екрани чисті, мов лілії. Згідно з їхніми показами, простір перед нами як і раніше вільний. Спробуємо детальніше...

Він не договорив. Світляна цятка почала стрімко зростати. За кілька секунд вона набула вигляду крилатої кулі.

Пілот різко потягнув важіль керування на себе.

Лікарка скрикнула.

Северсон широко розплющеними очима дивився на величезну кулю, що летіла просто на ракетоплан. Він блискавично схопив другий штурвал і ввімкнув бічний двигун на повну потужність.

Біля кабіни керування майнув кінчик довгастого крила. Таємничий апарат зник за спинами вражених пасажирів.

– Повернімося, поглянемо на нього! – отямився Северсон.

Пілот помалу розвернув літак, аби кормовими двигунами загальмувати політ.

Велетенська куля швидко віддалялася.

– Ракетний двигун на повну потужність! – вигукнув Северсон і вхопив бінокль. – Дивіться, гігант у кількох місцях розкрився...

Продовження драми вже можна було спостерігати неозброєним оком. Із великої кулі вирійлося кілька менших літальних апаратів із широкими крилами. Всі вони повернули до Землі, розходячись радіально, немовби прагнучи охопити земну кулю.

– Прямуйте за одним із них! Мерщій, не гаймо часу, інакше втече! – підганяв пілота Северсон.

– Бачу, ви досвідчений зореплавець, – відзначив пілот, до якого знову повернувся гумор.

Допоміжний літак невідомої форми, вочевидь, не прагнув спекатися переслідувачів. Після входу в атмосферу він знизив швидкість до мінімуму.

– Давайте подивимося, як вони озброєні, – промовив пілот і облетів літак по великій дузі.

– Здається, шасі не мають, сідатимуть на воду, – зауважив Северсон. – Під нами Індія. Заведіть їх до Бомбею. Там вони зможуть сісти на море, а ми – на березі в аеропорту. Летіть уперед, може, вони зрозуміють, що ми вказуємо їм шлях.

Загадкові гості справді зрозуміли. Перш ніж товаришка Бартошова встигла закінчити квапливе повідомлення для Всесвітньої Академії, обидва літальні апарати приземлилися на індійському узбережжі.

Щойно ракетоплан зупинився в аеропорту, Северсон виплигнув на стартовий майданчик і кинувся до берега. Останньої миті він наскочив на рятувальний катер, що якраз вирушав до незвичайного візитера.

– Це гості з космосу! – пояснив Северсон здивованому екіпажеві.

– Мабуть, знову одна з божевільних ідей наших астронавтів, – сказав смаглявий чоловік у білому халаті.

– Хто ж колись бачив, щоб літак виглядав так неможливо? Адже він схожий радше на ската чи камбалу. Дивуюся, що він давно не на дні моря...

Десь за тридцять метрів від апарата катер зупинився.

Северсон, затамувавши подих, чекав, що буде далі. Чоловік у білому халаті нервово стискав сумку з інструментами для надання першої допомоги.

Нарешті в плавучому літаку виник отвір. Із нього показалася низенька, близько метра заввишки, людина в скафандрі з непрозорим шоломом на голові. Вона звела обидві руки до неба й опустила їх. Цей рух повторився декілька разів.

Нараз пролунав людський голос. Він виходив із невідомого джерела й спочатку був незрозумілий. Однак через декілька митей усі почули чистою англійською:

– Не бійтеся нас, люди планети Земля. Ми прийшли зі Всесвіту – як друзі...

Розділ II
ТАЄМНИЧИЙ ГІСТЬ

Наближалася північ. Лабораторія освітлювалася лише настільною лампою, біля якої сидів замислений учений. Час від часу він щось записував у грубий нотатник.

Раптом дослідника вивів із задуми легкий стук у вікно. Він підняв голову й прислухався.

Новий стукіт, цього разу трохи гучніший.

Учений устав, підійшов до вікна й став чекати. За склом з'явилася худа рука й постукала знову.

Чоловік обережно відчинив вікно й запитав у тиху ніч:

– Хто це?

– Я.

– Хто – я? Що тут шукаєте так пізно вночі?

– Я бідний мандрівник із незнаного. Прийшов попросити ковток води...

– Зачекайте – зараз вийду...

Вчений увімкнув світло перед будинком і повільно відчинив двері. На порозі стояв високий худий старий із сивою рідкою бородою. Побачивши господаря, він радісно зблиснув очима.

– Нарешті я знайшов тебе, хлопче...

Дослідник подивився на нього з підозрою.

– Хто ви? Я вас не знаю.

– Знаєш чи ні – зараз не має значення. Головне, що я тебе знаю. Мені взагалі відомо багато речей, про які ви, люди, навіть не здогадуєтесь. Не запросиш до господи? Мене втомив довгий шлях. Прийшов-бо я здалека, з неймовірної далечі. Зі світу іншого, ніж ваш, людський...

«Напевно, збожеволів, бідака», – подумав учений і запропонував старому зайти.

Хутко відкривши бляшанку консервів, він виклав її вміст на тарілку.

– Підкріпіться, зараз вам покращає. Прийшли просити мене про допомогу як лікаря? Хіба вам не сказали в місті, що я взяв

відпустку, щоби тут, на самоті, закінчити важливу наукову працю? Ну та гаразд – стражденним допоможу завжди...

Старий уважно подивився на нього.

– По очах бачу, що маєш мене за шаленця. Не віриш, що я прийшов з іншого світу, еге ж? Та я доведу тобі, що наділений цілком іншими, нелюдськими здібностями. Поглянув оце допіру на твоє чоло і знаю, що допомога стражденним не перший твій фах. Бачиш – ти здивований, а це доводить, що я маю слухність.

– Їжте, дідусю, їжте, в дорозі ви добряче зголодніли, – припросив учений старого, не зважаючи на його слова.

– Не називай мене дідусем, я молодший від тебе. Сумую лише за еліксиром життя, що його маєте ви, люди. В нашому – точніше, в моєму, – світі старіють швидше, ніж на Землі, він більш дикий... Але ваша, людська їжа дивовижно смачна – мої вітання, – він церемонно вклонився. – Вона штучна, чи не так? Бачиш, я все знаю! Вас, людей, я знаю дуже добре. Ви справжні чарівники. В моєму царстві таких здібних людей не було. Я – щоб ти знав, із ким маєш справу – багато років володів світом, так само великим, як і ваша Земля...

– То хто ж ви? Звідки прийшли? Навіщо розповідаєте мені байки? – поспитав учений сприкрено.

Старий підійшов до вікна і вказав на зоряне небо.

– Я прийшов звідти, – дивуюся, що ти ще досі не знаєш. Як давно ти відірваний від світу?

Він схилився до телевізора й повернув верньєр.

– ...Другий літак із загадковими прибульцями приземлився у Нью-Йорку, – говорив диктор. – Головний корабель кружляє на висоті сорока кілометрів над Землею. Прибульці не знімали скафандрів, тому ми не знаємо, як вони виглядають. Усі розмовляють по-англійськи. Екіпаж літака, який приземлився в Середземному морі, попросив дозволу відвідати Всесвітню Академію наук...

Дослідник схопився за голову й витріщився на старого.

– Хіба це можливо? Ви один із них? Але це безглуздя! Ви людина, як і я – не майте мене за дурня...

– Я людина, як і ти, але й не людина – в твоєму розумінні, – засміявся старий загадково. – В усякому разі, я прийшов з іншого світу, повір мені...

– А чому навідалися саме до мене? – здавленим голосом запитав учений.

– Бо знаю тебе краще від інших – і мій літак приземлився на озері поблизу. Завтра в тому переконаєшся...

Вчений схопився й побіг до відеофону. Старий зупинив його.

– Знаю, що ти надумав. Хочеш повідомити людям про мій візит. Не треба, нікому не телефонуй. Я волів би залишитися в тебе на деякий час інкогніто, як кажете ви, люди. Сподіваюся, ти приймеш мою пропозицію. Не пожалкуєш. Дізнаєшся багато про що – розповім тобі, як мені жилося в іншому світі, та про наш шлях. Я був провідником експедиції на вашу планету...

– Радо прийму вас як гостя, – сказав учений нерішуче. – Але що скажуть люди, коли побачать вас тут? Як їм пояснимо вашу присутність? Відразу ж збагнуть, що тут щось негаразд.

– Дам тобі пораду: скажи їм, що я твій пацієнт звідкись – хоча б із Америки, еге ж?

Учений безпорадно кивнув і втомлено сів у крісло.

– Сидітимеш отак цілу ніч? – після короткої мовчанки поцікавився старий. – Щодо мене, то я б охоче виспався, бо й справді дуже втомився в дорозі. І потім, мені цікаво, як спиться у справжній людській постелі.

Дослідник відвів старого до гостьової кімнати, побажав на добраніч і повернувся до кабінету. Щоб охолодити розпалену голову, вихилився з вікна. Йому здалося, що шпичасті верховини Гімалаїв танцюють швидкий вальс.

«Що тепер? Чому таємничий чоловік прийшов саме до мене? Сповістити про його візит до Академії? Чи сховати гостя тут? Що як образиться, коли я його викажу? А, може, це якась пастка – хитрість?..»

Хутко зачинив вікно і впав на канапу.

Чому тут так страшенно тихо?

Що транслюють по телебаченню?

– Передаємо нове повідомлення про візит на Землю невідомих мислячих істот, – озвався диктор. – За мить ви познайомитеся з ними в прямій трансляції зі Всесвітньої Академії наук...

Лікар буквально прикипів очима до екрану телевізора. Цієї миті він забув про загадкового старого, що спав у сусідньому приміщенні.

– Від імені всіх нас дякую за дружній прийом, який ми зустріли у мозку вашої планети – Всесвітній Академії наук, – вклонилася людина з незнамого, схована в скафандрі з непрозорим шоломом. – Спасибі також пані, яка нас сюди охоче допровадила, – знову вклонився гість докторові Бартошовій. – Зізнаюся – ми уявляли вас дещо інакше. Припускали, що ви не цілком довірятимете нам, оскільки ми для вас надто чужі істоти. Проте запевняємо: ми прийшли з добрими намірами й не хочемо зашкодити вам чи воювати з вами...

Президент Академії був уражений і водночас здивований словами таємничого прибульця.

– Будьте певні, ви – наші бажані й дорогі гості, – сказав він. – Збентеження, помічене вами, не є проявом недовіри. Ми тільки не збагнемо, як це можливо, що ви розмовляєте по-нашому. Адже прибули ви з далекої далечі, де, виходячи з людських припущень і знань, зв'язок із Землею вельми утруднений, якщо взагалі можливий...

– Маєте рацію, пане президенте. Наші пізнання в техніці зв'язку є не більшими від ваших. Будемо раді познайомити вас зі всім, що знаємо і вміємо. Дозвольте, однак, на питання, чому ми з вами розмовляємо однаковою мовою, відповісти пізніше, коли познайомимося краще.

Невисокий прибулець повернувся до глобуса зоряного неба, що стояв на низькому столику, й поволі обернув його.

– Ось наш дім у сузір'ї *Orphiuchus*, – повільно вимовив важку назву.

– У Змієносці? – уточнив президент.

– Авжеж, на планеті, що обертається навколо цієї зорі, – гість указав на маленьку світляну цятку на глобусі.

– Я припускав це, – сказав президент. – Проксима Змієносця – Барнарда. Відстань шість і одна десята світлового року, спектральний клас M5, густина 62, світність 0,00048. Не вельми гріє вас ваше сонце...

– Воно справді зігріває не вельми, навіть з огляду на те, що ми потребуємо значно менше тепла, ніж маєте на вашій планеті ви,

– погодилася людина в скафандрі. – Це й було головною причиною, чому ми помандрували в космос...

У лікаревій лабораторії заблмало червоне світло. Чоловік біля телевізора нервово здригнувся.

«Хто це турбує мене так пізно, й саме під час цієї вражаючої програми?» – подумав він, неприязно поглянувши на порушника спокою – відеофон. Світло, однак, блмало далі. За хвилину до нього додався зумер, сигналізуючи, що виклик дуже важливий.

Лікар неохоче встав і натиснув кнопку апарату.

– Доктор Лікургос? – запитав чоловік на екрані. Коли вчений ствердно кивнув, продовжив: – Розумію ваше невдоволення. Я доктор Пасанг із Кганба-Дсонгу. Кілька хвилин тому мене, як і вас, відірвали від перегляду передачі. Але це якраз той випадок, що його ми, як лікарі, добре розуміємо. Мова йде про людське життя, точніше про життя найстаршої людини в світі – Селенарктоса.

– Селенарктос помирає? – видихнув лікар стривожено.

– Якщо відверто – ні, хоча й безперестанку повторює нам, що скоро помре. Стан його здоров'я досить добрий. Я заміщаю його лікаря, котрий на відпочинку. Селенарктос просто в дуже кепському настрої, це часом буває в літніх людей. Доктор Бартошова обіцяла, що приїде його відвідати. Однак у призначену годину він її не дочекався. А коли побачив лікарку в телепередачі зі Всесвітньої Академії наук, образився, що вона знехтувала його, віддавши перевагу незнаним істотам. Марно я пояснював йому, що то був її обов'язок перед гостями, перед людством, що, я певен, вона приїде якомога швидше, що вона не забула свого друга Селенарктоса. Та старий оголосив, що вже не хоче її бачити, й зажадав, щоб я запросив вас.

– Мене? – здивувався Лікургос. – Направду мене? Це неможливо. Ви знаєте...

– Селенарктос знає також. Він хоче саме вас. Каже, що ви зробили тибетцям багато добра. Це його «останнє бажання», як він висловився, – останні хвилини провести з вами. Можете прибути просто зараз? Я б не хотів, щоб він без потреби хвилювався, це йому шкідливо...

Лікургос зачудовано похитав головою.

– Дивно... Певна річ, я зараз вилечу. Але... ви мене розумієте.

– З нетерпінням чекатиму на зустріч. Піду сповіщу Селенарктоса про ваше прибуття, – чоловік на екрані попрощався й перервав зв'язок.

– Кули це ти зібрався, хлопче? – несподівано почулося від дверей.

Лікар швидко обернувся й здивовано подивився на старого, що без стуку увійшов до кімнати.

– Ви ще не спите? – запитав спантеличено.

– Як я можу спати, коли у вухо дзвенить отой клятий відеофон? Даруй, що підслухав вашу розмову. Раджу тобі – не роби дурниць.

– Дурниць? Яких дурниць? Що ви маєте на увазі? – пробурмотів лікар.

– Я вже казав, що прозорливий і бачу тебе наскрізь. Тому трохи побоююся за Селенарктоса. Було б його шкода.

Лікургос зблід.

– Ви вважаєте... що я кепський лікар?.. Що не тямлю в своїй роботі?

– Лікар ти хороший, не сумніваюся. Адже в тебе був добрий учитель. Проте повторюю: жодних дурниць! Вір досвідченій істоті з космічних глибин.

Лікургос мимоволі відступив від загадкового старого і сперся плечима об стіну.

Трохи оговтавшись, він силувано всміхнувся.

– Знаю, ви жартуєте. І не вірю, що ви прийшли з космосу. Невідомі люди значно менші від вас, і всі вони мають скафандри, бо наше довкілля для них вороже. Скажіть відверто: навіщо робите з мене дурня й чого цим добиваєтеся? Доведеться проінформувати про вас Академію.

– Я сам зроблю це, коли прийде час. Раджу не поспішати з висновками. Я-бо наділений великою силою, й міг би тобі вельми зашкодити. Знаю про кожен твій рух, твоє життя повністю в моїх руках. Бажаєш доказ, що я належу до гостей зі Всесвіту? Поглянь.

Старий дістав із кишені світлини й подав лікареві.

– Це я! Впізнаєш? Лише в мене тут шолом прозорий. А ті решта побіля мене? Я значно вищий від них, але в природі нема нічого особливого в тому, що один росте вище від інших. І пейзаж навколо нас, безумовно, не земний. Такі рослини у вас не ростуть.

Ну – не марнуй тут зі мною коштовний час, Селенарктос чекає. І не забувай мої слова. До зустрічі.

Лікар поплентався з кімнати.

Конвертоплан¹ швидко злетів у вись. Благословлялося на світ.

Долини й горби лежали мовби на дні молочного моря. Зі світанкової імли виступали величні вершини Даху світу – осяяний сонцем іскристий Еверест, білосніжний Гаурішанкар і шляхетна Канченджанга.

Дика краса вічних льодовиків і обривистих скель сьогодні не займала Лікургоса. Думками він усе ще був у своїй гірській оселі, біля таємничого старого.

У проміжках між скельними щитами засяяла гладінь річки Цанг-по.

– Ми вже на місці, під нами Кганба-Дсонг, – оголосив пілот.

Лікар мовчки кивнув і пристебнувся.

Конвертоплан завис у вертикальному положенні й поволі знизився над білим містом у гірській долині. Повернув до могутнього стародавнього замку, що був колись монастирем і стояв на платформі під міськими стінами.

– Дуже радий, що ви прибули, – привітав Лікургоса чоловік, який запросив його вночі. – З Селенарктосом справа серйозніша, ніж я гадав. Перед ранком він заспокоївся, але став цілком байдужим до всього навколо. Температура поступово знижується, пульс послабшав. Боюся, що це справді кінець. Я вже викликав доктора Бартошову...

Чоловіки швидко піднялися стародавніми монастирськими сходами і ввійшли до замку.

¹ Конвертоплан (реактивний вертоліт) - це апарат, що поєднує переваги гелікоптера (вертольота) та нормальних літаків. Конвертоплан стартує вгору з вертикального положення, а тому не потребує злітно-посадкової смуги аеродрому. В повітрі він повертається в горизонтальне положення й продовжує політ як звичайний вертоліт чи реактивний літак, однак вигідно відрізняється від гелікоптера значно більшою швидкістю. Коли ж конвертоплан приземляється, він знову повертається у вертикальне положення й опускається на землю (*Примітка автора*).

Селенарктос лежав на ложі з балдахіном у невеликій, багато оздобленій залі. Коли прибулі увійшли, його вродливе шляхетне обличчя ожило.

– Даруйте божевільному старому, що чекає вас тут, посеред краси минувшини, – посміхнувся від Лікургосові. – Кожен має свої слабкості, кожен якимось прив'язаний до минулого. В дитинстві я хотів мешкати в цих місцях. Щоправда, пізніше, після звільнення, мені жилося значно краще, ніж ламам – але тепер хочу тут померти. На схилку віку людина повертається в дитинство.

– Вас щось болить? Маєте якісь побажання? – запитав Лікургос тривожно.

– Не плачте за мною. Ви ж не хочете, щоб я жив вічно? Я прожив добре й досить довге життя, щоби тепер у мирі догоріти, мов свічка. Смерть тяжка лише для того, хто мусить одійти швидше, ніж хотів би. Я ж бажаю відійти. Донедавна я ще боровся, бо відчував у собі ще досить сил – але тепер уже бачу, що каганець згасає. Без смерті не було б життя. Для того, хто знає, що його діти живуть щасливо, смерть не тяжка. Він існує далі в своїх нащадках. А моїми дітьми є ви, всеньке людство.

Обидва лікарі тихо стояли біля постелі старого.

Погляд умираючого впав на вікно, на панораму гірських верховин.

– Мій батько й я були вбогими кулі, рабами без ціни, – озвався він по хвилі. – Ми служили носіями для сагібів – білих панів – і ченців у цьому монастирі. Багато разів ризикували життям у експедиціях на вершини світу. В одній із таких виправ батько загинув – як безіменний герой. Англійські пани, котрих він супроводжував, спорудили йому пам'ятник... Називали нас Гімалайськими Тиграми за відвагу й витривалість.

Я не розумів тоді, чому сагіби порушують спокій богів на вершинах. Навіщо йдуть у царство лавин і вічної криги? Хочуть знайти там скарби?

Батько на мої питання відповів просто: «Запитувати – на це не маємо права. Коли шлях скінчиться, отримаємо від сагібів гроші. Ми обіцяли їм вірно служити й супроводжувати всюди, куди нам накажуть...» Із кулі ми стали людьми – й люди перемогли світові верховини. Загнали в небуття літні й зимові бурі,

гірські долини перетворили на рай. Плекайте, діти, цей рай. Бережіть його незайманим для своїх дітей.

Старий відвів погляд від вікна, заплющив очі й зостався лежати нерухомо.

– Чому ви покликали саме мене? – спитав Лікурґос.

– Довіра зцілює, – відказав тихо старий, не розплющуючи очей.

Лікареві виступили на чолі холодні краплі поту. Він підійшов до старого й обережно поклав руку йому на груди. Навпомацки визначив, що серце зупинилося.

– Я повідомлю в Академію, – сказав доктор Пасанґ ледь чутно й навшпиньки пішов до дверей.

Лікурґос у відчаї стиснув руки.

– Не залишайте мене тут самого...

У дверях з'явилася доктор Бартошова, а за нею президент Академії та ще декілька чоловіків і жінок.

– Кінець, – прошепотів Пасанґ.

Лікурґос схопився за голову й вибіг із зали.

Селенарктос розплющив очі. Непорушне обличчя його на мить осяялося ледь помітною посмішкою.

– Ви були... добрі до мене... дякую... вам. Живіть у любові... й... мирі, – видихнув тихо, й голова його схилилася набік...

Розділ III ЩО ГІРШЕ?

– Ти його вбив! – вигукнув загадковий старий, коли Лікургос увійшов до лабораторії.

– На бога, навіщо мені його вбивати? – застогнав лікар. Він доплентався до крісла і впав у нього. – Чому ви мене переслідуйте? Нащо доводите до божевілля? Що я зробив вам, чим зашкодив?

– Я також колись убивав – і не знав навіщо, – провадив старий неблаганно. – І також був за те доведений до божевілля. Життя нещадне – як у вас на Землі, так і будь-де у Всесвіті. Але ти страждаєш, сидячи вигідно в кріслі, маючи вдосталь їжі, сплячи під дахом у теплі. Я ж страждав наче звір...

Старий присунув своє крісло ближче до Лікургоса й зазирнув йому просто в очі.

– Послухай, як я страждав. Можливо, це допоможе тобі легше витерпіти власний біль.

– Під час мандрів у космічних просторах ми зупинилися якось на невідомій планеті, яку назвали – якщо послуговуватися вашою людською мовою – Гаммою.

На Гаммі були сприятливі для життя умови. Ми побудували там комфортабельні житла й помалу готувалися до подальшої подорожі Всесвітом. Однак щасливе життя не тривало довго. Настав час катастроф, які планета переживала часто. Мої супутники відлетіли, а я з власної вини залишився на Гаммі сам, покинутий напризволяще, без будь-якої надії на допомогу. А надія – сам це добре знаєш – полегшує й смерть...

Перша ніч у вічному вигнанні була подвійно страшною.

Ваш земний геолог говорить сухо, по-науковому: «Нерівності земного рельєфу, морські глибини й обриси материків створені силами різного походження. Одна група цих сил бере початок у надрах Землі... Найстарішим проявом ендегенних сил, які породили різні форми земної поверхні, в геоісторії є вулканічна

діяльність. Вона проявляється у припливі магми ближче до поверхні Землі або ж у виливанні її на поверхню».

Старий зціпив зуби й роздратовано просичав:

– Авжеж, так говорить холодний геолог... Але я в тому пеклі жив! – вигукнув він різко. – Земля буквально горіла й плавилася в мене під ногами...

Він схилив голову й продовжував спокійніше:

– Першої ночі... земля тряслася й репалася, гори диміли в мене над головою, в заглибину, де я сховався, вривалася крижана буря. А в серці відчай...

Я лежав серед розкиданих, іще теплих брил, і чекав, поки мене залле розжарена лава.

Оглушливий вибух недалекого вулкану знову пробудив мене до дії. Страх за життя переміг безнадійний відчай. Я схопився й стрімголов кинувся з гори на долину. Шлях мені освітлювало полум'я вулкана.

Кілька разів я падав, нині вже не знаю, чи то через те, що хиталася земля, чи то не корилися ноги.

Незабаром дістався до невеликого гірського потоку, що біг у глибокому жолобі. Його вода вирувала, мов у казані над полум'ям. Далі я міг іти лише вздовж берега, оскільки ліворуч до річки спадала стрімка скельна стіна. Пара, що здіймалася з жолоба, пекла моє спрагле горло й ошпарила все обличчя. Вона оповила мене молочною імлою, тому довелося рухатися вперед крок за кроком, наосліп.

Нарешті я пройшов через вузьку ущелину й опинився на широкій рівнині, що закінчувалася на овиді пралісом.

Гуркіт за спиною знову спонукав мене до шаленого бігу. Немов сполошений кінь, скакав я через вибоїни й рівчаки, спотикаючись об каміння й густі сплетіння рослин.

Я бачив свій порятунок у пралісі. Забіг у його темінь і, мов дикий звір, нестямно кинувся в гущавину.

Ліани й лускате гілля дряпали обличчя й руки. Болю я, однак, не помічав – лише якимось відсторонено відчував, що по шкірі спливає липка кров.

Сили швидко танули.

Доповзши до дерева зі світними плодами, я поринув у забуття.

Як довго так лежав, не знаю. Пробудив мене сильний біль у ногах. Із зусиллям я розплющив опухлі повіки – й закричав від жаху.

Поряд було полум'я, черевики й штани мої вже тліли. Я схопився і з останніх сил кинувся геть від страшної смерті. На щастя, праліс горів повільно. Товсте м'ясисте листя містило надто багато води. Повні соку гілки тріщали в жару, мов вибухаючі гранати.

Діставшись узлісся, я впав на землю й довго відсапувався. Часом здавалося, що задихаюся – зболене горло відмовлялося служити.

Зціпивши зуби, я роззирнувся навсібіч. Сивим небом котилися кошлаті хмари диму. Переді мною височів куполоподібний горб із голим піщаним чолопочком.

Підвівшись, я після багатьох перепочинків виповз нагору, щоби краще роздивитися довкола. Добре пригадую, що за кряжем побачив пагористу рівнину – немов хвиля за хвилию бігла морем. За мить мене зморив сон.

До гарячкових марень домішувався начебто шум виверження й гуркіт розбурханого моря.

Розбудив мене дощ і відчуття сильної спраги. Я сів, щоби відшукати десь струмок чи просто калюжу. Не уявляєш, який я був приголомшений, побачивши краєвид перед собою. Гадав, що марю. Хвилясті терени змінилися рядами високих гірських хребтів. На одному з них я, власне, сидів. Горбкувата рівнина зникла, зник і пагорб, на вершку якого я заснув.

Тіло моє було немов поламане – лише за хвилю я помітив, що земля дрижить і стрясається.

Дзвін у вухах приглушив гуркіт, що долинув звідкись здалеку. Земля просто піді мною здригнулася й за кілька митей так розтріскалася, що я угруз у мокрий пісок.

Зненацька здалося, що гірські хребти попереду осідають, і я здійснююся до небес. Як пізніше з'ясувалося, гора, звідки згодом удалося втекти, перетворилася на вершину суцільного зростаючого пасма. Я безпорадно сидів на ній у піску і з жахом спостерігав за грізними змінами ландшафту. За кілька годин мене знесло на величезну висоту. Вдалині шаленіло море. Хвилі, високі, наче гори, люто билися об континент і відривали цілі кавалки землі.

З пралісу вибігли дивоглядні ящери й щодуху кинулися до щойно виниклої гори, яка здійняла мене. Рятуючись від них, я виборсався з піску й чкурнув у протилежному напрямі, вниз.

Та звірі швидко наздогнали мене. Їхні могутні м'язисті тіла проносилися поряд, мов примари. Жодне з потворних створінь, однак, не зацікавилася мною. Здавалося навіть, що деякі перескакували чи оббігали мене, намагаються не зашкодити.

«Рятуються перед великою небезпекою», – спало мені на думку, й я знову схопився. Пробігши декілька кроків, ще раз упав і з відчаєм поглянув на втікаючих тварин. Недалеко саме плазував ящір, який через своє важке тіло й незграбні дужі ноги не встигав за рештою. Кількома стрибками я опинився на ньому. Ухопився за кістяну пластину, що ними було всіяне тіло плазуна, й видряпався на карк.

Ящір мене, певно, навіть не помітив. Він напружував усі сили, щоби наздогнати побратимів.

Я озирнувся. Позаду сопіла потвора з довгою шиєю й величезною пащею, обтиканою дрібними гострими зубами. Варто було їй трішечки витягти шию – і мій шлях крізь пекло враз закінчився б. Але, коли тобі з усіх боків загрожує небезпека, перестанеш боятися й почнеш розважати спокійно. Можливо, ти мені й не повіриш, але в тому жаху я заходився міркувати, як оборонитися від небезпечного створіння.

Поки я пильнував небезпеку за спиною, мій «корабель» добіг до широкої річки, без роздумів кинувся у воду й поплив до протилежного берега, над яким зводилися перші схили високих гір. Я досить добре знав навколишні гори, в яких прожив довший час. Проте на спогади не було часу, й я не збагнув, що річка тут раніше не текла.

В долині почувся голосний гуркіт. Він посилювався й невдовзі став оглушливим. Ящір піді мною напружив усі м'язи, щоби подолати декілька метрів, що залишилися до берега.

В закруті долини з'явився могутній водяний вал, що, мов водоспад, ринув просто на нас.

Я зіскочив зі свого рятівника й кількома стрибками дістався берега, наміряючись тікати горі схилом. Досі дивуюся, звідки в мене ще взялося стільки енергії. Однак, тільки-но встиг схопитися за скелю, як мене затопила злива пінявої води.

Я заплющив очі й безпомічно очікував найгіршого.

Потік води, однак, прокотився – й я залишився висіти над ним на скелі. Бідний ящір – мій рятувальник – зник в оскаженілій стихії...

На схилі мене підстерігала нова небезпека. Тут відпочивало декілька ящерів, котрі не мали сил, щоби піднятися вище.

Вода все прибувала – досягала мені вже до стіп. Нічого не вдієш, довелося продовжувати шлях.

Схилившись над водяною гладінню, я досхочу напився. Вода була солонувата, але нестерпну спрагу втамувала. Навіть здалося, що вона повернула трохи снаги в руки й ноги.

«Скористаюся зі слабкості тварин і піднімуся вище в гори», – вирішив я.

Із зусиллям видряпавшись на невелике плато, я заповз у пишні зелені кущі. Щастя знову на хвилю повернулося до мене. Просто на відстані витягнутої руки погойдувалися на гілках фіолетові овальні плоди, які я знав і не раз їв.

Вітер завивав, і часом над кущами з'являлася голова котрогось із ящерів. Я, однак, на це не зважав, жадібно ковтаючи соковиту солодку м'якоть.

Незабаром мої важкі повіки склепила втома. Коли прокинувся – сягнув за плодами, наївся й знову заснув. Так у заростях я провів декілька днів. А були то довгі дні, повір мені. На небі чергувалися два сонця. Коли одне заходило, друге досягало zenіту.

Рухи гірських масивів припинилися, вулкани згасли. Надра планети відбушували й тепер відпочивали. Як надовго, я, звісно, й гадки не мав.

Крім того, погода покращала. Темний дим розвіявся, повітря очистилося від попелу.

Моє приємне життя порушував лише ящір, котрому припало до смаку листя кущів, що під ним я відпочивав. Він нагнав на мене трохи страху, однак нічого лихого не сталося.

Рани на тілі навдивовижу швидко гоїлися й засихали. Як ви, люди, кажете, незабаром найгірше лишилося позаду.

Нарешті я покинув свій сховок і помалу подався в гори, до ущелини, де в паніці й розпачі покинув своє єдине майно – передавач, який до всього не працював, приймач, ящик із консервами, декілька книг і, головне, – гумовий човен та скафандр. Серце стискалося від тривоги, в якому стані знайду – і чи знайду взагалі – покинуті речі. Без них шанси на порятунок зменшилися б до мінімуму.

Що вище я підіймався, то ширше розлягався навколо краєвид. Це здається очевидним, але мене дивувало. Цікавило, куди поділися гори, що вирости, коли я лежав без свідомості. Здавалося, вони знову вирівнялися, перетворилися на рівнину, мовби їх вивальцював гігантський валець. Молочний туман, що стелився внизу, не дозволяв роздивитися рівнину як слід. Лише коли сяйво двох сонць розігнало імлу, я дізнався жорстоку правду – навкруги простягалося море, всіяне безліччю дрібних острівців. Горби, які на короткий час здійнялися до неба, опустилися назад і витворили стійке дно нового моря.

Цікаво, гори в якімсь місці сполучалися з материком чи стали пустельним островом? На це питання наразі відповіді було неможливо. Якщо я справді на острові, то без човна звідси ніколи не виберуся. Дерево на Гаммі важче від води, тому про спорудження човна годі й думати. І без консервів тут загину так само...

Тривога про речі, сховані в розколині, продовжувала гнати мене нагору.

Через декілька годин я нашттовхнувся на серйозну перешкоду – застиглий лавовий потік. Довелося його обходити, що ще продовжило мій шлях.

У деяких місцях лавові виходи були настільки потужними, що повністю змінили ландшафт, і я незабаром утратив орієнтацію. Тому змушений був через добрячий шмат дороги повернутися до заростів і заpastися солодкими плодами, котрі заміняли мені не лише їжу, але й воду, якої в горах бракувало.

Принаймні десять днів тривали блукання ущелинами та ярами, схилами й плато. Про гірські сходження я тепер не можу навіть слухати, повір мені, хлопче.

Нарешті вдалося дістатися так довго шуканої ущелини. Обидва сонця були вже за обрієм. Над головою блискотіли зірки.

Коли я наблизився до входу в розколинину, здалося, що в ній щось горить. Про це свідчило світло, танцююче на протилежній стіні.

Дихання завмерло мені в грудях. «Мої речі!» – саянуло в свідомості. Я без роздумів кинувся поміж кам'яні стіни. Однак зараз же зупинився.

Посеред ущелини палала складена з ломаччя ватра, а навколо сиділи... істоти, схожі на нас!..

Загадкові створіння мене, на щастя, не помітили. Було ще надто далеко – нас розділяла вузька звивиста розколина. Припавши до скельної стіни, я обережно поповз углиб ущелини. Зізнаюся, я боявся невідомих істот, але ще дужче боявся за речі, сховані в розколині.

Рухатися вперед ставало дедалі складніше. Врешті я змушений був плазувати поміж розкиданих брил на череві.

Створіння, котрі досі сиділи мовчки, мов статуї зі схиленими головами, зненацька занепокоїлися – почали роззиратися, а одне тягуче запищало.

Мороз продер мені по шкірі. Я судомно припав до скелі й затамував подих. Але нічого не сталося. Вогонь час від часу тріщав, і йому відповідало багатоголосе відлуння.

Нарешті я набрався відваги й обережно поглянув на таборище. Багаття весело палало, але розкладені навколо нього лупаки були порожні. Істоти зникли!

Куди вони могли подітися? Я був цілком певен, що доступ до ущелини існував лише через розколину, в котрій я лежав за скелею. А біля мене ніхто не проходив, інакше я б його мусив побачити чи принаймні почути.

«Тектонічні рухи!» – раптом промайнуло в голові. При формуванні гірських масивів розкололася стіна ущелини, й істоти зникли через новоутворену тріщину.

Я встав і ретельно оглянув усе тирловище. Серце радісно стрепенулося в грудях. У тьмяно освітленому закуті я помітив свій передавач. Поблизу лежали розкидані книги й консерви, а над ними на скельному виступі висів гумовий човен...

Я був такий схвильований, що геть забув про обережність. Позносивши дорогоцінне майно на купу, я гладив і перебирав деякі предмети, мов божевільний.

Коли, нарешті, повернувся думками до дійсності, при погляді на стрімкі, тьмяно освітлені стіни розколини страх знову стиснув мені горло.

Незнані створіння, можливо, сховалися в тріщині й звідти спостерігають за мною, вичікуючи слушної миті, щоби спекатися непроханого гостя.

Закортіло схопитися і втекти, але ноги не послухали мене.

До страху домішувався нестерпний душевний біль – моторошне відчуття самотності й нікчемності. Люди, до котрих я належав і котрі мене мимоволі покинули, жили за більйони кілометрів звідти, серед зірок, що мерехтіли над головою.

Я впав на купу книг та консервів і гірко розридався, безпомічно очікуючи присуду долі. Тієї миті було однаково, що невідомі істоти можуть прийти і вбити мене. Навпаки – я жадав цього. Рвав у розпачі волосся й голосно проклинав себе й весь Усесвіт.

Напад відчаю смертельно виснажив мене. Навіть не знаю, коли і як я заснув.

Прокинувся аж уранці. Дощило. Мене морозило, в голові гуло, й усі м'язи болісно протестували.

Дощ скоро змінився зливою. Я заліз під скельний навіс і тупо дивився на мокрі блискучі бляшанки.

Посеред розколини незабаром утворилася калюжа каламутної води, котра все більшала. Моє єдине майно, від якого залежало життя, опинилося в небезпеці. Це привело мене до тями.

Вставши, я хутко повернувся до консервів. Розкривши одну з них, заходився їсти. Дощова вода надавала їжі неприємного сірчистого присмаку, але я на те не зважав.

Підкріпившись, я переніс усі речі під скельний навіс, щоби вберегти від рясного, майже непроглядного дощу.

Рівень води посеред ущелини, однак, постійно зростав. Незабаром вона підступила до мого сховку, місцями досягаючи аж до протилежної стіни, чим унеможливила відступ із розколини сушею. Тому, щоб уникнути наростаючої небезпеки, я схопив гумовий човен і заходився швидко надувати його. Проте, хоча легені надималися так, що мало не лускали, човен уперто залишався пласким. Важко було втямити, в чому річ. Бо якби навіть він був десь розірваний, пластична маса, вміщена всередині, автоматично зашпарувала б отвір. Так були влаштовані всі надувні човни.

Однак при ретельному огляді я виявив тріщину – полагодити її було годі. На довгі роздуми не лишалося часу. Вода починала затоплювати консерви, що лежали на краю купи.

Розстеливши спаслий човен на клаптику сухої землі ліворуч і поскладавши на нього дорогі цінні предмети, я отримав своєрідний мішок. Він був доволі важким, але страх додав мені сили. Завдавши клунок на плечі, я по пояс у воді рушив убрід уздовж скельної стіни, де нововиникле озерце не було таким глибоким.

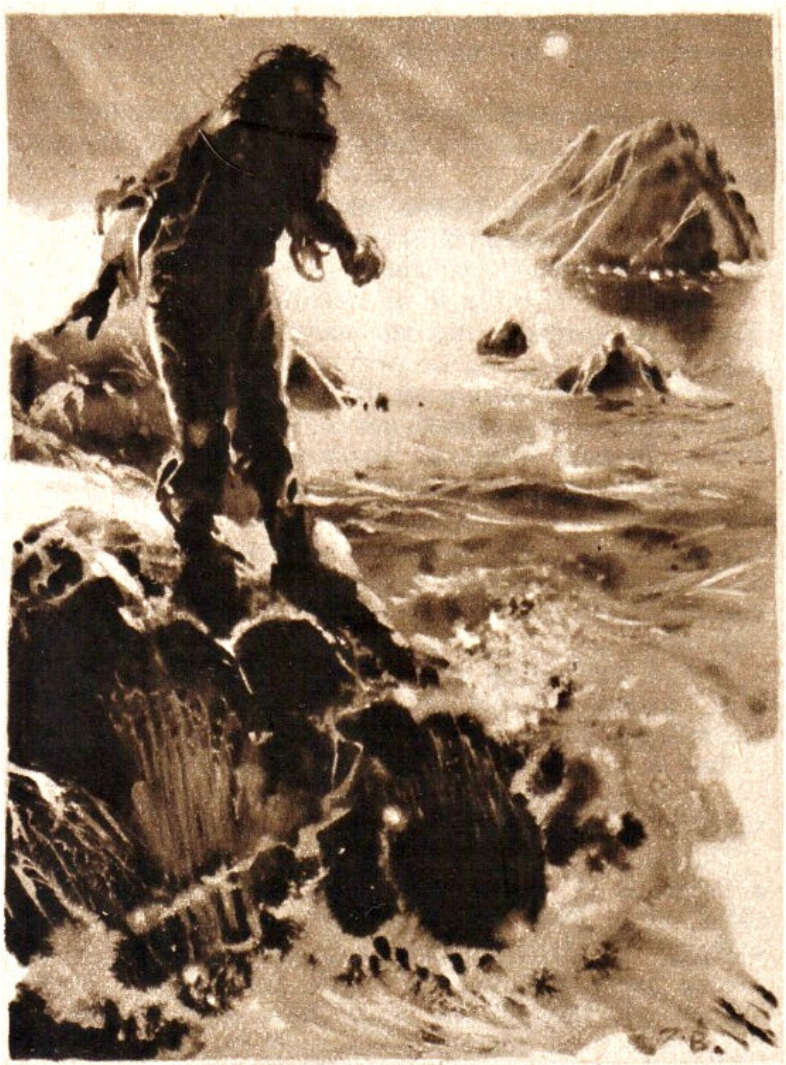
У розколині мене зустрів пінявий і гуркітливий потік, що ним вода намагалася покинути ущелину. Я спіткнувся, важко звівся – і вдарився головою об скелю, позаяк денне світло через густий туман і дощ не проникало углиб розколини.

Мало не розгубивши свою поклажу, я опинився нарешті на схилі гори й безсило впав на землю. Потоки води, що лилися з неба, приємно остуджували розгарячене тіло.

Напруживши останні сили, я розв'язав мішок і відкрив бляшанку консервів. Їв без апетиту й почуття голоду, суто з веління розуму, котрий мене попереджав, що без поживи загину.

Дощ спинився аж під вечір. Туман, підсвічений променями червоного сонця, розвіявся.

Від жаху я витріщив очі: за кількасот метрів піді мною розкинулося... море!

Отупілий мозок удалося примусити працювати насилу. Я-бо знаходився в горах – на висоті принаймні трьох тисяч метрів над рівнем моря. Вода не могла піднятися так високо, навіть якби протягом року лило мов із відра.

Чи, може, мій розум потьмарився, і я марю? Галюциную?

Протерши очі, я знову подивився вниз.

Ні, це не могло бути ні сном, ні маячнею, зір не підводив мене. Море підступило аж до самих гір.

«Може, гори запалися в надра планети? – майнуло в голові. – Авжеж – це єдине пояснення, в таких грандіозних геологічних катаклізмах воно й не дивно».

Однак це означало, що опускання гір може тривати й надалі. Врешті-решт вони зникнуть разом зі мною на дні внутрішнього моря...

Я уважно стежив за місцем, де море стикалося з горами. Там вирував лютий прибій, так що годі було визначити, зростає рівень вони, чи ні.

Мимоволі я сягнув за човном. Однак відразу стало зрозуміло, що він таки прорваний. Та, врешті, якби навіть човен був у порядку, при такому сильному прибої однаково не вдалося б відплисти.

Обидва великі сонця зайшли – похмурий край огорнула пільма. Лише маленьке червоне сонце, що нагадувало радше велику зірку, мерехтіло низько над обрієм, викрешуючи на розбурханій поверхні блискотливі криваві відблиски.

Знову мене поїняло почуття безпорадності. Немов ваш страус у небезпеці, я сховав голову в купу консервів та книг, накрався гумовим човном і ненадовго заснув...

Старий замовк.

Лікар глибоко зітхнув, немов пробудившись від важкого сну.

– Ваша правда, дідусю, нічого настільки страшного я насправду не пережив. Таке навіть уявити годі. Але тепер ви знову серед своїх – і відвідали на Землі нас, найкращих ваших друзів. Навіщо згадувати найгірше?..

Старий заперечно махнув рукою.

– Ні, я не хочу забувати, хлопче. Й саме ти мусиш пізнати всі мої страждання. Саме ти... Але на сьогодні досить. Є час для вечері й для сну. Завтра продовжимо...

Розділ IV
ПЕРШІ СУПУТНИКИ

– Мене викликала Академія, мушу зараз відвідати президента, – привітав уранці старого лікар. – Не сердьтеся, що покидаю вас на деякий час. Мій домашній побут ви вже вивчили непогано, тож розберетеся і без мене.

Старий допитливо подивився на вченого й схопив його за руку.

– Не думай, Лікургосе, що перед тобою маленький хлопчик, якого так легко обдурити. Нікуди тебе не відпущу. Добре знаю: хочеш повідомити про мої відвідини, щоби мене спекатися. Попереджаю, я наділений великою силою. Поки тобі добре ведеться, зостанься краще тут. Усі питання з Академією можна вирішити телевізійно. Коли прийде час, я познайомлюся з вашим людством. Однак цього не буде, поки не виконаю таємне завдання...

Доктор Лікургос розгнівано сів у крісло, підпер голову рукою й заплющив очі.

– Бачу, ти добре підготувався до подальшого уроку, – посміхнувся іронічно старий. – На чому ми вчора зупинилися? Ага, згадав...

Я спав на схилі гори, над головою мав нещодавно втихлий вулкан, а під ногами підступаюче море. Однак спалося мені спокійно, сон – чарівна річ. Снилася дівчина, яку я колись кохав і яка кохала мене. Я гуляв із нею в квітучих садах, птахи радісним щебетом славили весну, й десь далеко співав гурт молоді.

– Відпочину тут трохи, а відтак піду далі, наздожену тебе, – шепоче мені дівчина й лягає у свіжі запашні трави.

Відразу засинає. Уві сні так спокійно посміхається...

Я йду далі. Зненацька опиняюся серед пустельних пейзажів планети Гамми. Я сам, цілком сам... А втім, ні. Назустріч ідуть троє людей. Весело балакають, ніби досі мене не помітили.

Я знаю їх усіх. Кличу на ймення... Почули. Підходять і мовчки дивляться на мене.

– Що хочеш від нас? – питає найстарший.

– Хочу дружби, не можу тут жити сам-один...

– Дружби? – дивується чоловік. – Ти – і дружба?

– Авжеж, хочу жити з людьми, хочу товариства людини, такої ж, як і я! – кричу у відчаї.

– Хочеш жити з людьми? – сміється чоловік. – Але ж тут нікого нема. Ти ж нас убив...

Повертаюся й стрімголов утікаю. А за моєю спиною скрегоче моторошний сміх шаленця.

Нараз опиняюся в обіймах матері. Вона гладить мене по волоссю й тихенько заколисує. Я знову маленький хлопчик. Виплачуся й весело побіжу бавитися з дітьми на ігровий майданчик. Радісно кружляє яскраво розфарбована карусель, із малого локомотива вітально махає ще менший машиніст. Усміхнена дівчинка з ямочками на щоках дає мені букетик фіалок, і я навзаєм тицяю їй у руки великий, власноручно змайстрований вітрильник.

В обличчя мені вдарив холодний вітер. Засвістав і вмить поніс у безвість і дівчинку, й карусель, і маленький потяг.

Чому налетів цей крижаний буревій? Адже зараз весна?

Розплюшую очі, прокидаюся. Крижаний вітер дме насправді. Переді мною – безмежне море з тисячами пустельних острівців...

Я здригнувся від холоду й страху. З рожевого сну – просто у страшну дійсність...

Поглянувши на блакитнувато-зелене важке небо, я закричав від туги. Бо хоча воно й було таке високе, здавалося мені тісною кліткою, стискаючи серце. Що безмежніші простори, то гіршою вони є в'язницею, коли ти приречений жити сам, без потиску руки, без звуку людського голосу, без обіймів...

Усе мені раптом здалося смішним – я сам, купки речей біля мене, гумовий човен – і вороже море навколо. Я почав голосно реготати, знову і знову вибухаючи нападами сміху.

– Я збожеволів, – сказав сам до себе з жахом, коли знову заспокоївся.

Схопив приймач і відчайдушно намагався уловити людський голос. Після багатьох невдалих спроб нарешті почувалася музика – «Патетична соната» Бетховена...

– Ви знаєте нашу музику? – запитав Лікурґос зачудовано.

Старий замовк і довго дивився на лікаря.

– Знаю, – сказав по хвилі. – Я часто слухав ваші радіопередачі. Й «Патетична соната» просто найбільше врзалася в пам'ять. Вона справила на мене дуже сильне враження. Спочатку роз'ятрила серце ще дужче – але потім дала нову силу для боротьби з долею...

Потішений музикою розумних істот, я почав обмірковувати ситуацію, в яку потрапив. Щонайперше слід було вирішити дві проблеми: з'ясувати, чи сполучаються гори з материком – і полагодити гумовий човен.

Склавши все своє майно серед скель, я подався на найближчу верховину. Це був конус сплячого вулкана. З головного кратера курився лише білий дим. Проте з малих бічних кратерів усе ще витікали золоті потоки розжареної лави.

Огляд із вулканічної вершини переконав мене в жорстокій реальності: опускаючись, гори перетворилися на острів. Найближчий материк – або великий острів – вимальовувався аж ген на обрії.

На зворотному шляху мені на думку спала хороша ідея. На той час я добре все обдумав і повною мірою використав знання, отримані від людей. Перестрибуючи сяючий потічок лави, мені пригадався гумовий човен: тріщину в ньому можна заліпити за допомогою гарячої маси!

Не відразу, але все ж це мені вдалося. За роботою також з'ясувалося, чому підвела пластична маса в човні. При вибуху недалекого вулкана вона зазнала впливу високої температури й змінила свої хімічні властивості.

Зашпарована тріщина виглядала не надто естетично, але краса для мене тоді не мала великого значення, – гірко посміхнувся старий. – Головне, що човен можна було знову надуті повітрям і використовувати. Без нього я б загинув на острові, навіть якби той не поринув цілком у хвилі. На ньому не було жодної рослинності – праліси, що росли раніше, потонули в морі, – а також бракувало

води. Втекли з острова й звірі – відпливли на дрібні острівці чи на далекий материк. Чимало їх до того ж загинуло...

Через кілька днів підступаюче море загнало мене ще вище. Однак опускання гір нарешті припинилося. Море також поступово заспокоїлося. Небо почервоніло, що було ознакою покращення погоди.

Склавши дорогоцінне майно в човен, я пустився в довгу, небезпечну мандрівку морем.

Спочатку минав малі острівці, не зупиняючись. До материка, однак, було ще далеко, а запас консервів відчутно поменшав. На деяких обтоках відпочивали тварини-втікачі й головаті птахи. До моєї шкаралупки, що підстрибувала на хвилях, вони не проявляли цікавості.

Веслування невдовзі так мене виснажило, що довелося частіше зупинятися біля острівців і набиратися нових сил.

Під вечір знявся сильний вітер. Він підхопив мене й швидко погнав уперед, на щастя, в напрямку материка. Човен хвацько стрибав по хвилях, а я – більше льотчик, аніж плавець, – щосили утримував його в рівновазі.

Море почало поволі збурюватися. Одна з хвиль винесла мене до берега великого острова, кинувши на м'яку подушку водоростей. Я мерщій зістрибнув на тверду землю й відтягнув човен подалі від прибою, аби нас не змила нова хвиля. Мені тоді просто пощастило, та зате я отримав дивну компанію. Поміж скельних стрімчаків посеред острова тіснилися потворні звірі найдивовижніших форм і розмірів. Не було ніякісінького бажання познайомитися з цією компанією ближче, але зростаючі шалені хвилі загнали мене аж до самих скель.

Виволікши човен на найвищу кручу, я почав приготування на випадок найгіршої скрути. Гумовий плавзасіб був улаштований вельми дотепно. У відділенні для пасажирів він мав водонепроникну брезентову перегородку з герметичним замком, яка зазвичай лежала на боках і на дні човна, але в разі потреби могла перетворитися на закапелок чи сховок для вантажу. Досі там зберігалися лише припаси, міх із водою й приймач із передавачем. Зараз же я заліз туди й сам. Усі предмети прив'язав до тіла, щоби не поранили мене при поштовхах, а перегородку над собою засунув.

Звірівшись на долю, я чекав, що буде далі.

Очікування не було довгим. Почувся оглушливий гуркіт, і я відчув, що стрімко злітаю увись. Але марно чекав миті, коли впаду. Здалося, що човен вільно ширяє в повітрі. Я напружував слух, але крім рокоту не чув нічого.

Врешті гуркіт дещо стих, і знизу почулося шипіння й булькання води.

«Здається, човен несе на гребені гігантська хвиля», – подумав я й згорнувся клубком, щоби хоч трохи вберегтися від очікуваного удару.

Кожна хвилина здавалася вічністю...

Щось піді мною затріщало.

Зараз... Зараз...

Удар!..

Я втратив свідомість...

Опритомнівши, найперше обмацав собі руки й ноги. Ой леле! Ліва нога була зламана. Я лежав у густій траві під диким сплетінням покручених гілок.

– Мій човен! – вигукнув розпачливо.

Знемагаючи від нестерпного болю, я повзав околицями, оглядаючи траву й гущавину над собою. Наслідки огляду були скромні, але втішні. У траві знайшлися лише дві консерви, та це означало, що човен десь недалеко. Мабуть, від удару він розірвався й разом із майном впав униз.

– Найперше треба оглянути ногу, – сказав я сам собі і з великим зусиллям сів.

Зціпивши зуби, обмацав гомілку, поки не знайшов перелом. Удар припав на кістку, що зламалася якраз посередині. Я вирівняв її й повернув у попереднє положення. Відтак обгорнув ногу широким м'яким листям і прив'язав до неї ліанами суху рівну палицю. Це було не так просто, як я оце розповідаю, хлопче. Перш ніж закінчити операцію, я кілька разів утрачав свідомість від болю. Але тепер уже неважливо. Ногу с'як-так удалося впорядкувати, і це найголовніше.

Оговтавшись і трохи відпочивши, я знову рушив на розшуки бляшанок. Милиці змайстрував собі з двох гілок із розгалуженнями на кінцях.

Поступово знайшлися майже всі консерви і книги та передавач із приймачем. Човен залишався висіти десь у верхів'їтї, але про лазіння по деревах годї було й думати.

Я позначив дерево, під яким упав, порожньою бляшанкою й попрямував до моря, що шуміло неподалік.

Водна гладінь знову заспокоїлася, мов і не було нічого. На обрїї димів і палахкотів діючий вулкан. Можливо, то був якраз острів, з якого я врятувався на човні...

Вздовж узбережжя тягнулася вдалину широка піщана смуга. Поки сягало око, на материку не було жодних високих гір.

Найбільше жовте сонце хилилося до обрїю. Наближалася ніч – а я й досї не знав, де і як переночую. Якби міг вилізти на дерево, то зняв би човен і перетворив на примітивний намет. Або переcheкав би ніч у сплетінні гілок. На землі спати було страшно через небезпеку нападу якогось ящера чи невідомого кровожерного звіра. Змій я досї не помітив, але не виключено, що вони також ховалися десь у траві.

Залишалося одне: вигребти яму, як це робили первісні люди, й прикрити її сухими стовбурами дерев, повалених чи викорчуваних бурею.

Легко сказати – викопати підземну схованку! Але чим, коли немає потрібних інструментів, та ще й волочиш за собою зламану ногу?!

Дошкутильгавши до узлісся, я сїв на землю й спробував спочатку випорпати яму руками. Робота просувалася важко, глина була наскрізь проросла довгим твердим корінням. Після тривалих зусиль я облишив цю затїю й безпорадно споглядав багрянйй захід сонця. До того ж при поглядї на море стало зрозуміло, як нерозумно я вчинив, наставившись улаштувати сховок у місці, яке могла ще цієї-таки ночі затопити вода.

Повернувшись туди, де так щасливо й водночас нещасливо пристав, я взяв порожню бляшанку й заглибився далі у праліс.

За допомогою бляшанки копання просувалося значно швидше. Я допомагав собі також гострим камінням та відщепками товстих гілок. Робота розтягнулася на цілу ніч і день. Та й то вийшла лише проста яма, а примітивний дах забрав ще два дні виснажливої праці. Робота мене так захопила, що часом навіть забувалася страшна самотність.

– Не збагну, як вам удалося викопати яму, коли зі зламанною ногою не можна було до ладу ані стати, ані вклякнути, – скористався з короткої паузи лікар.

– Бачу, ти уважно стежиш за моєю історією, хлопче. Це похвально і правильно, – посміхнувся старий. – У крайній нужді змудріє й дурень. Я робив досить просто, хоч не можу сказати, що було вельми приємно. Сівши на землю, я випростав ноги. Спочатку копав навколо себе, а відтак – під собою. Щоби вибратися з ями, прив'язався довгою ліаною до стовбура дерева й, коли помалу досяг дна майбутнього сховку, виліз по ліані нагору. Але, оскільки такий вихід забрав надто багато сил, пізніше я зробив із ліан та гілок мотузяну драбинку.

Згодом удалося знайти кущі з їстівними солодкими плодами, так що запасів на деякий час було подостатком. Питна вода незабаром з'явилася просто в норі. Спочатку я, зрозуміло, не вельми зрадів цьому, але згодом не міг нахвалитися. Вода на дні ніколи не перевищувала певний рівень. Я накрив її сплетеним із гілля примітивним настилом, у котрому лишив невеликий отвір для кринички. Склянку, кухоль і дзбан мені замінили бляшанки з-під консервів.

Минув тиждень, відтак місяць, а я продовжував жити життям найжалюгіднішого примітивного створіння. Приймач іще працював, але постійні атмосферні перешкоди унеможливлювали прийом. Заготовляти харчі ставало дедалі важче, на слухання книг невдовзі вже не лишалося часу. Щоб ти знав, хлопче, книги в нас були не з паперу, як ті, що маєш у бібліотеці. Власне, це котушки тонкого дроту, котрі вкладалися у приймач. Решта прилад робив сам – чудово передавав слова й образи автора.

Нога гоїлася вельми повільно, тому я все ще не міг вирушати в далекі прогулянки. Єдиним моїм світом були недалекі околиці, густо змережані стежками, що їх я сам протоптав.

Аж ось моє тихе животіння порушила дивна пригода. Почалося все просто: якось увечері я забув біля свого сховку бляшанку. На ранок вона зникла.

«Жоден звір її не зжер, бляха – не вітаміни. Й великих тварин тут ще не було, я б знайшов сліди. Бляшанку хтось просто вкрав. Злодія треба спіймати», – вирішив я й придумав простеньку пастку. Решту бляшанок прив'язав до мотузка, вкинув усередину кілька

камінців, щоб від найменшого поруху заgrimкотіли, й увечері поклав їх біля входу в нору.

Після кількох ночей марного чекання моя терплячість, як ви кажете, була винагороджена.

Бляшанка нарешті заторохтіла. Кількома стрибками я опинився нагорі й у світлі ліхтаря, зробленого з передавача, побачив створіння, схоже на тих, що стрілися мені в ущелині. Виглядом і частково поставою воно нагадувало нашого шимпанзе.

– Мало перетинки-крила між руками й ногами? – перебив старого Лікурґос.

– Ні, не мало, – відповів той спокійно. – Необачно запхавши лапку в бляшанку, воно марно силкувалося її витягти, пищало тоненьким голоском і мружило на мене злякані оченята.

Обмотавши звіря ліаною, щоби, бува, не покусало чи подряпало мене, я спокійно вклав його на даху свого житла й зібрався вже повернутися на ложе, аж раптом у кущах щось підозріло зашаруділо. За мить показалася подібна істота. Вона примружила очі, засліплена світлом, але не втекла. Навпаки – помалу наближалася до мене. Я спустився на кілька щаблин у нору й насторожено очікував, що буде далі.

Двонога істота не приділила мені багато уваги, а наблизилася й схилилася до бранця. Я чекав, що вона спробує звільнити його від пут, проте сталося інакше. Істота сіла поруч і обняла побратима. Іноді вона протяжно пищала, але не проявляла до мене жодної ворожості.

«Вочевидь, ви сумирні. Допоможи другові та йдіть собі», – подумав я й заліз у нору.

Вранці спокійно встав і виліз на поверхню. Не уявляєш, як я здивувався, озирнувшись. Обидва відвідувачі сиділи на даху мого дому – й обоє вільні!..

– Чому ви не втекли? – запитав я двоногих істот голосно, гостро відчуваючи потребу поговорити хоча б із кимсь, навіть якщо мене не розуміють.

Це було значно краще, ніж розмовляти вголос із самим собою. Я боявся, що такі бесіди є першою ознакою божевілля...

Почувши мій голос, істоти здригнулися, але залишилися на місці. Вони з цікавістю поглядали на мене, немов шукали орган, котрий видавав отой дивний звук. Я засміявся й став у позу оперного співака:

– Не бійтесь голосу мого, а вслухайтесь в красу його, – заспівав я жартома, притому широко розкриваючи рота: – Бо це лише людини глас, і так говорить кожен з нас.

В оригіналі це звучало зовсім інакше й значно краще – переклад вашою мовою вельми невмілий.

Однак створіння продовжували дивитися на мене мовчки.

Я заходився розглядати обох істот ретельніше, й тут помітив іскру високого інтелекту, що горіла в їхніх мудрих очах. І водночас впала у вічі інша особливість, котра вночі пройшла повз мою увагу: одне зі створінь – те, що прийшло рятувати друга, – мало між руками й ногами перетинчасті крила, про які ти допіру питав. Мені це не вкладалося в голову. З вигляду істоти були подібні, ніби належали до одного виду – і раптом така значна анатомічна відмінність. Чи, може, на планеті Гаммі повітряний океан доступний лише самцям, а самки прив'язані до землі й родини?

Дивні відвідувачі відірвали мене від роздумів тоненьким писком, що затихав на найвищих тонах. Чи то хотіли щось сказати, чи хвалилися своїм чудовим співом – не знаю. Я їх не розумів. Відчував лише, що то прояв дружби. Дуже швидко це стало очевидним. Ще більше осмілівши, звірята водилися зі мною за руки й часто наслідували мої рухи. Вони нагадували двох дітей. Зізнаюся, що полюбив цих милих створінь із першого-таки дня. Оскільки я ще досі не мав жодного календаря, то й не міг їх наректи днем, у котрий ми зустрілися, як це зробив ваш славнозвісний Робінзон із П'ятницею. Тому назвав їх звичайними у вас іменами: Франтиком і Марженкою. Франтик був із крилами, Марженка без крил.

За кілька днів ми так зблизилися, що Франтик із Марженкою будь-що захотіли переселитися до моєї підземної оселі. Я б збрехав, запевняючи, що був у захваті від їхнього наміру. Житло для трьох було затісне, а головне – для мене це були все ж тварини. Я унікав їх, бо в тісній близькості з ними не міг би спати спокійно.

Отож, Франтик із Марженкою ночували надворі в густій траві, де влаштували собі затишне гніздечко. День за днем вони пустували до пізньої ночі, а відтак спали до полудня. Я всіляко намагався змінити їхній режим, але марно. Якось увечері навіть ліг у їхнє гніздо, аби чітко дати зрозуміти їм, що мають спати. Вони прикинулися, що сплять, однак, тільки-но я заліз у підземелля, вискочили й пустували в лісі далі. Я зрозумів, що ніч є для них днем, і полишив перевиховання. Навіть був радий із цього, оскільки моє житло принаймні мало нічних охоронців.

Нові друзі стали для мене корисними і з іншого боку. Відразу ж після першої виправи за солодкими плодами та питною водою вони збагнули, що мені потрібно для життя, й за короткий час буквально засипали мене плодами. Деякі з них, щоправда, були неїстівними, зате дуже смакували Франтикові й Марженці.

Після погожих сонячних днів почалися дощі – а відтак і турботи про житло для друзів. Мокра як хлющ Марженка постійно тремтіла від холоду, мовби захворіла на пропасницю. Марно самовідданий Франтик обгортав її своїми перетинчастими крилами. Тоді я вирішив, що відразу після закінчення дощів побудую друзям примітивну хижку з гілок і великого листа. А доти переселив їх до підземного сховку. Це було мудре рішення, оскільки рівень води на дні почав підніматися, й потрібно було чимскоріш вичерпувати її порожніми бляшанками. Без управних рук Франтика й Марженки я б із цієї працею не впорався – вода б мене швидко вигнала з нори.

Так ми у спільній боротьбі з негодою прожили цілий тиждень. Був то сумний час, повний клопотів, що переривалися лише коротким сном.

Хмари, однак, усе ж розвіялися, й на небі знову з'явилися обидва сонця. Ми вітали їх веселим танком у мокрій траві. Сам того не усвідомлюючи, я все більше став переймати від приятелів їхню дитячу поведінку. А вони, навпаки, намагалися наслідувати мене, так що доходило до комічних ситуацій.

На краю маленької галявки, неподалік від мого житла, росли два високі дерева, віддалені одне від одного менш ніж на метр. Обидві крони утворювали єдине сплетіння гілок, мовби велетні обнялися.

Стовбури обох дерев стали основою для майбутнього житла Франтика й Марженки. Приблизно в двох метрах над землею я з'єднав їх товстою гілкою, яка перетворилася на гребінь даху. Обабіч примоцував ще по дві гілки, впер їх у землю й закріпив кілочками. Так вийшов каркас хижі – власне, дах, спертий на стовбури дерев. Заповнивши його гіллям і переплівши ліанами, я наклав хижку товстим гладким листям, котре також убезпечив від вітру ліанами. Подібним чином виготовив і обидві бічні стіни. Пройму між стовбурами дещо зменшив і залишив як ухід до житла.

Друзі дуже уважно спостерігали за моїми діями. Нарешті Франтик підвівся й помалу почав підносити мені будівельні матеріали, але Марженка заходилася стрибати навколо й ніби в зачудуванні поглядала то на мої руки, то на зростаючу будівлю. Від її вигляду мене щоразу розбирав сміх.

Марженчина цікавість до моєї праці повернула мені добрий настрій і якусь горду самовпевненість розумної творчої істоти. Я почав співати. До запаморочення мугикав улюблену змолоту пісню. «Трам-там-там та-ра-ра-ра», – заспівав стиха старий, і обличчя його на мить проясніло.

– Як тільки я вистелив хатину сухою травою, Франтик із Марженкою з радісним писком залізли в неї й відразу ж прикинулися, що сплять. Полишивши їх бавитися, я й собі вклався спочивати. Був такий утомлений, що відразу заснув.

Уранці мене розбудив підозрілий тріск у пралісі.

«Друзі ще сплять, а наближається якась небезпека, можливо, ящір», – майнула в мене думка. Схопившись, я здерся драбинкою й відхилив ляду.

У кроні дерева знову затріщало. Я зачудовано витріщив очі. Франтик саме намагався відламати там товсту галузку. Коди це йому, нарешті, вдалося, скинув її на землю, розпростав руки й доладною спіраллю спланерував униз. Уперше в мене на очах він використав свої перетинчасті крила.

Ухопивши гілляку, самчик із зусиллям потягнув її на узлісся. Там на мене чекала ще більша несподіванка: Марженка закріплювала між двома стовбурами товсту гілку, як це вчора робив я. Працювала вона досить вправно, хоч деякі рухи мусила повторювати кілька разів.

Франтик припер гілку до дерева й пішов подивитися на хижу, збудовану мною вчора. Затим повернувся й перетворив гілку на опорний трамок даху.

Ми помінялися ролями: тепер я з подивом спостерігав, як Франтик із Марженкою будували хижу, подібну до зведеної мною. Й мушу зізнатися, що все у них спочатку йшло гаразд. Я був уражений кмітливістю своїх друзів.

Каркас із гілок вони зробили чудово. Однак, коли почали переплітати гілля ліанами, зіткнулися з великими проблемами.

Після кількох марних спроб друзі так заплуталися в ліанах, що ледве могли рухатися.

Я поспішив їм на допомогу. Вони радісно замахали вільними руками, а Марженка пильно подивилася мені в очі. Нараз із її горла почулося: «Трам-там-там та-ра-ра-ра» – власне «Фі-фі-фі фі-фі-фі-фі», бо ж не співала, а пищала.

Я був збентежений, але врешті збагнув, що вона хотіла сказати тією мелодією. Мою пісню кмітлива істота пов'язувала зі спорудженням хати й просила допомоги.

Я взяв ліану й повільно проплів її між гілками, щоби друзі зрозуміли принцип. Вони зараз же старанно спробували й, кілька разів ще заплутавшись, мов у сітці, таки навчилися цього. Робота їм страшенно сподобалася. Дах і бічні стіни хатини вони проплели так густо, що не лишилося жодної шпарки. Я був дуже втішений цим.

– Із часом так їх вимуштрую, що самому не доведеться й пальцем кивнути. Все робитимуть за мене, – мовив сам до себе.

Наступної ночі вони побудували ще одну хижу.

Потім ще й ще. Їх годі було зупинити. За десять днів галявина нагадувала село. Кінець будівельного запалу настав лише через брак вільних дерев на узліссі.

Франтик із Марженкою довго змінювали житла, аж поки остаточно не поселилися в хижі, яку я збудував найперше. Із ввічливості.

Розділ V
ЗА НОВИМ ЖИТЛОМ

Після сильної бурі, що прокотилася через праліс і повивертала з корінням чимало дерев на своєму шляху, я знову згадав про човен, повислий у сплетінні гілок.

Нога вже загоїлася настільки, що я міг вільно ходити, проте лазити по деревах ще не зважувався. Тому спробував пояснити Франтикові, як виглядає й де знаходиться човен, та примусити принести його.

Франтик повторював усі мої рухи, й Марженка також старанно долучилася до цього, але жоден із них не розумів мене. Безнадійно махнувши рукою, я покинув подальші спроби.

«Пізніше подбаю про це сам», – утішав себе.

Одного дня я помітив у Франтика й Марженки ознаки дивного неспокою. Погода була гарна, буря не загрожувала, а праліс у безвітрі дихав так тихо, що навіть листя не шелестіло. Марно я дошукувався причин тривоги, що все наростала.

Друзі полишили хижу й намагалися проникнути в моє підземне житло. Я великодушно впустив їх і сторожко прислухався, що діється. Але хоч скільки намагався, не почув нічого.

За хвилину Марженка вилізла з нори й заходилася казна навіщо вимикати пучки трави й гребтися в землі. Вона працювала так моторно, що незабаром вирила яму, в якій спокійно могла сховатися.

«Робить собі сховок», – припустив я. Скидалося на те. Марженка працювала як я, коли будував своє підземне помешкання. Викопану яму вона вкрила гілками й листям, а відтак узялася за другу – вочевидь для Франтика.

Коли обидві ями були прикриті, Марженка утнула таке, чого я не робив: вириту глину заходилася кидати на дах першої ями. Посеред роботи, однак, зупинилася, мовби передумавши. Довго дивилася на покрівлю моєї нори.

«Певно, згадала про Франтика», – подумав я й нетерпляче чекав, що вона робитиме далі.

Нараз Марженка змінила початковий план і замість своєї ями почала жбурляти глину на дах мого житла. Хоча й не розуміючи, навіщо це роблю, я все ж пособляв Марженці щосили. Франтик також виліз із нори й допоміг нам закінчити розпочату справу.

Утрамбувавши накидану глину руками, друзі тепер усіляко намагалися втягнути мене до схованки. При цьому вони так перелякано пищали, мовби йшлося щонайменше про життя. Коли ж це їм не вдалося, залізли в нору самі. Я в задумі залишився стояти над свіжим шаром жовтої глини.

Навіщо Марженка накидала землі на мою покрівлю? Адже сухе листя й пагони зеленої трави, що виростили з нововиниклого гумусу, маскували сховок значно краще, ніж шар свіжого ґрунту. Може, боялася, що вдарять морози, й глиною хотіла краще ізолювати схованку від негоди?

Пояснення прийшло раніше, ніж я сподівався. Звідкись здалеку долинув підозрілий шелест, котрий за хвилину перетворився на зловісне дзижчання. Над пралісом з'явилася хмара якихось комах. Вона сіла в крони дерев, затим прилетіла друга – значно більша. Наступна хмара закрила все небо, так що праліс разом поринув у морок.

Комахи швидко проникали в усі закутки джунглів, аж поки не затопили їх цілком. Кілька жуків сіли й на мене та добряче покусали.

Я хутко втік до сховку, щільно причинивши за собою ляду. Франтик із Марженкою тулилися одне до одного й так тоненько пищали, що аж різало вуха.

За годину мені закортіло глянути, що діється надворі, проте перелякані друзі повисли в мене на руках і тягнули назад. Після кількох спроб довелося скоритися й безпомічно вкластися на примітивну постіль. Година минала за годиною, і врешті-решт під пронизливий писк я втомлено заснув.

Чи довго спав – не знаю, але пробудження аж ніяк не було приємним. На обличчя й у вуха мені насипалася солонява глина, а друзі зникли. Лише маленька лампочка, що живилася від атомної батареї приймача, тьмяно освітлювала стіни порожньої нори.

Друзі втекли, втекли від страху...

Здершись драбинкою, я прочинив ляду – на голову й плечі посипалася суха земля – і скрикнув від жаху. Красвид навколо був таким страшним, що мимоволі стислося серце.

Праліс зник. Удалину простягалася порожня рівнина, з якої, мов надгробки на велетенському кладовищі, стирчали пеньки обгризених стовбурів.

Руйнівна робота добігла кінця, хмара комах перетворила буйні джунглі на пустелю. Зникли й курені Франтика та Марженки, жовту глину не прикрашала жодна стеблина. А з другого боку червоно полискувало хвилями розбурхане море...

Що я їстиму? Запасів харчів, схованих у норі, вистачить не більше ніж на місяць, навіть якщо споживати їх дуже скромно...

Доводилося втікати в місця, не спустошені комахами. При погляді на неозору пустелю дихання завмирало мені в грудях.

Як довго блукатиму страшною пустокою? Чи вистачить мені продуктів, поки знайду інший праліс? І чи знайду взагалі? Що коли клятї комах знищили всю рослинність?

Раптом серед пеньків щось ворухнулося.

Франтик... та Марженка!

І човен! Авжеж, вони тягнуть за собою гумовий човен!

– Нарешті зблиснула надія! – вихопилося в мене.

Я побіг назустріч друзям і палко обняв їх. Вони боронилися – певно, не розуміли мого вияву вдячності й дружби, – але мені було байдуже.

– Ви молодці! – викрикував я, мов божевільний. – Величезне вам спасибі за врятоване життя! Без тебе, Марженко, мене б ті паразити зжерли разом із дахом над головою! І човен... Човен!.. Чи ви знаєте, що він означає для нас? Незабаром побачите самі! Яке щастя, що наша гума тим зажерам не сподобалася!

Я відразу ретельно і всебічно оглянув човен. Пошкодження були незначні. При ударі об сплетіння гілок прорвався брезент, що захищав від негоди вантаж і пасажирів. Під час надимання я, однак, виявив у стінках ще кілька дірок, але вони були такі маленькі, що повітря виходило крізь них дуже поволі. Ту, що була в межах досяжності, ми закрили руками. Я заткнув її кілочком, і після короткого вправління за нею наглядали вже лише Франтик із Марженкою. Мої ж руки звільнилися для веслування.

Єдиними нашими веслами були руки, позаяк справжні весла зникли в утробах ненажерливих жуків.

Гойдаючись на хвилях, ми пливли вздовж піщаного берега й просувалися вперед на правду слимачим темпом. Не було нічого легшого, як перетворити захисний брезент на вітрило, проте вітер, на жаль, дув із моря просто до берега й був заслабкий для маневрування.

Франтик із Марженкою швидко навчилися веслувати, й ми могли змінюватися. Вони гребли так наполегливо й невпинно, що я міг більше відпочивати, пильнуючи за діркою в човні й піддуваючи в нього повітря.

На ніч ми витягли човен на берег і вклалися на його дні під захисним брезентом.

Я довго не міг заснути. В нічній тиші всією вагою падав на мене тягар безнадійної самоти на незнаній, немилосердній планеті, що плинула Всесвітом за більйони кілометрів від дому.

Франтик із Марженкою вже спали. Я розсунув брезент і виліз із човна. Велика червона зоря палахкотіла над обрієм, часом поміж блискотливими зірками пролітав метеор, залишаючи за собою срібну, швидко гаснучу риску. Хоча в обличчя віяв теплий вітерець, здалося, що з нескінченного Всесвіту лине на мене крижане дихання незмірних просторів без жодних ознак життя. Я відчував себе викинутим із міжзоряного корабля вигнанцем, що пливе сам-один у повній, безбережній порожнечі.

Чи є сенс далі марно плуганитися пустелями і врешті-решт померти в нужді? Дивитися на зоряне небо стало нестерпно. Я повернувся до човна й гірко заплакав.

Лише під ранок удалося сьак-так заспокоїтися й навіть почати холоднокровно розмірковувати, як щонайшвидше вибратися зі спустошеного краю в краще доквілля.

Засвітивши кишеньковий ліхтарик, я спробував полагодити несправний приймач. Це не вдалося, але погляд на котушки дроту наштовхнув на хорошу ідею. Франтик і Марженка добре бігали, чому б їм не потягнути мене? Швидко сплівши з дроту кілька метрів мотузка, я відразу після світанку почав навчання свої супутників. Вони хутко втямили, що мені треба, й навіть зраділи з нової розваги – весело бігли берегом, а човен так і летів за ними.

Однак їхня радість тривала недовго. Опівдні друзі так заморилися, що вже ледве пленталися. Я дав їм трохи відпочити й відтак знову примусив бігти. Зізнаюся, що не обійшлося без рукоприкладства.

– Як ви сміли їх бити? – обурено перебив Лікургоc, гидливо відсунувшись. – І як можете так спокійно говорити про це?

– Спокійно? Гадаєш, я цинік, еге ж? Їхні рани болять сьогодні й мене. Та я був таким, хлопче. Хочу, щоб ти бачив мене такого. Слухай-но далі мою сповідь.

Під вечір Марженка впала й залишилася лежати без руху. Франтик обіймав її, дихав на неї й ронив великі сльози. Я вперше бачив, як ці створіння плачуть.

Нарешті Марженка опритомніла. Була така квола, що ледве сиділа.

Я зрозумів, що без їжі вони довго не витримають. Із тяжким серцем тицьнув кожному по кілька плодів і великодушно дозволив виспатися.

Наступного дня я вдався до іншої тактики. На берег відрядив лише одного, а другий плів зі мною в човні й набирався сил. Тепер вони працювали значно охочіше, але все одно ми просувалися вперед усе повільніше: істоти, перетворені на рабів, слабшали на очах. Однак я був невблаганний. Якщо знадобиться, зажену їх на смерть – що мені їхнє життя? Головне – вижити самому.

Бідолашних друзів урятував від загибелі... вітер. Він посилювався й повіяв просто в напрямку нашої плавби. Мить я розмірковував, чи не залишити Франтика з Марженкою напризволяще в пустелі, та врешті забрав їх, украй ослаблих, у човен.

– Везти їх мені нічого не вартує, може, ще стануть у пригоді, – сказав сам до себе.

Це було мудре рішення: Франтик із Марженкою стали вельми потрібним баластом, що надавав моєму вутлому вітрильникові більшої стійкості.

Погода нам сприяла. Після кількадечної плавби вдалося дістатися невеликої затоки, облямованої горбами й кількома курними кратерами невисоких вулканів.

Франтик із Марженкою знову стривожилися. Я перелякано роззирнувся, чи не з'явилася десь, бува, нова хмара ненажерливих

жуків. Небо було ясне, але це не заспокоювало. Надто добре мені було відомо, який розвинений і непомильний слух мають мої супутники.

Я хутко пристав до берега, щоб ми могли вигребти в піску сховок, який накрили б гумовим човном. Але Франтик із Марженкою не мали жодного бажання працювати. Не допомгла ні лайка, ні биття. Вони зіщулювалися й лише жалібно пищали.

Гнаний невимовним жахом, я заходився вигрібати яму сам. Шалено розкидав навсбіч пісок, аж поки не позбивав пальці до крові.

Раптом щось залопотіло в мене над головою.

Я в жаху озирнувся. Неподалік сідали на берег крилаті істоти того самого виду, що й Франтик.

У руках вони стискали загострене каміння й сукуваті дрючки. Ноги мої підломилися, й я безвладно впав на дно виритої ями, гадаючи, що прийшла моя остання година. Наче кролик, загіпнотизований змією, дивився я на погрозливі обличчя літаючих гамміан.

Побачивши, що я не рухаюся, ті приступили до Франтика й Марженки, обмінялися з ними кількома протяжними попискуваннями, відтак підняли їх і знялися в небо. Кілька разів покружлявши наді мною, вони полетіли в бік недалекого нагір'я.

Минуло чимало часу, перш ніж я оговтався від переляку. Підкріпився кількома солодкими плодами й останніми ковтками затхлої теплої води з міха.

Що тепер? Біля підніжжя пагорбів зеленіли смуги незайманих пралісів, але якраз у ті місця попрямували озброєні гамміани. А на пустельних берегах мені загрожує смерть від голоду й спраги.

Повагавшись, я вибрав меншу небезпеку – подався до пралісу. Там можна було якось переховатися від ворогів.

«Що коли писк є для них засобом спілкування? – міркував я дорогою. – В такому разі Франтик із Марженкою поскаржилися на мою жорстокість, і мені стане непереливки...»

За кількадесят метрів до джунглів трапився потічок із чистою кришталевою водою. Я досхочу напився та освіжив руки й обличчя. Однак довго в тих місцях не затримався – краще було сховатися в хащах.

Джунглі кишіли тваринами найрізноманітніших форм і барв. На щастя, це були полохливі й сумирні створіння: забачивши мене, вони тікали углиб темного лісу.

Біля першого-таки дерева з солодкими плодами я зупинився й поновив вичерпані запаси.

Шлях крізь плетиво ліан і хаос повалених гнилих стовбурів був важким, бо довелося тягнути на собі дорогоцінне майно – приймач із передавачем і книги, загорнуті в гумовий човен. Становище ще погіршував брак світла, котре не могло проникнути крізь густе сплетіння всіляких рослин.

За пралісом відкрилася долина, що вигиналася вздовж гірської річки.

Я тримався потоку, щоби мати необмежений запас питної води, з незрозумілих причин такої холодної, що мало не замерзала в роті.

Долина закінчувалася вузькою ущелиною, в якій зникав потік. Щоби просуватися далі, довелося надути човен і продовжувати шлях водою.

Я плив поміж зубчастими скелястими стінами, розколеними гострими прямовисними тріщинами, аж поки не дістався місця, де потік брав початок зі скельних надр. Із цікавістю й надією, що там знайду чудову схованку, я вирушив углиб гори й невдовзі опинився у велетенській печері дивовижної краси. У світлі ліхтаря виблискували крижані сталактити, котрі, мов мармурова колонада, підпирали високе склепіння. Вздовж стін ріс кришталевий ліс, а над ним велично підносився могутній орган, який мовби чекав чарівного органіста, щоби заграти райську пісню.

На замерзлих краях озерця білосніжно сяяли крижані візерунки.

Прохід до другої печери закривала завіса довгих бурульок – безперечна ознака, що тут іще ніхто не ходив.

Я обережно відламав одну бурульку і з її допомогою збив кілька сусідніх. Печерою прокотився брязкіт, немов хтось розбив скло – й частина завіси впала у воду.

Друга печера виглядала трохи інакше. Біля стіни з води виступали жовтуваті вапнякові приступки. Скельними схилами сповзали барвисті сталактитові стовбури. Потік пропливав попід правую стіною й зникав у наступній печері.

Я виліз на тверду землю й прив'язав човен до сталактита.

Дальшої печери дістався поповзом – вузьким проходом між двома могутніми сталагмітами. Тут потік скінчився – власне, загубився під скельною стіною.

Печера була значно меншою, простішою – й, головне, теплішою від попередніх. Конусом світла я освітив усі закутки, щоб виявити отвір, крізь який можна було б проникнути далі – й нараз зупинився. На потемнілій гладкій стіні було щось намальовано!

Підійшовши ближче, я з подивом дивився на великий настінний розпис, що зображав утечу найрізноманітніших істот від виверження вулкана. Поміж птахами, що вилися в повітрі, ширяли й крилаті гамміани.

Оговтавшись від зачудування перед майстерністю картини, я задумався, хто ж міг створити цей чудовий витвір. Вхід до печери був закритий; бурульки й сталакти в підземеллях не нарастають за ніч, дія води створює їх протягом століть і тисячоліть.

Чи, може, колись, у далекому минулому, на цій планеті жили такі ж розвинені й розумні істоти, як я? Але куди вони поділися? Загинули? Чи й досі ховаються в печерах, подібних до цієї?

Я знову задивився на досить цікаво виконаний настінний розпис. Автор картини використав незвичайну техніку: щоби досягти якомога більшої правдоподібності, на малюнки звірів він наліпив шерсть і пір'я, взяті, вочевидь, від справжніх тварин. При погляді зблизька це виглядало не вельми естетично.

Розділ VI У ПАСТЦІ

Із задуми мене вивело підозріле шарудіння. Швидко вимкнувши кишеньковий ліхтарик, я припав до стіни. Поруч почувся глухий удар, помножений відлунням печери. По шкірі продерло морозом, кінцівки від жаху задеревіли. Лише слух був напружений до краю.

Однак у печері стояла мертва тиша.

Через кілька хвилин, отямившись від переляку, я обережно почав нишпорити в темряві, щоби з'ясувати, що впало мені під ноги.

Це була брила, розколена від удару об долівку на три кавалки.

«Відірвався шматок скелі. Ото пощастило!» – подумав я. Проте, знову засвітивши кишеньковий ліхтарик, зі здивуванням зауважив, що кам'яна стіна наді мною була гладенька, й навіть стеля рівна мов стіл.

Звідки ж тоді випав камінь? Щось тут негаразд... Мерщій геть звідси!

Та тільки-но я ступив кілька кроків до виходу з печери, за спиною впав ще один камінь. Я блискавично озирнувся.

Над настінним розписом з'яв правильний круглий отвір, якого хвилину тому не було, а в ньому виднілася постать, убрана в якісь барвисті шати. Засліплена світлом ліхтарика, вона прикрила очі долонею й відступила в потайний хід. Поряд тут-таки з'явилася ще одна істота, вхопила товариша за руку, насильно всадовила й потягла углиб скелі.

Круглий отвір залишився відчиненим.

Усе сталося так швидко, що я першої миті не знав, дійсність то була, чи видиво. Однак пройма у стіні незаперечно свідчила: в підземному лабіринті живуть розумні істоти, подібні до нас, людей. На Гаммі мешкають, крім первісних створінь на кшталт Франтика і Марженки, ще й значно розвиненіші істоти...

Думки плуталися в голові.

Я не самотній поміж безсловесних створінь, серед жорстокої природи!

Перший напад радості, однак, швидко змінився страхом і невпевненістю. Дивна людина в отворі хотіла мене вбити – певно, жителі підземелля вважають мене небезпечним зловмисником...

Чому ж тоді нападник був зупинений своїм товаришем?

На довгі роздуми не було часу. В страху перед новим нападом я поспішив до човна, щоби якомога швидше забратися звідси в безпечне місце.

Та човна біля сталактита не виявилось!..

Мов шалений, я побіг уздовж підземної річки аж до крижаної завіси. Далі ходу сушею не було.

Що робити тепер – без човна й припасів?

Я кинувся в річку, але вода була така холодна, що ледве вдалося вилізти назад на берег.

Крижана печера стала для мене пасткою. Спочатку я безпорадно блукав підземеллям, оглядаючи його в надії знайти якийсь потаємний вихід. Та все було марно.

Тоді вирішив повернувся до настінного розпису. Проте отвір уже виявився закритим!

– Випустіть мене, не дайте тут померти! – закричав я мов божевільний.

Печера відповідала мені відлунням власного голосу... Сівши на землю, я заплакав.

Нараз хтось ухопив мене попід руки й, не встиг я збагнути, що діється, як уже стояв у круглому проході поруч із двома дивно вбраними крилатими гамміанами з суворими, але інтелігентними обличчями.

Вони відпустили мене й уривчастими жестами зажадали загасити ліхтарик на грудях.

Я підкорився. Одна з істот узяла мене за руку й потягла вперед, друга підштовхувала ззаду. Можеш собі уявити, з якими почуттями я пробирався в непроглядній п'їтмі в невідоме. Після кожного кроку очікував, що мене скинуть у прірву...

Нарешті попереду з'явився мерехтливо освітлений кружок, який усе збільшувався, аж поки не перетворився на браму, що вела до пречудового скельного храму.

Я був просто приголомшений красою підземної зали. Прикрашену розписами стелю підпирали чудово різьблені стовпи – чи, радше, скульптурні групи фантастичних істот. Бічні стіни утворювали рельєфи, розфарбовані різними відтінками коричневого, синього й жовтого кольорів.

Посеред храму були складені кружка кам'яні плити з химерним орнаментом. У центрі кола, вихоплюючись із отвору в підлозі, палахкотіло блакитне полум'я.

Неприємні поведарі без слів усадовили мене біля підніжжя стовпа й пішли.

Я напружено міркував, що маю робити, однак нічого путнього так і не придумав. Обоє супутників за хвилину повернулися – а з ними багато інших. Вони підвели мене з землі й посадили на сидіння в колі – спиною до полум'я. Один із загадкових мешканців підземелля присів поряд зі мною, решта лишилися стояти перед нами.

Всі по черзі відкривали уста, немов щось говорили, але я не чув ні звуку. Лише пізніше зрозумів, що вони спілкувалися нечутним ультразвуком.

Мій сусід також щось жваво говорив. Він крутився на кам'яному сидінні й схвильовано розмахував руками, причому іноді вказував на мене, мовби в чомусь звинувачував.

Я встав. Мусив-бо якось пояснити цим людям, що не є їхнім ворогом, а, навпаки, хотів би з ними зблизитися й допомагати, запропонувати до їхніх послуг усі свої численні знання й уміння.

Загадкові люди здивовано відступили, немов боялися, що я кинуся на них. Відтак мов за командою посідали й широко розплющеними очима уп'ялися мені в обличчя.

Я не міг стримати посмішки, у своїй нерозумній, суто людській уяві вирішивши, що тубільці вважають мене якимсь богом, котрий зійшов на їхню планету. І, тямлячи, що вони не розуміють ні слова, я все ж звернувся до них із довгою пристрасною промовою. Спочатку говорив про себе, про свої мандри Всесвітом і про важке життя на розбурханій планеті – а коли тема вичерпалася, декламував їм вірші й співав арії з опер. На довершення ефекту я за... сві... тив...

Зненацька, не договоривши, оповідач мов підтятий упав зі стільця на підлогу.

Доктор Лікурґос підскочив до старого, швидко звільнив його від блузи й розстебнув сорочку. Серце билося повільно, ледь чутно.

Лікар хотів було знову прикласти вухо до грудей гостя, аж раптом зупинився. Він уражено дивився на маленький хрестик, витатуйований просто над серцем.

Хворий тим часом прийшов до тями. Здивовано роззирнувся. Коли ж помітив, що розхристаний, похапцем застебнув сорочку на шиї. Лікурґос узяв його на руки і вклав на канапу.

– Мушу трохи розстебнути вам одяг, щоби краще дихалося, – сказав він тремтячим голосом.

Старий злякано закричав:

– Ні, ні – ніколи, якщо тобі дороге життя!

– Пізно, Мак-Гарді, – прошепотів лікар. – Знак «Братства сильної руки» ховати нема потреби – я бачив його. І знав це. Тепер можете сміливо розстебнути вбрання – чи, радше, зняти його; я принесу вам ковдру. Мусите відпочити. Із серцем у вас зле...

Худе обличчя старого судомно засіпалося. Палаючими очима він провів лікаря, що виходив із кімнати. Хотів крикнути, та голос застряг йому в горлі.

– Чому ви не роздяглися? – здивовано запитав господар, повернувшись. – Чого ще боїтеся, Мак-Гарді? Я допоможу вам...

– Ні, ні – на Бога, ні, – захищався відчайдушно старий. – Не займай мене. Я відпочину і вдягнений...

Лікурґос посміхнувся.

– Бачу, боїтеся, що зв'яжу вас на ліжку, щоб ви не втекли, поки піду повідомляти про ваше прибуття. Не лякайтеся – на це часу досить.

Старий із зусиллям сів.

– Хочеш мене виказати? Ти? Дозволь щиро розсміятися...

Спроба сміху, втім, скінчилася задушливим кашлем.

– Вам потрібен спокій, – прошепотів лікар. – Побалакаємо про це, коли одужаєте.

– Але до того часу ти від мене не відійдеш ні на секунду, зрозумів? Не вірю тобі й на півслова. Ти б радий утекти, чи не так?

Авжеж – ти б міг утекти, а не я. Мені нема чого боятися, скоро й сам відрекомендуюся Всесвітній Академії. Та спочатку – кажу це як друг, – дам тобі урок із математики життя, вилікую від божевілья... Куди ти? Попереджаю – зостанься!..

– Йду до ординаторської по ліки, вам треба заспокоїтися, Мак-Гарді, – пробурмотів зблідлий Лікургос.

– Стей! – гаркнув старий.

Лікургос обернувся й напружено подивився на хворого, котрий сгягнув рукою до нагрудної кишені.

«Зброя!» – майнуло в лікаря. Одним стрибком він опинився біля дверей. Кімнату осяяло полум'я, супроводжуване оглушливим гуркотом.

– Не бійся, це було лише попередження, – видихнув здавлено старий. – Дивися уважно: я доведу тобі, що не кидав слів на вітер, коли казав про необмежену могутність. Як бачиш, моя рука порожня...

Старий розкрив праву руку й наставив долоню.

– З голої долоні можу викидати вогонь – поглянь...

Він змахнув рукою – й відразу ж на протилежній стіні сяйнув новий зблиск, і знову почувся тріскучий гуркіт. Лікар, усе ще лежачи на підлозі, згорнувся клубком.

– Підійди ближче й сідай. Тепер тобі треба заспокоїтися, – засміявся Мак-Гарді болісно, коли в кімнаті знову стало тихо. – Як ти добре бачив, рука була порожня, в ній не було жодної екразитової¹ кульки. Врешті, дитяча забавка не викликала б такого ефекту. Вибух спричинений силою, про яку ти й гадки не маєш. І, повір, це був лише невеликий приклад того, що мені до снаги. Якщо хочеш, улаштую значно потужніший вибух...

Приголомшений Лікургос гарячково припав до підлоги.

– Боягуз, – процідив Мак-Гарді презирливо. – Ти ж хотів розсівати вогонь – а тепер тремтиш.

– Що ви збираєтеся вчинити? – прошепотів лікар, трохи оговтавшись. – Хочете напасти на все людство? Але ж це божевілья! Невідомі істоти, з якими ви повернулися зі Всесвіту, є вашими вояками?

¹ Екразит (тринітрофенол) - вибухова речовина, що виготовляється з пікринової кислоти.

– Вояками? Для виконання завдання, яке я перед собою поставив, мені не потрібні жодні вояки.

Лікар підвівся й закрив спотворене жахом обличчя долоньями.

– Ви не смієте цього робити... не смієте... не смієте! – закричав він і тієї ж миті кинувся до відеофону.

– Стій! – вигукнув старий, але лікар не зважав.

Схилившись над апаратом, він набрав перший номер.

Тріскочке гуркнуло.

Лікурґос упав просто на прилад і потягнув його за собою на підлогу.

– Не дурій, дарма ризикуєш життям. Однаково ні з ким не зв'яжешся.

Напруживши залишки сили, старий зліз із канапи, притиснув руку до серця й, спотикаючись, вийшов із кімнати.

Напівпритомний учений нестямно дивився на двері, за якими зник Мак-Гарді. Він не ворухнувся навіть тоді, коли з лабораторії пролунав ще один гучний вибух. Лише крик про допомогу повернув його до дійсності. Він підвівся й мов уві сні поплентався до робітні.

Все приміщення було зруйноване. Гість лежав біля дверей. Лікар відніс його назад на канапу й сів у ногах.

– Спасибі, – прошепотів старий ледь чутно. – Не бійся мене – я не збожеволів. Даю слово, що не зашкоджу тобі. Прошу лише трохи терпіння. Зостанься ще на якийсь час зі мною. Не намагайся тікати: моя вибухівка тебе надійно стерегтиме – марно ризикуватимеш життям. І телефонувати також не треба – ти сам пересвідчився в лабораторії.

– Дайте спокій, не мордуйте мене! – простогнав Лікурґос і схопився за голову. – Чи ви втратили на Кварті останні залишки почуттів? Невже хочете звести мене з розуму?

Старий сів і поклав руку йому на плече.

– Почуттів у мене досить. Стільки, що аж серце кривавиться. Дивуюся, що саме ти взиваєш до почуттів. Хочеш почуттів – чи співчуття? Його я до тебе не маю. Лише терпіння, відчуття пекучого болю й страждання – єдине, що може тебе вилікувати. І я переродився в болю. Ніщо не минає безкарно, хлопче. А тепер дай мені заснути, я надто втопився...

Лікурґос пішов до спальні, але про сон не було й мови. Він усе ще не міг позбутися нестерпного враження, ніби лежить у кратері вулкану, ладного ось-ось вибухнути.

– Спокій... Спокій... Холоднокровність... Розважливість... – повторював уперто.

Але страх перед майбутнім невблаганно опановував його думки.

А вночі й думки чорні.

«Мак-Гарді володіє незною досі енергією, в цьому немає сумнівів. Говорить про вибухівку, але його рука була порожня... Чи, може, під одягом сховане джерело руйнівних променів? – від цієї думки лікар затремтів. – У такому разі погроза старого може легко здійснитися... Треба щось робити, адже це загрожує долі всього людства... Мак-Гарді божевільний...»

Лікурґос устав і прокрався до кімнати. Старий спав міцним глибоким сном.

«Що тепер – полагодити пристрій у лабораторії чи втекти до Шекара й звідти викликати допомогу?.. Втечу...»

Біля вхідних дверей лікар, однак, нерішуче спинився. «Моя вибухівка тебе надійно стерегтиме», – лунало в його вухах попередження старого. Ймовірно, він витворив навколо будинку охоронне коло, перетин якого означає вибух і смерть... Єдиною надією лишається лабораторія...

Руйнівний вибух насправду був викликаний навмисно. Він засягнув найважливіші прилади й обладнання. Дистанційний приймач енергії був знищений доценту. Атомна батарея серйозно пошкоджена. Головне джерело електричного струму також виведене з ладу. А без них зв'язок зі світом був неможливий...

– Ура! Вона працюватиме, треба лише трохи терпіння й часу! – вигукнув Лікурґос, ретельно оглянувши всі компоненти атомної батареї.

Знайшовши необхідні інструменти, він гаряче взявся до праці.

Однак робота просувалася не так швидко, як йому хотілося. Праця потребує спокою – а тут постійно загрозувала небезпека – старий зі своєю пекельною машиною...

Світало – а Лікурґос лише закінчував підготовчі роботи для ремонту.

«Мені знадобиться щонайменше п'ять днів, – міркував він. – За всяку ціну треба затримати тут Мак-Гарді хоча б на тиждень. Вдень його яось відвертатиму, а вночі працюватиму в робітні. Тиждень так витримаю...»

Розділ VII
ТАЄМНИЧІ ПОМІЧНИКИ

Коли вранці старий прокинувся, Лікурґос уже сидів у його кімнаті.

– Як спалося? Чи вам уже краще? – тихо спитав лікар із показною турботою.

– Якщо хочеш, затанцюю козачка, – посміхнувся старий і сів на постелі. – Радий, що ти залишився вірним старому приятелю. Боявся-бо, що спробуєш утекти – було б на правду шкода. Хто сіє вітер, пожинає бурю, – пам’ятай це. Ну, і що маєш смачного на сніданок? Як бачиш, зі мною все гаразд – відчуваю страшенний голод.

Лікурґос приніс із комори консерви й виклав їх уміст на тарілку.

– На жаль, мусите вдовольнитися холодним сніданком – ми без енергії, – посміхнувся він чемно. – Хіба, може, скористаєтеся вогнем, котрим так необмежено володієте...

Старий не відповів. Спокійно попоївши, він знову ліг.

Лікурґос думав, як почати розмову. Нарешті йому сяйнула ідея:

– Ваше прибуття на Землю мене дуже здивувало, Мак-Гарді. Згідно з повідомленням екіпажу «Променя», ви загинули на Кварті, в болотах біля Нової Волги. Ваші мандрі в незаних просторах Усесвіту страшенно цікаві. Чи не були б ви такі ласкаві продовжити свою історію, котру вчора так нещасливо перервали? Тепер не потрібно вже Кварту називати Гаммою.

Незворушне обличчя старого нараз ожило:

– Граєш на моїй найчутливішій струні, хлопче. Маю того стільки на серці, що воно мене аж душить. На правду відчуваю потребу виговоритися, висповідатися. Шкода лише, що мушу зараз сповідатися саме тобі...

Він махнув рукою.

– Ну що ж – іноді людина почуває себе краще, коли звіряється мовчазному щоденникові... На чому я, власне, вчора зупинився? Ага, згадав – на полоні в печерних людей Кварті.

– У повідомленні екіпажу «Променя» про них не мовиться. Як же так? – перебив його Лікурґос.

– У цьому нема нічого особливого. Печерні люди вельми боязкі й, на відміну від кварталян, яких бачив екіпаж «Променя», не мають крил. Вони найрозвиненіші створіння на Кварті. Займаються мистецтвом і технікою, а продовольство закупають у літаючих кварталян. Більшу частину життя проводять у підземних оселях – до цього їх змушують і природні катастрофи на планеті. На поверхню виходять лише вночі. Сам знаєш, що тих кілька років, які провів на Кварті екіпаж «Променя», було недостатньо для вивчення всієї планети. Однак, з другого боку, наша експедиція дуже вплинула на життя печерних людей, як ти згодом дізнаєшся з моєї подальшої розповіді.

Спочатку я не знав, прийняли мене печерні люди дружньо, чи вважають бранцем. Однак невдовзі зрозумів, що слухними були обидві думки: вони відчували до мене водночас захоплення і страх, довіру й настороженість. У скельному лабіринті я міг пересуватися вільно, але за межі своїх володінь мене з самого початку не випускали.

Через декілька днів я звик до їхніх звичаїв і досить добре їх розумів. Вони понад усе ненавиділи сидіння. Їли, розмовляли й відпочивали або стоячи, або лежачи. Сидінням демонстрували покору, безсилля чи усвідомлення власної провини. З цього я виснував, що чоловік, котрий під час першої зустрічі в скельному храмі сидів біля мене, був зловмисником зі скель, а гурт, що стояв перед нами – судовим трибуналом. Мене звинувачували, вочевидь, у шпигунстві чи у знущанні над Франтиком і Марженкою. Підвівшись під час допиту, я тим самим заявив про свою невинність.

Підземне помешкання скельних людей становило не просто кілька печер і тунелів. Це був справжній лабіринт штучно створених підземних порожнин, який вимірювався багатьма кілометрами й був населений кількома тисячами кварталян. Останні гуртувалися по півсотні людей у менших приміщеннях, де жили й господарювали разом. Кожен такий колектив мав свою власну

комору. Харчувалися рослинною їжею, передусім різними плодами й ягодами гігантських кущів. Продовольство зберігали в крижаних печерах. Запаси їхні були величезні – й постійно поповнювалися. Підштовхував їх до цього страх перед стихійними лихами й хмарами ненажерливих жуків.

Як справжньому гостеві, мені виділили маленьку кімнатку, де я проживав сам, без сусідів, обставивши її згодом на свій смак.

Перші дні я проспав. Після важких поневірянь треба було набратися нових сил. А потім – я швидко втратив лік часу й не знав, коли день, а коли ніч. Неробство незабаром утратило для мене привабливість, я засумував за творчою працею. Пояснював це моїм господарям доти, поки не зрозуміли. Тоді вони завели мене до скельного храму, який саме будували.

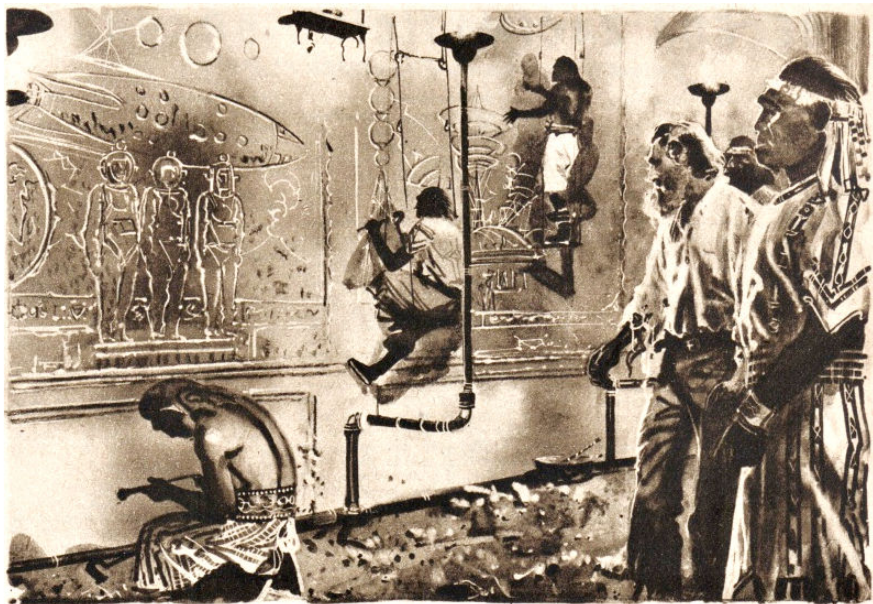
Вражений майстерністю й винахідливістю будівничих, я зупинився, мов уві сні. В багатому рельєфі, який відображав останні події на Кварті, я виявив наш літак – «Ластівку», а біля неї три постаті. Підійшовши ближче, здивовано вирячив очі, впізнавши у постатях Навратіла, Фратєва й Северсона. Їхні обличчя були зображені досить точно.

Художники не проявили до мене цікавості. Із напруженою зосередженістю вони вдихали життя в мертву скелю й навіть не озирнулися, мовби там нікого не було.

На наступному рельєфі було викарбуване Селище Невидимих. Воно виявилось не таким порожнім, як під час наших перших відвідин. У дворі й між загадковими будівлями стояло й працювало багато невеличких чоловічків, убраних у скафандри. Поблизу Селища, на Новій Волзі, гойдався дивний апарат, схожий на великого ската. Тепер-бо я знаю, що то був літак, але тоді подумав, що на річці сидить якийсь звір.

Рельєфи були, по суті, сторінками з історії планети. Печерні квартяни виявилися чудовими спостерігачами: ідеально ховалися від цікавих очей, але самі все підмічали.

Зацікавившись інструментами для обробки скелі, я підійшов упритул до гурту художників, що працювали над новим рельєфом. Хоч як це дивно, їхні долота, виготовлені з досить твердого металу, мали добре продуману форму й були подібні до інструментів земних скульпторів. Лише молоточки, котрими вдаряли по долотах, трохи відрізнялися від наших.

«Де вони виробляють зряддя?» – подумав я.

Аж раптом при погляді на рельєф по спині мені сипонуло морозом. Ота сидяча постать – це ж я, бідний мандрівник у невідомому світі! Авжеж, неохайна жорстка борода, пооране зморшками обличчя – це-бо те саме лице, яке я іноді бачив на дзеркальній водній гладіні чи на полірованому дні бляшанки!

На рельєфі мене зображено якраз тієї миті, коли свавілля над Франтиком і Марженкою досягло апогею. Я сиджу в гумовому човні й довгим батоном шмагаю бідолах. А над ними, мов янголи-рятівники, ширяють квартаїни. Мовчазне звинувачення, перед яким годі захиститися...

Серце моє стислося від тривоги. Якби квартаїни розуміли, я б пояснив їм, що був радий Франтикові й Марженці, що до жорстокості мене підштовхнув страх за життя. Чи пробачили б мені? Чи можна пробачити злочин, скоєний задля порятунку життя?

– Ні, – відповів за старого лікаря.

– Радий, що ти це зрозумів...

– Однак у мене є побоювання, що цього ще не зрозуміли ви...

Старий різко повернувся до Лікургоса, на його щоках спалахнув рум'янець:

– Не маєш права мене засуджувати, Йонесе. Ти член «Братства сильної руки», й носиш на серці такий самий знак, як і я. В Тарабкіна ти вбив неандертальця, в Африці з хворобливою ненавистю до людства розповсюджував малярію. Ти такий самий злочинець, яким був колись я. Але тобі пощастило більше. Ти жив у комфорті й розкоші, в той час як я блукав космічними просторами, тремтів за життя й терпів злигодні. Ненавиджу тебе...

– Ви прийшли помститися, Мак-Гарді? Може, хочете з ненависті вбити мене? То вбийте просто зараз! – дражливо сказав Лікургос.

– Вбити? Навіщо? Не маю на це жодного права. Скоро зрозумієш, чому я навідався до тебе – ось тільки видужаю...

Лікургос стиснув долонями голову, немов силкуючись спинити швидку пульсацію крові у скронях. Тепер він жалкував, що своїм зауваженням спровокував конфлікт і тим перервав розповідь старого. Так можна штовхнути Мак-Гарді на відчайдушний учинок, який не лише унеможливить ремонт у лабораторії, але й може мати серйозні наслідки для всього людства.

– Не думайте, Мак-Гарді, що моє життя тут було встелене трояндами, – тихо промовив лікар після тривалої паузи. – Я також страждав – і тому так добре розумію вас. Однак моє страждання не було таким великим, як ваше... Врешті, й вам часом жилося краще, наприклад у печерних людей...

Лікургосів маневр удався. Старий довгим поглядом подивився на співрозмовника.

– Маєш рацію, в печерних людей мені жилося краще, я мав усе, що потрібно для підтримання простого існування: дах над головою, вдосталь їжі й захист перед безжальною природою. Але хіба цього досить, щоб ошчасливити людину? Печерні квартали були чужими – й мій дім знаходився за мільярди кілометрів.

Ситуація ненабагато покращилася навіть тоді, коли знайшовся засіб для порозуміння. Скориставшись малярським мистецтвом кварталів, я почав спілкуватися з ними своєрідним малюнковим письмом, за допомогою креслень на піску, що в підземних коридорах та залах устилав долівку. Таким чином удалося, наприклад, повернути гумовий човен зі схованими в

ньому речами. Щоправда, для цього знадобилася ціла комора продуктів – а це щось та й означає! Також в обмін на щедрість квартян я показав їм приймач і продемонстрував кілька книг.

Тугу за домівкою я згодом лікував працею. Зваживши на прохання, мене охоче запросили до майстерні, де виробляли інструменти.

Працювали вельми примітивними знаряддями. Метали, головню бронзу і крицю, виплавляли в простих печах, видовбаних у базальтовій скелі й обмащених сумішшю глини зі слюдою. Головним джерелом енергії був підземний газ, котрий також уживали для освітлення. В мене з'явилася можливість для творчої праці й застосування своїх багатих знань.

Спочатку я підготував план нової, значно досконалішої печі. Оскільки знадобилася сировина, якої квартяни досі ще не використовували, я вирушив на геологічну розвідку. Після тривалих пояснень печерні люди зрозуміли, що мені потрібно, й діяльно допомагали. Вони так щиро взялися до діла, що мало не завалили мене уламками різних руд і мінералів.

Нову піч ми щасливо закінчили і з великою радістю виплавили перший метал. У той час я вже розв'язував наступну проблему: як уберегти корисні рослини від стихійних лих, а надто від зажерливих комах. Якби я володів атомною енергією, то не сушив би над цим голову. Але все доводилося починати з нуля, як це колись робили давні єгиптяни. В мене, однак, було значно більше знань, і це вельми допомагало. Незабаром мені спала на думку ідея – у віддалених печерах створити своєрідні теплиці, до яких сонячна енергія доправлялася б добре налаштованою системою дзеркал. Утім, це означало, що треба навчити квартян виробляти скло.

Передусім треба було знайти необхідну сировину.

Однієї ясної ночі я разом із двома квартянами вирушив на пошуки підхожих матеріалів для виготовлення скла.

Щоб розтлумачити провідникам, що мені потрібно, довелося докласти чимало зусиль, але, вочевидь, марно: мене вели в протилежному до того, що я сподівався, напрямку. Ми довго блукали плутаниною ходів та печер, поки, врешті, не вийшли на невелике плато, вкрите килимом низьких широколистих рослин.

Із трьох боків плато оточували шпичасті камені, котрі створювали своєрідний бар'єр від нападу ворогів.

«Проти кого ви це поставили?» – запитав я безкрилих квартян, активно допомагаючи собі руками й ногами.

«Проти ящерів», – відповідали мені тим самим способом. Деякі змієподібні потвори, мовляв, проникали глибоко в підземні володіння й завдавали чималої шкоди.

Я намагався продовжити розмову на мигах, оскільки ми, хоч і кепсько, та все ж розуміли одне одного, проте замість відповіді мене потягнули до зарослої деревами розгалуженої долини.

Коли ми наблизилися до узлісся, мої супутники раптом безладно замахали руками й припали до землі. Я вчинив так само – без того махання – й почав напружено роздивлятися навсібіч. Не видно було нічого підозрілого, але я довіряв досконалому слухові квартян, котрі вже кілька разів вчасно попереджали про небезпеку.

– Франтик і Марженка! – скрикнув я раптом і без вагань побіг до куреня, котрий помітив у мороці пралісу.

Таку халабуду могли збудувати лише мої друзі. Адже це я не так давно навчив їх цьому.

Мої провідники швидко отямилися від переляку й миттю опинилися поряд. Саме курінь був причиною їхнього занепокоєння.

Я обережно зазирнув усередину. Обидві постелі, влаштовані з гілок і листя, були порожні. Власники помешкання десь гуляли.

Шкода – я б із такою радістю зустрівся зі старими друзями!.. Ну, та гаразд – відвідаю їх пізніше.

Провідники з великою цікавістю оглянули примітивну будівлю. Відтак показали на мигах, що задоволені роботою, ніби курінь спорудив я.

Переконувати їх у зворотному я не став, і ми продовжили шлях.

Трохи далі натрапили на ще один курінь.

– Це таки Франтик із Марженкою, – сказав я собі, коли нам зустрілися наступні хатини, вервечкою вишикувані на узліссі.

В одній із них ми почули шурхіт. На протяжний писк моїх супутників мешканці відповіли негайно й відразу ж вийшли до нас.

На жаль, це виявилися не мої друзі, а дорослі крилаті квартяни. Вони зустріли мене настороженими поглядами, які пом'якшали лише після довгої розмови з моїми провідниками.

Розвинені квартяни добре розуміли первісних. Вони ставилися до них, мов старші брати до молодших. Спочатку я гадав, що вони приязні лише до тих, котрі разом з ними жили в підземеллі й допомагали у праці й обороні. Однак тут переконався, що в такій самій приязні вони живуть і з квартянами, що мешкали в дикій природі.

– Яка між ними була різниця? – запитав Лікургос. – Маю на увазі, між розвиненими й примітивними.

– Анатомічна – головно в тому, що розвинені не мали крил. Імовірно, за тисячоліття підземного життя квартяни їх позбулися. Це відчутно прискорило їхній розумовий розвиток, оскільки зникла можливість переміщатися так вільно, як раніше. Там, де колись вони долали перешкоди за допомогою крил, мусили тепер застосовувати кмітливість, наприклад при форсуванні річки чи подоланні скельної стіни.

І первісні квартяни мали свою мову, котру розвинені розуміли. Можливо, вона в них також була спільною.

– Мені незрозуміла ще одна річ, – знову перебив Лікургос старого. – Ви казали, що Марженка була без крил. Може, вона належала до розвинених квартян?

– Я й сам так гадав. Але невдовзі переконався, що помилився.

Коли ми знову зустрілися, спочатку виникла деяка ніяковість. Проте вже за хвилину Франтик із Марженкою ясно дали зрозуміти, що все пробачили, обнявши мене, як я обіймав їх, коли принесли мені гумовий човен. І в їхніх проявах дружби не проглядало нічого дитячого, повір мені. Навпаки, то була великодушно подана рука – я аж засоромився в глибині душі.

Це стало одним із ліків, що втримував мене від хворобливої жаги влади...

Так от, Марженка позбулася крил десь у вулканічному вогні чи при пожежі пралісу – я визначив це за шрамами на її плечах і руках. Раніше я їх не помічав – вони були милосердно приховані новим нарослим волоссям.

Обоє дітей негостинної планети супроводжували мене всенюк ніч. Вони трохи змінили початковий план досліджень.

Найперше привели мене до місця, де кілька крилатих кварталян згідно з моїми вказівками впевнено споруджували вбогий курінь – і цим, власне, показали себе добрими учнями – і вчителями.

Червона палаюча Проксима помалу пливла над обрієм і заливала весь край золотим світлом. Рослини фантастичних форм були непорушні. Все виглядало, мов уві сні.

«От коли б оце раптом пробудитися – вдома, на Землі», – подумалося. Горло моє стислося, очі зволожилися сльозами.

Однак я відразу опанував себе. Смуток підточує волю... Жагу до життя дає лише велика мета. Нехай я загину тут – на повернення надії не було, – але залишу після себе велику справу. Навчу кварталян користуватися знаннями й технікою – це підштовхне їхній розвиток. І коли сюди знову прийдуть люди, вони будуть уражені змінами на планеті.

А щоб моя справа не канула в забуття, писатиму щоденник, котрий заповім покласти собі в могилу, висипану на видному місці...

Поринувши в отакі роздуми, я зі своїми друзями вийшов на невисокий пагорб. До нас приєдналися ще дві крилаті істоти, так що з Марженкою й Франтиком нас було семеро.

Я попрямував до берега, де, найімовірніше, мав бути пісок, необхідний для виробництва скла. Морська гладінь грала всіма барвами, мовби була вкрита шаром олії.

Квартяни про щось балакали, а я походжав мовчки.

Від моря нас усе ще відокремлювала стрімка скельна стіна, в одному місці прорізана вузькою розколиною. Я хотів пройти нею, проте кварталян без довгих пояснень обняли мене й злетіли в небо.

«Хочуть полегшити мені шлях», – подумав я, хоча такий спосіб подорожування не був для мене найприємнішим. Я б значно охочіше йшов на своїх двох.

Зненацька кварталян різко змінили напрям і, замість летіти до моря, помчали углиб суходолу.

Я озирнувся – і кров похолола мені в жилах. За нами кошмарними примарами летіло декілька велетенських птахів, клацаючи дужими довгими дзьобами й звільна махаючи крилами. Відстань між нами стрімко скорочувалася.

Квартяни знову змінили напрям і майже сторчголов кинулися до верховіття пралісу. Безоглядно жбурнувши мене у плетиво ліан,

вони знову злинули увись, спритно ухилилися від настирливих хижаків і зникли з очей.

Птахи погналися за ними.

Цікавість переважила страх. Я хутко видерся на верхівку дерева, щоби подивитися на нерівний бій.

Хижакі втратили цікавість до літаючих кварталів. Розвернувшись, вони помчали до беззахисних створінь, що zostалися під скельною стіною.

– Франтик і Марженка та мої провідники з підземелля! – видихнув я з розпачем.

Птахи, впевнені в перемозі, плавною спіраллю спускалися до своїх жертв.

Аж раптом сталося щось незрозуміле. Політ хижаків зненацька зламався, мовби їх уразила невидима блискавка. Чудовиська безживно впали на землю.

За мить один із птахів прийшов до тям і знову знявся увись. Проте в нього поцілила ще одна блискавка, цього разу видима й оглушлива – і хижак зник.

Хто втрутився в сутичку? Хто володіє такою велетенською силою? Адже потвор уразили не природні блискавки – небо над головою чисте, мов криниця...

– На планеті живуть ще й інші істоти, розумні й високорозвинені! – закричав я.

Чи, може, це повернулися люди, мої співвітчизники з Землі? Одначе, якою зброєю були знешкоджені нападники? Друга рана могла бути завдана ракетою. Але як щодо першої, невидимої й нечутної, котра паралізувала птахів у польоті?

Голова моя пашіла полум'ям, у серці борсалася надія. Хутко злізши з дерева, я мов божевільний заходився продиратися крізь джунглі, щоби не згяти ні хвилини. Таємничі рятівники могли піти перш, ніж побачать мене...

– Люди, люди, не йдіть, я людина, людина, як і ви! – заволав я щосили, тільки-но вибігши з пралісу. – Врятуйте мене, не дайте померти тут самотою!..

Коли я дістався до скельної стіни, зірвані голосові зв'язки мені зрадили. Квартяни сиділи, зіщулюючись, і трусилися від страху. Підбиті птахи непероршно лежали в низькій траві.

Де ж рятівники? У відчаї я забігав навколо й знову спробував кричати, але ніхто не з'являвся.

Зате поранені птахи поступово пробуджувалися до життя.

Безкрилі кватряни хутко оговталися від урази. Озброївшись камінням, вони з неймовірною мужністю кинулися на хижаків.

Кінця поєдинку я не побачив. Земля вислизнула з-під ніг, і я знов опинився в повітрі. Це кватряни несли мене до підземної оселі.

Я боронився, відчайдушно показував на мигах, що хочу назад.

– У підземелля люди до мене не з'являться! – кричав я захриплим голосом.

«Кляті глупаки, – лютував подумки, – ви гадаєте, що рятуєте мене від хижаків, а насправді прирікаєте на довічне ув'язнення!»

Незабаром стало ясно, що підземні володіння насправду перетворилися для мене на в'язницю. Від того дня я опинився під пильним наглядом кватрян. Мене перевели до майстерень, звідки годі було зникнути. Даремні були всі спроби втечі, марні мої прокльони й лютування. Нарешті я здався, зломлений душевно й тілесно.

Та одного дня в підземеллі здійнялася метушня, немов хтось кинув у мурашник грудку цукру. Кватряни з невідомих причин бігали сюди-туди, про щось розпитували одне одного, переносили інструменти з місця на місце.

Неспокій пойняв і моїх охоронців. Спочатку вони нервово тупцювали на місці, відтак почали ходити і врешті зникли з очей.

Не довго думаючи, я вибіг із майстерні й кинувся в лабіринт переходів, мовби хтось підпалив на мені сорочку. Дорогою здибалося кілька кватрян – із одним я навіть зіткнувся, – але жоден не зважився затримати мене.

Казна як я опинився раптом у скельному храмі, де мене напередодні судили. Вочевидь, я заблукав.

Що робити: повернутися назад чи пробиратися в крижані печери, звідки я прийшов сюди вперше?

Ні, не повернуся, це може означати нове ув'язнення або й кару за втечу.

Я засвітив ліхтарик і рушив проходом до печери з настінним розписом.

Вхід до печери був закритий кам'яною плитою. Після багатьох марних спроб я таки відсунув її. І що далі? Як спуститися вниз? Дно печери було глибоко, а стіна гладка...

Зістрибну вниз, може, все обійдеться...

Однак усе вийшло зовсім не гаразд, упав я невдало. Щось тріснуло мені в нозі, тіло прошив пекучий біль. Я закричав.

Спробував устати, але нічого не вийшло. Тут я згадав про зламану гомілку, що лише недавно загоїлася. Обмацав ногу – вона була в порядку. Я лише вивихнув кісточку й трохи забив коліно.

Однак рухатися й досі не було змоги. Я кляв свою нерозважність і поспішність. Навіщо покинув у підземеллі човен? На чому пропливу печерами? І про харчові припаси я також забув.

А приймач – чому я не згадав про нього раніше, ще в печерах? Можливо, вдалося б упіймати важливе повідомлення... Кляте життя!..

Розділ VIII

ЗУСТРІЧ

До болю в нозі додалися муки спраги. Я поповз до потоку в сусідній крижаній печері й обережно напився студеної води. Холод, що віяв від столітнього льоду, подіяв на спухлу ногу цілюще. Однак радів я недовго. З холодною водою в порожньому шлунку відпочинок став гірший, ніж у холодильнику. Незабаром я так змерз, що довелося повернутися до печери з настінним розписом.

Після багатьох болісних спроб урешті вдалося вправити собі ногу.

Біль трохи стих – і я заснув від втоми...

На Кварті було чимало надзвичайних несподіванок. Але несподіванка, яку мені принесло пробудження, перевершила все, що я пережив досі.

Засвітивши ліхтарик, постійно прив'язаний на грудях, я завмер від подиву. Печера невідомо змінилася. Вона значно зменшилася й набула кулястої форми.

Але ж це неможливо! Я марю чи бачу фантастичний сон?

Щоби роздивитися печеру детальніше, я сів. Лише тепер помітив, що лежу на зручній постелі, які ми мали на «Промені». Ретельно обмацав її. Авжеж, це наша постіль.

Земна постіль тут!

Голова мені запаморочилася від щастя.

І де я, власне, лежу? В кулястій металевій кабіні без вікон.

Можливо, я в ув'язненні – на борту міжзоряного корабля?

Звісивши ноги з постелі, щоб устати, я відчув під стопою якусь річ і посвітив на підлогу. Її вкривали дивні предмети незвичайних форм і забарвлення.

Це були не земні вироби. Пристроїв такого дивного вигляду я ще не бачив. Але, зрештою, за ті роки, що я не був на Землі, чимало могло змінитися.

Для чого, однак, ці предмети призначені? Як ними користуються? Навіщо мені поклали їх до кабіни?

Ми летимо, чи ще й досі на Кварті? Якщо летимо, то, звісно, ще недовго в дорозі. Тяжіння нормальне.

«Чому кабіна кулястої форми? – подумалося раптом. – Сусідні кабіни також кулясті? Це було б нераціональне використання дорогоцінного простору».

Я встав. У кісточці трохи муляло. Лише тепер згадалася забита нога. Тупнув нею раз, другий. Ура, нога в повному порядку!

Як довго я проспав?

Я мусив із кимсь поговорити, мусив зустрітися з космонавтами, з такими самими людьми, як і сам. Хай мене судять, хай проклинають – головне, що я побачу справжню людину! Скільки років живу тут у страшній самотності, скільки років не чув живого людського голосу!

– Гей, люди, це я, Мак-Гарді! – закричав я схвильовано.

Жодної відповіді. Тоді я постукав кулаком у стіну кабіни.

Знову мертва тиша. Мабуть, моя в'язниця занадто далеко від житлових приміщень.

Може, вдасться відчинити двері? Де вони?

Нарешті я їх знайшов. Виявилися вони до смішного малі, нецілих півтора метри заввишки й сімдесят сантиметрів завширшки. Може, це для збільшення покарання? Ну, та дарма, головне, що я знову серед своїх.

Замкнено? Придивляючись, я при цьому сперся на двері, й вони легко подалися – я мало не вдарився головою об стіну.

До кабіни проникло денне світло. Я витріщив очі: за дверима гойдалася на вітрі покручена гілка з широким товстим листям. Може, моя оселя поруч із теплицею?

Я квапливо вийшов і тут-таки прикляк від урази, мовби мене пригнуло до землі. Мрії про політ у міжзоряному кораблі розвіялися, мов дим. Я покірно клячав посеред квартянського пралісу, в котрому стояла металева куля. До неї буда невідомо звідки протоптана стежка.

На небі уїдливо посміхалися два сонця.

Думки мої плутано носилися в голові, гуркотіли й вибухали. Можеш собі уявити, як гірко я був розчарований.

Хто залишив тут цю кулю? Хто приніс мене сюди? Тільки люди!

Напевно люди – це доводить і та постіль із літака. Знову мені засвітив промінь надії. Адже надія є тим останнім, що помирає з людиною.

Найперше слід було з'ясувати, куди веде стежка.

Зачинивши двері свого нового житла, щоби туди не заліз непроханий гість, я рушив у путь. Дорогою зривав солодкі плоди й жадібно їв, щоби набратися сил.

Стежка була зовсім свіжою. Місцями траплялися проруби, в яких обрізані гілки й корені ще сочилися молочним соком.

Минувши кілька закрутів, я вийшов із джунглів і зупинився на березі моря чи, радше, невеликої затоки, стисненої горбистим материком.

Берег був майже неприступним. Це означає, що металеву кулю доправили сюди морем або повітрям.

Присівши, я заходився допитливо оглядати водяну гладінь та узбережжя, однак не помітив нічого підозрілого: виднокрай був порожнім, жодного човника не гойдалося на морі, що мірно хвилювалося.

Я не квапився. Куди поспішати? Назад у джунглі, до загадкової кулі? Що там? Тут, на березі, приємніше. Сонечка світять, вітер несе прохолоду – і шлунок повний.

Протягом довгого кварталського дня нічого не змінилося.

Увечері, повернувшись до кулі, я влігся, але довго не міг заснути. Повсякчас бентежила її загадка, хвилювала думка, що я не самотній на планеті – що десь, можливо, недалеко, калатає людське серце.

Вранці мою увагу знову привернули предмети, розкладені на підлозі. Деякі з них були дуже простими, навіть примітивними. Скажімо, поміж ними відшукалася якась дивна сокирка, ніж і долото.

Гірше було з апаратами. Марно я сушив голову, що це таке. Після тривалих досліджень удалося з'ясувати призначення лише єдиного інструменту: це був електроіскровий дріль із живленням від атомної батареї. Чому, однак, він мав такий незвичний вигляд і форму?

Даремно я намагався також розібрати котрийсь пристрій чи інструмент, щоби ознайомитися з внутрішньою будовою. Не допомогла ні кмітливість, ні груба сила. Я почував себе хлопчаком,

котрий ніяк не може добутися до атомного годинника – а так котить зазирнути йому «в нутроці».

Неподалік від мого житла зводився над пралісом конічний пагорб вулканічного походження. Його вершина й стала метою мого походу на третій день перебування в новому місці. Горб забезпечив би мені ширший краєвид, що дозволило б краще зорієнтуватися – й, можливо, виявити табір нашої експедиції...

Сходження виявилось не таким легким, як здавалося на перший погляд. Підніжжя горба вкривали уламки скель, долання яких вимагало неабияких навичок скелелазіння. Підйом схилом було ще небезпечнішим. Рухлі шари жорстви й піску після кожного кроку змінювалися осипами.

Кратер нагорі був залитий давно затужавілою лавою.

Довкола простягався невимовно гарний пейзаж. З одного боку він нагадував ніжний краєвид середньої Європи, з другого здіймалися в рожеве небо шпичасті верховини високих гір. Вони здалися мені суворими стражами тихого куточка на негостинній планеті.

В одному з горбів я впізнав старого знайомого – невсипущого сторожа підземного царства. Долина, що відокремлювала його від сусіда, була домом для Франтика й Марженки. Що вони поробляють? Після нещасливого польоту до моря ми не бачилися.

«Франтик і Марженка! – саянуло мені раптом у свідомості. – Вони могли б допомогти мені зараз».

– Авжеж, відвідаю їх, – промовив я вголос.

Тямиш-бо, що мені часто доводилося розмовляв із самим собою, щоби зовсім не розучитися говорити.

Я продирався через праліс, пролазив ущелинами, проходив долинами. Краєвид так зачарував мене, що про безпеку не було й гадки, я навіть весело підспівував.

Саме коли крокував правим берегом весело нуртуючого потоку, щось раптом зашуміло в мене над головою.

Це був Франтик! Він легко опустився на землю й обняв мене – десь у колінах, оскільки був проти мене надто малий. Я потряс йому по-дружньому правицю й погладив по щетинистій голові.

– Вийшов мені назустріч, еге ж? – заговорив я, немов він міг розуміти. – Але ж у тебе й слух, – поплескав його по вусі. – Допоможеш мені, правда?

Я підвів його ближче до потоку й сухою гілочкою накреслив на піскуватій глині гумовий човен і приймач. Відтак указав на горб, у надрах якого мешкали безкрилі квартаїни.

Франтик миттю впізнав зображені предмети, проте великої радості не проявив. Певно, згадав сумні хвилини, прожиті на узбережжі, й тепер боявся, що його, можливо, знову хочуть виманити в подібну подорож. Я всіляко розтлумачував, що човен і приймач потрібні мені, що я мандруватиму сам. Насамкінець ще раз указав на горб, щоби квартаїнин збагнув, що мої дорогоцінні речі залишилися в підземеллі.

Здається, Франтик зрозумів. Він залопотів перетинчастими крилами й полетів до підземних володінь.

Повернувся десь через годину – із приймачем. У підземеллі він, вочевидь, пережив драматичні миті, оскільки був добряче збуджений. Безперервно вказував на мене, відтак на себе, щось креслив у повітрі, жалібно пищав.

– Заскочили за крадіжкою? Ну, дарма, з тобою-бо нічого не трапилося, – втішав я його.

Однак Франтик не заспокоювався. І це вже було підозріло. Я підвів його до наносу, вклав у руку галузку й попросив:

– Намалюй, що бачив.

З хвилину квартаїнин роздумував, аж урешті зважився й невміло нашкрывав на піску постать із кулястою головою, овальним черевом і короткими дужими ногами. Я не розумів, що він цим хотів сказати. Забравши в нього гілочку, я домалював до кружка, що зображав голову, очі, ніс і рот – щоби вдосконалити малюнок. Однак Франтик із моїм втручанням не згодився. Він стер обличчя і знову ретельно відновив кружок.

– Люди в скафандрах! – вигукнув я раптом. – Ну звісно! Земляни зараз гостюють у підземному царстві. Звідси й хвилювання...

«Мушу йти до них», – вирішив подумки.

За хвилю Франтик несміливо поплескав мене по боці. Відтак раптом знісся увись і відлетів.

Я вітально помахав йому – й поспішив далі. Швидкий крок змінився підтюпцем.

Біля кам'яної огорожі перед входом до підземелля я зупинився. Чи добре вдалося зрозуміти Франтика? Чи не хотів він сказати щось зовсім інше? Чи не йду я назустріч загибелі?

Я відповз до пралісу, увімкнув приймач і заходився ловити сигнали. Якщо десь поблизу є люди в скафандрах, напевно перехоплю їхню розмову.

Приймач, однак, мовчав. Може, пошкоджений?

Ні, з ним усе було гаразд...

Оранжеве сонце зайшло, золоте також хилилося до обрію...

Завидна я вже не встигав дістатися до металевій кулі, тож вирішив переночувати у Франтика.

Квартянин, мовби очікуючи, походжав узліссям. Він охоче привів мене до своєї хижі й запропонував власне ліжко.

– А де Марженка? – запитав я, вже влігшись.

Франтик указав кудись углиб лісу.

Вранці я прокинувся... знову в металевій кулі! Це годі було збагнути. Чому наші бажають, щоб я жив саме тут? Яку мету цим переслідують? Може, хочуть наглядати за мною?

Я ще раз докладно й ретельно оглянув таємничу оселю. Стіна кулі була подвійною, порожнистою всередині. Підозріло. В тому просторі може бути приховано чимало всього...

«Спостерігаєте за мною. Ну гаразд, тоді й я на вас погляну...»

Я виліз із кулі, але не пішов стежкою, а пробрався в лісові хащі й став чекати, що буде далі.

Час тягнувся нестерпно, минули години – але ніхто не з'являвся.

Мене це перестало забавляти, я втратив терпіння й вирішив податися до моря.

Щоби ніхто на правду не помітив мене, поповз пралісом.

Добряче задихавшись, урешті дістався до краю заростів. Обережно розгорнув гілля й поглянув на море.

На водній гладіні плавав якийсь дивний звір, схожий на ската.

Що ближче він наближався до берега, то дужче вивисувалися переді мною його велетенські розміри.

«Ні, це не звір, а радше якесь судно небаченої форми», – зрозумів я, коли дивогляд застряг на мілководді.

Справді, в корпусі судна виник отвір, з якого вилізли люди в скафандрах.

Я вже зібрався радісно закричати, аж раптом помітив, що люди неприродно маленькі. Їхні скафандри також відрізнялися від наших. Шоломи були непрозорими, так що я не бачив їхніх облич.

Незнайомці вивантажили щось на пляж і повернулися на судно. Велетень рушив з місця. Він плів усе швидше, й раптом злинув у небо. Покружлявши над затокою, полетів углиб суходолу.

Всі мої надії розсипалися, мов картковий будиночок. На планету прилетіли не люди з Землі, а невідомі істоти бозна звідки.

Де, однак, вони взяли постіль, покладену мені до кабіни?

В глибокій задумі я повільно крокував до берега, щоби поглянути на вивантажений предмет.

Це був елегантний човен, оснащений двигуном наразі незрозумілої для мене системи.

Марно я сушив голову, навіщо таємничі істоти доправили човен на берег і відлетіли. Повернутися за ним, чи це великодушний дарунок, призначений для робінзона на негостинній планеті?

Я почувався, мов шимпанзе в зоопарку, якому поклали до клітки незнайомий предмет. Ходив довкола човна, як пес навколо грудки каші, аж поки не вторував у піску добрячу стежку. Дивився, з якого матеріалу той виготовлений, заглядав усередину й вивчав важелі керування двигуном.

«Попливу, будь що буде», – вирішив нарешті.

Човен був напрочуд легким, так що я без зусиль дотягнув його до моря.

Відштовхнувшись від берега, довго гойдався на хвилях припливу.

Мою увагу знову привернув пульт керування. Нарешті я виявив важіль, який умикав мотор. Човен зрушив з місця, ковзаючи по хвилях із легкістю чайки, що польоє над гладінню озера.

За кілька хвилин я мчав через затоку навперегони з вітром. Задовolenня від чудової плавби на хвилю дозволило мені забути всі життєві знегоди.

Однак я швидко схаменувся, збагнувши, що не так сам кермую човном, як, навпаки, човен несе мене, куди хоче. Довелося хутко вимкнути мотор, щоби на повній швидкості не наштовхнутися на протилежний берег.

Саме вчасно. Човен став покірним, наче ягня: ще кілька стрибків – і я щасливо пристав до берега під навислою скельною стіною.

Перша невдача, однак, не збентежила мене. Під час другого плавання я поводився обережніше, й у третій мандрівці вже сяк-так збагнув принцип керування судном.

Увечері я зтягнув човен у куці й поклався спати в металевій кулі.

«Знайдеться човен, чи істоти вночі його забрали?» – задавався я питанням, поспішаючи вранці на берег.

Як же я зрадів, коли човен виявився на місці!

Небо все ще було безхмарним, море дихало спокоєм.

«Поплаваю на хвилях, огляну всю затоку й подивлюся, що там далі», – ухвалив я й зараз же вирушив у путь.

Огляд затоки закінчився менш ніж за годину й не виявив нічого незвичайного чи підозрілого. Зате вдалося поповнити запаси води й провіанту.

Двигун на кормі загудів знову, і я виплив у відкрите море. Узбережжя було ще дикішим і романтичнішим. По скелях, знівечених руйнівними штормами, вилися покручені рослини, з ярів пнулися в небо могутні деревостани.

Згряя скрекітливих птахів нагадала про небезпеку, котрої ледве вдалося уникнути нещодавно, проте боявся я даремно. Помітивши мене, птахи відлетіли вглиб суші. Мабуть, злякалися мого човна.

Коли обидва сонця досягли zenіту, я спрямував суденце до берега, щоби сховатися від прямовисного пекучого проміння. Витягнувши човен на пісок, звільна попростував схилом до широкого плато.

Нараз у просвіті між деревами виникло щось незвичайне. Я здивовано затамував подих: на гладенькій, ретельно вирівняній платформі стояла висока струнка піраміда.

Поселення невідомих істот!

Серце моє шалено закалатало. То ось де ховаються дрібні чоловічки, вбрані в непроглядні скафандри!..

Згадалося, що подібні піраміди я вже бачив на Кварті. Авжеж, у Селищі Невидимих! Отже, його збудували ці істоти...

Вони тут постійні мешканці, чи просто гості? Якщо це справжні квартяни, то де ж ховають своє виробництво? Без добре розвиненої промисловості вони б не збудували такий досконалий літак. Однак ні експедиція Навратіла, ні я нічого такого на планеті не знайшли...

Ні, це не корінні жителі Кварті. Ходять у скафандрах, місцева атмосфера непридатна для їхнього дихання. Звідки ж тоді вони прилетіли?

На роздуми не було часу, слід було вирішувати: повернутися чи відвідати насельників піраміди?

Я вибрав друге і, вийшовши з хащів, помалу закрокував до загадкової споруди.

За кілька метрів до піраміди зупинився і став чекати, що буде далі.

Минула година напруженого очікування, проте нічого не ставалося. Круглі двері навіть не ворухнулися, ніде навколо не було живих створінь.

Тоді я обійшов навколо стрункої піраміди, час від часу постукуючи в стіни.

Вона й далі мовчала, мов сфінкс у пустелі. «Вочевидь, тут ніхто не живе, можливо, це якийсь пам'ятник чи могила визначного квартянина», – губився я у здогадках.

Аж раптом майданом пронеслася тінь, і над пірамідою закружляв великий літак, подібний на ската. Той самий, що його вчора я бачив у затоці!

Темно-синій метал тьмяно полискував у променях двох сонць.

Літак помалу знизився і з неймовірною легкістю сів на платформу біля піраміди.

В передній частині велетня розчинилися дверцята. Спочатку вийшло троє маленьких людей у скафандрах, за ними – ще п'ятеро.

Вони замахали мені, мовби вітаючись, або ж розмовляючи між собою. Оскільки я не рушав з місця, ляди підступили до мене на кілька кроків і зупинилися. Я вчинив так само, щоби дати зрозуміти, що не боюся.

Лише тепер я зміг роздивитися їх краще. Зір мій на Кварті добряче ослаб, імовірно через відсутність вітаміну С.

Невідомі істоти сягали мені до пояса. Поставою скидалися на людей. Облич я не бачив, їх приховували непрозорі шоломи.

«Що тепер? – подумалося. – Як із ними порозумітися?»

– Мак-Гарді, – вказав я на себе і вклонився.

Мовчали. Або не розуміють, що я відрекомендовуюся, або ж глухонімі...

– Мак-Гарді, – повторив я своє ім'я.

– Мак-Гарді, – несподівано сказав котрийсь із них, і всі вклонилися.

Я був приголомшений. Вочевидь, вони мають такі самі голосові зв'язки, як і ми, жителі Землі. Слух у них також чудовий – моє ім'я повторили майже ідеально.

Мене поїняла радість. Якщо вони повторюватимуть усе, що я говорю, то з часом напевно навчаться англійської. Вирішив відразу ж спробувати. Показавши на літак, я голосно назвав його. За хвилину вони повторили – й то кілька разів, щоби попрактикуватися.

Я щиро розсміявся. Почував себе, мов учитель у школі.

– Дерево... Ліс... Небо... Будинок... Камінь...

Так ми бавилися аж до вечора. Після заходу сонць істоти знову вітально помахали мені, зайшли в літак і відлетіли.

Я повільно попростував до човна, який залишив на березі. Діставшись узлісся, сів на траву й поринув у роздуми. Серце шалено калатало мені в грудях.

Кінець самотності! Планету відвідали живі істоти, котрі навіть можуть говорити достоту як я. Вони легко навчаються. Може... Може, це моя єдина можливість повернутися додому. Адже прибульці мають великий міжпланетний корабель...

Із задуми мене вивів звук сідаючого літака. Невідомі люди повернулися.

Мене, хоч і схованого сутінню пралісу, вони помітили відразу й заходилися жестикулювати, мовби кличучи назад. Один із коротунів повернувся до літака. Зараз же у верхній частині апарату відкрився круглий отвір, і з нього показалася... металева куля!

Моє житло! Схопившись, я побіг до літака.

Великий кран чи, радше, якась магнітна сталева рука посадила кулю на трав'яну смугу неподалік від піраміди.

Нараз прийшла здогадка: друзі переселили мене, щоби завжди мати наповхаті.

Я радо згодився!

Вранці наступного дня навчання продовжилося. Однак надалі воно просувалося не так швидко, як це здавалося спочатку. Щодня загадкові прибульці кудись відлітали на кілька годин, іноді робили щось у піраміді. На навчання лишалося мало часу.

За півроку вони опанували понад вісімсот іменників і могли тепер назвати майже всі предмети, що нас оточували.

Гірше було з дієсловами, а надто – з абстрактними поняттями! Друзі точно повторювали їх за мною, але довго не розуміли.

Не буду втомлювати тебе тривалим описом, як я нарешті навчив тих маленьких людей правильно розмовляти по-англійськи. Тривало це майже два роки. Наведу лише єдиний приклад для ілюстрації.

В той час ми вже досить добре розмовляли, але тільки про прості речі. І мені подумалося, що можна спробувати обмінятися поглядами про найголовніше – речовину.

Я накреслив схему найпростішого атома – атома водню. Не зрозуміли. Та я й не здивувався. Схема, як ми її зазвичай креслимо, не відповідає дійсності, це загальновідомо. Тоді я накреслив атом гелію та його ізотопи.

Той самий результат. Не допоміг ані літій, ані берилій.

У тих кресленнях вони бачили радше позначення сонячних систем.

«Мушу пояснити їм поняття «малий», «менший», «найменший», щоби так вони врешті дісталися до щонайменших частинок речовини», – подумав я.

Нарешті прибульці збагнули, куди я хилю. Ура! Але мої погляди на атом дуже відрізнялися від їхніх. Для них атом був складнішим, аніж його уявляємо собі ми. Аж тоді я остаточно збагнув, що коротуни зовсім не такі незначні істоти, як мені здалося на перший погляд. Пізніше вони не раз доводили це – врешті, переконаєшся сам. Побачиш, як будеш здивований...

Старий замовк, упер погляд у Гімалаї, але не бачив імлистого серпанку, що огортав верховини. Він прозиравав крізь атмосферу в безмір космічних просторів, щоби оживити спогади про дні, коли скінчилися його страждання й починалася слава й повна пригод подорож.

– Я марно сушив голову, як коротуни спілкуються між собою, – продовжив Мак-Гарді свою розповідь. – Найпевніше, вони використовували радіоприймачі, оскільки й зі мною розмовляли через репродуктор. Безпосередньо я їхніх голосів ніколи не чув.

Коли ми вже непогано балакали, я закидав прибульців безліччю питань. Ознайомившись із багатьма розповідями й малюнками Всесвіту, вдалося дізнатися, що вони родом із планети в сузір'ї, яке ми називаємо Змієносцем. Також вони сказали, що на Кварті вже втретє. Перша експедиція закінчилася катастрофою.

– Катастрофою? – перебив Мак-Гарді Лікургоc. – Ну, звісно, експедиція Навратіла знайшла на Кварті пам'ятник, котрий свідчив про якусь аварію міжпланетного корабля. Врешті, зачекайте хвилинку!

Доктор схопився з місця й за хвилю повернувся з мапою Кварті, виготовленою екіпажем «Променя».

– Бачите? Тут як і раніше вказано – «Загадкова позначка на глобусі». Тепер можна мапу й усі повідомлення експедиції Навратіла доповнити й уточнити.

Мак-Гарді зацікавлено оглянув мапу. Йому стало прикро, що колись він хотів звести цю працю нанівець.

Однак доктор Лікурґос нетерпляче зажадав продовження історії.

– Люди з сузір'я Змієносець, якщо можна їх так назвати, – почав знову розповідати Мак-Гарді, – пояснили мені й причину своїх міжзоряних польотів. Вони шукали у Всесвіті планету, яку можна було б із часом заселити.

– Навіщо? – дивувався я. – Хіба ваша рідна планета перенаселена?

Знадобився деякий час, поки мої співрозмовники збагнули поняття «перенаселення». Відтак здивувалися вже вони. Сказали, що на їхній планеті місця більш ніж достатньо. Їх непокоїть значно серйозніша проблема. Рідна планета прибульців обертається навколо вельми малої й кепсько гріючої зірки, подібної до Проксими Центавра.

Під впливом гравітаційних сил сусідніх сонячних систем населена планета постійно віддаляється від свого сонця. Звісно, через це температура на її поверхні поступово знижується.

Невідомі люди володіють такою могутньою енергією, що замінили сонячне тепло штучним випромінюванням. Однак їм постійно загрожувала небезпека, що їхня планета з часом відірветься від свого сонця назавжди й перетвориться на блукаюче у Всесвіті небесне тіло.

Було розроблено план, як зарадити цьому нещастю: за допомогою атомної енергії повернути планету на колишню орбіту.

Спроба була успішною, але... перестаралися. Хоча планета й повертається на попереднє місце, проте за інерцією буде продовжувати шлях, а це означає, що з часом вона небезпечно наблизиться до матірнього сонця.

Господарі підготувалися до її гальмування, але не певні, наскільки це їм вдасться. Адже планета не м'яч, щоби нею гратися.

Ти, звісно, розумієш, що життя на такій планеті аж ніяк не веселе. Це все одно, що жити в кратері вулкана, який може вибухнути будь-якої миті.

Через це наукові експедиції тих людей вирушали на пошуки іншої, відповідної, але ненаселеної планети, на яку всі їхні співвітчизники могли б поступово, протягом кількох поколінь, переселитися.

З цією метою вони відвідали й Кварту. А також намагалися відвідати знищену радіоактивністю планету Проксими...

– Планету Ікс? – здивовано запитав лікар. – Планету, яка пережила жахливу ядерну війну?

– Авжеж, – кивнув старий. – Я також був здивований, коли почув це.

Він на мить замовк.

– Ніколи не забуду судного дня цієї нещасної планети. Наш «Промінь» якраз наближався до своєї мети. Голоси двох передавачів із планети Ікс ми вже чули цілком виразно й чітко. Ватсон у той час гадав, що розшифрував невідому мову.

Згідно з його ретельно складеним словником ми переклали повідомлення, що летимо із дружнім візитом, і відіслали його невідомим людям. Однак відповідь не прийшла. На планеті Ікс була розв'язана страхітлива, нищівна ядерна війна.

Коли ми наблизилися до поверхні планети, то застали лише кілька останніх вибухів і картину небачених руйнувань. Висадитися не було змоги.

Я розповів про це невідомим людям, однак вони не здивувалися, бо вже знали про долю планети Ікс.

– Навіщо ж було воювати? – питав я. – Адже жителі планети Ікс були досить розвинені й, звісно, чудово знали, що ядерна війна становить серйозну небезпеку для існування життя.

Прибульці згодилися зі мною. Пояснили, що на їхній рідній планеті засудили війну вже давно. Так давно, що їхні історики не можуть навіть визначити точну дату останньої битви.

Про те, як вибухнула атомна війна на планеті Ікс, вони лише здогадуються, як і ми. Вочевидь, ядерну зброю використала та частина істот, які хотіли поневолити решту мешканців планети.

Як бачиш, і для нас, і для друзів із сузір'я Змієносця та війна є великою пересторогою.

Певна річ, я також розповів їм про земне людство, про нашу культуру, про експедицію до тризір'я Центавра. Розказав також і про себе, як я помилково залишився на Кварті й що тут пережив.

Я полюбив цих маленьких людей, і вони навзаєм симпатизували мені. Якось навіть завезли мене до Селища Завойовників Усесвіту, котре колись побудувала наша експедиція. Житловий будинок лежав у руїнах, але частина матеріалів і обладнання уникла знищення. Саме звідти взяли коротуни постіль для мого житла в металевій кулі.

Найціннішими предметами для мене були два вцілілі скафандри для міжпланетних польотів і безліч консервів.

Ти, звісно, розуміє, чому: я попросив маленьких друзів відвідати також нашу Сонячну систему – й Землю – та взяти мене з собою.

Вони охоче погодилися, позаяк мали намір продовжити вивчення навколишніх систем. Однак побоювалися, що їхній корабель виявиться надто незручним для мене.

Це й справді було так. Принаймні спочатку, поки на ньому не провели деяку перебудову.

Форму їхнього міжзоряного корабля ти вже знаєш – із телебачення й часописів. Це велетенська куля, вміщена поміж чотирма крилами, котрі водночас є двигунами.

Внутрішня його будова, звісно, зовсім інша, ніж у наших кораблів. У розрізі він нагадує цибулину. Під зовнішньою оболонкою знаходяться кабіни мандрівників та обсерваторії. Я їх ніколи не відвідував, просто не мав змоги – такі вони малі.

Під ними, на наступному ярусі, зберігаються допоміжні літаки у формі ската, а також знаходяться склади для продовольства й води. Кілька подальших ярусів заповнені робочою речовиною для двигунів.

Усередині є загальне приміщення. Там я й прожив більшу частину часу. Сполучні коридори були, на щастя, досить широкими, так що я міг трохи пересуватися кораблем.

Мене здивувало, що ані допоміжний літак, котрий доправив мене до велета на орбіті Кварти, ані сам колосальний корабель не мав жодного прозорого вікна. Коротуни, однак, запевняли, що з кабіни можна буде спостерігати зоряне небо неозброєним оком.

Пізніше загадка з'ясувалася. Очі моїх друзів виявилися значно чутливішими, ніж у нас. Їхній зір здатен охопити майже весь спектр, тоді як ми реагуємо лише на короткі довжини хвиль. Більшість їхніх вікон була вкрита речовиною, котра пропускала лише невидимі для нас промені.

Розділ IX
ПОВЕРНЕННЯ

Ще раз – востаннє – ми облетіли Кварту і взяли курс на сузір'я Андромеди, де мерехтіла маленька зірочка – Сонце. Після переобладнання я отримав під зовнішньою оболонкою корабля зручну кабіну з прозорим вікном, зашкльованим матеріалом із Селища Завойовників.

Кварта помалу зникла з очей. Лише тепер усвідомилося значення останніх подій. Я повертаюся з вигнання, з безнадійної самоти! Повертаюся до людей – до своїх!..

Серце підстрибнуло мені до горла, тілом прокотився гарячковий дроз. Напругу зняли сльози, довгі надривні ридання. А відтак я знову розсміявся.

Почувався, мов мала дитина чи божевільний.

Друзі були надзвичайно уважні. Побоювалися, що життя в кораблі занадто тяжке для мене. Як пізніше з'ясувалося, вони навіть знизили швидкість польоту, щоб я краще переносив прискорення.

Через кілька тижнів моя психіка зміцніла настільки, що вдалося віднайти душевну рівновагу.

Втім, ненадовго. Одноманітне корабельне життя, навіть скрашене щоденними розмовами й розвагами з коротунами, справляло на мене тяжке враження. Найдужче допікала тривала бездіяльність. Кермувати зорельотом я не вмів, а якби й умів, то не ввійшов би до кабіни керування, як це вже було з обсерваторією.

Щоби подолати почуття пригніченості, я вигадував для себе найрізноманітніші заняття. Писав сам собі листи, конструював фантастичні літаки, програвав відомі шахові партії – якщо пам'ятав їх.

Та ба! Не допомогли ні групові ігри, ні слухання радіопередач із Землі.

Все частіше голову обсідали чорні думки.

Чи не обдурили мене коротуни? Чи не везуть на свою планету, де показуватимуть у зоопарку як екзотичного звіра?

Чи долетить корабель до Землі? Чи не загину я дорогою?

А на Землі – там на мене чекає суд і жорстоке покарання за вчинені злочини...

Нерви знову здали. Я чи то втратив свідомість, чи то марив – хтозна... Невідомо також, як довго я жив у такому жалюгідному стані.

Друзі підтримували в мені життя й повернули також ясність думки. В той день ми саме перетнули орбіту десятої планети нашої Сонячної системи.

Щойно трохи одужавши, я намалював схему обертання планет навколо Сонця й чітко позначив Землю.

Однак ми шукали її протягом кількох тижнів. Я не мав під рукою потрібних інструментів – і гості просувалися вперед обережно. На мою інформацію вони надто не поклалися.

Дорогою оглянули Уран та Сатурн, але здалеку, щоби не витратити занадто багато часу. З огляду на моє здоров'я прибульці прагнули досягти Землі якомога швидше. Ось які вони були уважні до мене, – зітхнув старий і на хвилю припинив свою розповідь.

– «Братство сильної руки» ви вже давно засудили, чи не так, Мак-Гарді?

Старий здригнувся й допитливо подивився Лікурґосові в обличчя.

– Авжеж, життя вилікувало мене від цієї хвороби, – повільно проказав він.

– Я виснував це з вашої сповіді. Спочатку подумав, що ви повернулися мстити – і боявся вас.

– А ти?

– І я зрозумів, що цілі «Братства» були повною маячнею. Божевіллям.

– Гадаєш, я повірю? Ми знайомі досить довго, щоб так легко забути, яка ти слизька гадина. З тебе вийшов би добрий актор. У Тарабкіна в Московському біологічному інституті ти свою роль зіграв чудово. Всі вважали тебе найкращим асистентом. І ще ти вбивця...

– Від однієї недуги ви ще таки не одужали, Мак-Гарді, – від хворобливої підозрілості. Ваша правда, в Тарабкіна я вбив

неандертальця, котрого наука поволі повертала до життя. А в Сахарі – в колишній Сахарі – поширював хвороботворні віруси. Я мав спотворену вдачу, вірніше – був душевно хворий. Але мене оздоровили...

– Хто? – вигукнув старий схвильовано. – Ти постукав у двері медичного інституту й чемно попросив про лікування? – засміявся злісно. – Для цього ти надто боягузливий – і без належного уроку на таке не пішов би.

– Маєте рацію, я зголосився не добровільно. Мене викрили.

– Хто?

– Краус.

– Краус?! – вигукнув старий здивовано. – Я ж застрелив його в затоці біля Селища Невидимих – іще на Кварті.

– Ні, не застрелили, лише поранили. Можете з ним побалакати.

– Краус... Краус... Але ж він також був членом «Братства»...

– Авжеж, був. Як і ми двоє. І прозрів.

– Не вірю, – повторив старий уперто. – Розкажуеш мені тут байки – зі страху перед покаранням. Зрештою – побачимо. Завтра про все дізнаюся.

– Ви й досі не розповіли, де взяли ту таємничу вибухівку? – спробував змінити тему розмови лікар.

– Про це ти також дізнаєшся завтра.

– А чи зізналися ви істотам у міжзоряному кораблі, що вас на Землі чекає покарання? – запитав Лікурґос тихо.

– Я не Йонес, друже, щоби грати в подвійну гру. Розповів їм усе відверто. Й те, що заплати не боюся, що усвідомлюю свою провину. Вони запевнили, що замовлять за мене слово.

Я очікую найвищого покарання, навіть якщо смертна кара давно скасована. Тому попросив своїх друзів і рятівників про велику послугу: щоби не передавали мене відразу Всесвітній Академії. Кортіло пожити бодай кілька днів на рідній планеті вільним.

Вони охоче пообіцяли мені це – й таки дотримали слова, як бачиш. Тим часом я згадав про тебе – найнебезпечнішого члена «Братства». І вирішив, що наставлю тебе на добру путь, або ж знешкоджую – і цим принаймні частково спокутую свою провину. Я

знав, що ти живеш у Гімалаях під псевдонімом Лікурґос. Тому наші гості доправили мене сюди, на поблизьке озеро.

Лікар зблід.

– Що ви збираєтеся вчинити? Як хочете мене знешкодити? Вбити?

– Навіщо вбивати? – здивувався старий. – Я прийшов не як убивця. Зрештою – побачиш завтра. Завтра...

Мак-Гарді підпер чоло долонями й довго дивився в землю, щось пригадуючи.

– До останньої миті свого життя пам'ятатиму останні дні в кораблі коротунів, – звів він нарешті голову. – Після незначного повороту велетня я помітив на зоряному небі маленьку кульку, до половини освітлену Сонцем. Кулька поволі росла й ставала все барвистішою.

Земля! А неподалік від неї вірний Місяць!

– Скільки років я не бачив вас, мої любі, – шепотів я зі сльозами на очах. – Усю, всеньку я б тебе розцілував, рідна Земле! Яка ти гарна, яка ти неповторно прекрасна в цілому безмежному Всесвіті!

Зі швидкістю, від якої перехоплювало подих, наближалася поверхня Місяця, однак я бачив лише Землю.

Чи все на тобі змінилося?

Затамувавши подих, я дивився на велетенський глобус, що плив у зоряній ночі. Ані на північній, ані на південній полюсах нема вже характерних білих шапок, які я бачив під час перших польотів на Місяць. Здалося, ніби вся планета порожевіла, мовби перетворилася на незаймане яблуко.

Ми проминули Місяць і наближалися до Землі. Космічні мандрівники намагалися підійти до планети непомітно.

До стратосфери це їм удалося. Однак просто над атмосферою ми мало не зіткнулися з ракетним літаком.

– Я знаю про це. На борту літака перебувала академік Бартошова. Однак не можу збагнути, чому пілот помітив вашу озію так пізно. Чому збрехали радари, і то не лише на літаку, а й по всій Землі?

– В цьому немає нічого дивного, – посміхнувся Мак-Гарді. – Гості зі Всесвіту спроможні на більше, ніж ти собі можеш уявити. Вони справжні чарівники, щедрі на дива.

Радари мусили збрехати, оскільки речовина, з якої виготовлений велет, поглинає електромагнітні хвилі.

А тепер досить розповідати, я мушу відпочити. Приготуйся в дорогу, завтра відвідаємо Президію Всесвітньої Академії наук.

Лікар мовчки кивнув і пішов до своєї кімнати.

Мак-Гарді лишився сам. Він лежав на канапі, але й не думав спати. Мусив стерегти Лікурґоса, щоби той уночі не втік. Значно більше, однак, думки старого були зайняті власною долею. Завтра – завтра все, нарешті, вирішиться... Завтра добіжить кінця вільне, нічим не обмежене життя. Але завтра також скінчиться багаторічне вигнання й жорстоке відлучення від людства.

«Жорстоке покарання за зраду чи повернення в обійми рідної Землі чекає мене? Без сумніву, покарання. Чому я попросив у друзів зі Змієносця так мало часу для вільного життя на Землі? Вони добрі, дозволили б мені й рік. Я б тоді зміг об'їхати всю планету й подивитися, що на ній змінилося.

Якщо завтра не зголошуся сам, про моє прибуття на Землю повідомлять вони. Так ми з ними домовилися.

Отже, завтра...»

Що далі старий думав про це, то більше втрачав мужність. Він із заздрістю спостерігав за прибудною мухою, котра безтурботно літала в нього над головою.

Здалося, що повітря в кімнаті задушливе. Мак-Гарді розчинив вікно й вихилився в теплу літню ніч. Шорсткі скельні стіни зм'якли в тумані. Крізь вузьку розколину на обрії зазиравав у долину допитливий місяць. Високо в горах світилися вікна стародавнього монастиря.

Може, саме там помер старезний Селенарктос, покликавши до своєї смертної постелі Лікургоса...

Що робить доктор? Чи не втік, бува? Старий відвернувся від вікна і, спираючись на стіну, додбав до лікарневої кімнати. Лікургосове ліжко було порожнє.

Авжеж! Утік, зрадник! Спроба врятувати його не вдалася – і завтра все скінчиться...

Мак-Гарді безпорадно впав у крісло. Однак за мить схопився. В нічній тиші залунали далекі голоси.

Хтось прийшов?

Ні, голоси чулися з першого поверху. Значить, Лікургос не втік. Вочевидь, він із кимсь радиться...

Старий обережно зійшов униз і припав вухом до дверей лабораторії. Всередині хтось говорив, і саме про таємничих людей зі Змієносця.

«Мабуть, уже сповістив Усесвітню Академію наук, що я вернувся з Кварти. Чи, може, Лікургос зустрівся зі ще одним членом «Братства сильної руки» й тепер радиться, як мене усунути?»

Мак-Гарді вагався недовго. Він тихенько прочинив двері й допитливим поглядом окинув робітню.

Лікургос був у приміщенні сам – схилився над передавачем, деталі якого були розкладені на столі.

Голос, котрий старий почув за дверима, належав телевізійному дикторові.

– Бачу, ти нудишся, – голосно промовив Мак-Гарді. – Атомна батарея вже справна. І навіщо лагодиш передавач?

Лікар так злякався, що якась деталь випала йому з рук.

– Будь спокійний і розважливий, – посміхнувся старий. – Наразі не поспішай бити на сполох. Сьогодні передавач тобі не знадобиться. А завтра... – він махнув рукою. – Завтра побачиш, – додав удавано недбало.

Лікурґос усе ще не оговтався від урази.

– Ви... не спите? Казали ж, що втомилися, – пробелькотав він ніяково.

– Спокій і розважливість, – повторив старий і сів у крісло навпроти телевізора. – Що передають?

– Репортаж про людей зі Змієносія, – відказав лікар. – Вони відвідали деякі з наших заводів і розкритикували їх. Зазначили, що в техніці ми надто дотримуємося традицій. Мовляв, удосконалюємо старі машини, замість того, щоб краще вивчити закони природи й шукати для використання на благо людства найпряміших шляхів. Як приклад навели текстильні машини. Протягом століть ми вдосконалювали примітивні ткацькі верстати, замість того, щоб віднайти шлях, як найкраще та найпростіше вдягнути людину. Належало б думати про те, як на єдиній машині виробляти сучасні волокна, тканини й одяг, аніж робити ту машину надто складною.

Такі самі застереження вони висловили й щодо наших сільськогосподарських машин. Їм видається, що ми просто механізували й автоматизували примітивну працю перших землеробів. І тут, у виробництві зерна, мусимо шукати шлях, як найпростішим способом отримати речовини, необхідні для харчування.

Лікурґос перевів подих, подумавши, що розрядив гнітючу атмосферу неприємної зустрічі.

Старий кивнув, і його обличчя на мить проясніло.

– Друзі зі Змієносія – мудрі люди. Вони знають багато. Переконаєшся в тому сам – і будеш здивований. Багато в чому вони значно практичніші від нас, землян. І, що головне, значно краще знають будову атома та його закони. В цьому вони можуть нам неабияк прислужитися... Котра година? – несподівано спитав він.

– За хвилину буде третя. А чому вас це займає? До ранку часу досить.

– Ні, маємо в запасі щонайбільше годину. Ходімо! О четвертій на Золотому Оці нас чекають друзі зі Змієносця.

Лікар здивовано глянув на старого.

– Друзі зі Змієносця? Як це? Ви ж казали, що сьогодні ми відвідаємо Президію Академії...

– Це правда. Решта – побачиш. Маєш якийсь багаж?

– Ні, це ні до чого. Можемо вирушати.

Вони мовчки вийшли й попрямували гірською стежкою, що виляса вздовж скельної стіни над глибокою ущелиною, в котрій гуркотіло декілька водоспадів.

Світало. Мак-Гарді зупинився й довго дивився на вранішнє багряне небо.

– Сонце, наше сонце, – промовив він зворушено, коли над гірським хребтом з'явився пружок золотого диска. – Знову ти сходиш для мене – й, можливо, скоро для мене-таки зайдеш востаннє...

Він замовк і, похнюпившись, закрокував далі стежкою.

Небавом вони увійшли в широку улоговину, що оточувала гірське озерце. Було очевидно, чому його називали Золотим Оком: озеро виблискувало в сонячних променях, мов розплавлене золото.

На гладіні води мірно гойдався літак, схожий на ската.

Старий зійшов до води й кілька разів помахав. Літак зрушив з місця. Лікургосові він видався приви́дом.

Край самого берега літак зупинився. Передня частина корпусу відкрилася, висунулася маленька драбинка, і в отворі з'явилися невідомі люди в скафандрах.

– Здрастуйте, друзі! – звернувся до них старий. – Як бачите, я дотримав слова. Повернувся точно в умовлений час. Зі мною мій приятель. Доктор Лікургос, – відрекомендував він лікаря.

– Вітаємо вас, друзі! – відповів один із прибульців. – Ласкаво просимо на борт літака.

Мак-Гарді з Лікургосом увійшли в апарат.

Старому запропонували місце в кабіні головного пілота, а лікаря запросили оглянути літак. Сполучні коридори були такими низькими, що він мусив ходити нагнувшись.

У кінці коридору вони зупинилися й відчинили овальні металеві двері.

– Як для вас пасажирська кабіна трохи замала, – пояснили йому. – Крісла легко перетворюються на лежачи, так що можете з комфортом подорожувати й лежачи. За протилежними дверима знаходяться склади.

– Ви давно знайомі з Мак-Гарді, лікарю? – запитав другий чоловік у скафандрі.

– Ми разом навчалися. Й відтак час від часу зустрічалися, – сказав Лікурґос невпевнено.

– Це добре. Хочемо попросити вас про дружню послугу. Життя Мак-Гарді в серйозній небезпеці. Ми дізналися про це лише вчора, цілком випадково.

Корабель наш рухається за рахунок антиматерії, що складається з негативних протонів. Як ви знаєте, антипротон мусить бути ізольованим від протона, оскільки при стиканні ці дві частинки вмиг перетворюються на випромінювання.

Щоби вільно й безпечно користуватися антиматерією, ми ізолюємо її від звичайної матерії спеціальними хвилями, що випромінюються оцим приладом, – чоловік указав на маленьку скриньку, прикріплену в нього на скафандрі. – Пристрій діє в радіусі трьох метрів. Він захищає нас так надійно, що можемо безпечно дотикатися до антиматерії й навіть носити її в кишені. Один із таких пристроїв знаходиться в Мак-Гарді. Він позичив його без нашого відома...

– Й має з собою також антиматерію! – скрикнув лікар. – Я пересвідчився в цьому навч. Тепер усе зрозуміло. А я марно сушив голову, якою вибухівкою він улаштував у моєму гірському помешканні кілька вибухів. У його руці були часточки антиречовини, нешкідливі й такі маленькі, що я їх не помітив. Однак, вийшовши зі сфери дії захисних хвиль, при першому-таки дотику до звичайної речовини вони вибухали. На щастя, вибухи не були катастрофічними, оскільки антиматерії було небагато.

– Раді, що ми розуміємо одне одного. Нас вельми засмутило б, якби з нашої вини трапилося нещастя. Ми питали в Мак-Гарді, чи він не зичив у нас антиречовину та пристрій, але він заперечує. Не знаємо, навіщо йому антиматерія. Можливо, для наукових цілей. У будь-якому разі, побалакайте з ним і попередьте, що це дуже небезпечна гра.

– Скажіть, а чи відома вам уся його історія? – поспитав лікар.

– Гадаємо, що так...

– Тепер розумію, чому після серцевого нападу він не дозволив стягнути з себе блузу і сорочку. Десь на тілі мав схований захисний пристрій, – промовив Лікурґос замислено.

– Повернімося до кабіни керування, – сказав один із невідомих людей. – За хвилину приземлимося на аеродромі Всесвітньої Академії.

– Хіба ми вже летимо? – спитав лікар здивовано.

Тільки-но вони зайшли до кабіни, двері розчинилися й перед ураженим поглядом лікаря постав палац Академії.

– Наші ракетні літаки також літають швидко, але цей випереджає будь-який з них, – сказав Лікурґос з ентузіазмом, коли вони з Мак-Гарді виходили з апарата.

Люди на аеродромі вітально замахали руками, однак незвичайний літак їх зовсім не вразив. Вочевидь, про нього вже знали.

– Заходьте! – почувлося з кабінету президента Академії.

Лікурґос і Мак-Гарді увійшли.

Президент зі здивування подивився на старого. Не йняв віри очам. Збуджене обличчя, порізане глибокими зморшками, сухі руки й похилена шия – це не сучасна людина! Це привид, що відвідав сьогодні з нещасливого минулого...

Однак очільник швидко опанував себе. Обличчя його осяяла дружня посмішка.

– Вітаю вас, друзі! Сідайте. Здрастуйте, докторе, – звернувся до Лікурґоса. – Як поживаєте? Чув, що ви хочете нас чимось здивувати. Чи не розкриєте мені, над чим працюєте?

– Боюся, Лікурґос може здивувати вас неприємно, – втрутився в розмову старий. – Гадаю, я також здивую вас, президенте. Дозвольте відрекомендуватися: Мак-Гарді, учасник експедиції до тризір'я Центавра.

– Мак-Гарді? – видихнув президент уражено. Оговтавшись від подиву, додав: – Радий, що ви вижили.

Відтак ступив до старого й подав йому руку.

В Мак-Гарді запаморочилася голова. Він не знав, сон це чи ява. Адже очікував зовсім іншої зустрічі. Чи, може, президент не розуміє?

– Я Мак-Гарді, колишній член «Братства сильної руки», – сказав він рішуче.

– Розумію вас. Ви були членом екіпажу «Променя». Через жорстоку випадковість вас покинули на планеті Кварті. Повернулися ви з нашими друзями зі Змієносця. Ми їм за це дуже вдячні. А тим «Братством» тепер не переймайтеся. Побалакаємо про нього пізніше. Краще розкажіть про своє життя на Кварті.

Старий похитав головою.

– Спочатку мушу чесно повідомити, що Лікурґос також є членом «Братства». Я не донощик, але повинен це сказати – в інтересах людства.

– Ваша правда, Лікурґос був членом «Братства». Й він-таки став останньою жертвою гарячки минулого. Однак подолав цю лихоманку й нині є цілком здоровою людиною в справжньому сенсі цього слова. Ми віримо йому.

– Яке покарання мене очікує? Скажіть відверто, я не боягуз.

Президент посміхнувся.

– Як ви знаєте, я не суддя. Вашу подальшу долю вирішить Президія Академії. Та гадаю, що своє покарання ви вже відбули на Кварті. Тепер щонайперше мусите відпочити.

Мак-Гарді встав і, піднявши тремтячу руку, важко витиснув із себе:

– Президенте...

Погляд його затуманився, й він опустився назад у крісло. Лікурґос підскочив і схопив його за плечі, щоб не дати впасти на підлогу.

– Серцевий напад – і не перший, – пояснив президентові, що також поспішив на допомогу.

Старого обережно поклали на канапу й розстебнули блузу та сорочку.

– Пристрій не знімайте – взагалі не чіпайте його! – вигукнув Лікурґос, помітивши, що президент відстібає скриньку, прикріплену до грудей старого. – Я поясню вам пізніше.

Президент нерозуміюче похитав головою.

– Серце занадто мляве, – оголосив Лікурґос після короткого огляду. – Загальна тілесна й душевна слабкість. Потрібен спокій. Наразі достатньо підсилюючої ін’єкції...

Президент хутко набрав номер відеофону. За мить на екрані з’явилося обличчя доктора Бартошової.

– Радий, що застав вас удома. Я гадав, ви на відпочинку.

– Не можу відпочивати, тепер надто багато роботи.

– Шкода. А я хотів послати вам ще одного пацієнта – Мак-Гарді. Пам’ятаєте його? Учасник експедиції до Проксими.

– Мак-Гарді живий? Це дивовижно! Такого пацієнта я прийму в будь-який час! Коли він прибуде?

– За кілька днів, щойно оговтається від серцевого нападу. Труднощі надто зістарили його, він буде для вас міцним горішком...

Розділ X ЗУСТРІЧІ

Сонячний літній день. Над розквітлими полонинами Білих Карпат хвилюється прогріте повітря.

На узліссі, в тіні могутніх сосен, сидять навколо садового столика декілька людей. Забава саме в розпалі.

– То все нічого, – каже завжди усміхнений Криштоф Липський. – Головне ще попереду. Знаю, що ви мені не повірите, але не можу нічого вдіяти. Будь я проклятий, якщо збрешу хоч слово.

– Сміливіше, Криштофе. Казки я люблю з дитинства, – засміялася доктор Бартошова.

– Які казки? – удавано образився Кшиштоф. – Міжзоряний корабель друзів зі Змієносця для вас також був казкою – а ми ж мало не зіткнулися з ним. Зрештою, я був готовий до ваших сумнівів. Тому все зафільмував! – проголосив він звитяжно. – Якщо не вірите мені, то, можливо, повірите власним очам. Чи можу продемонструвати цей фільм?

– Чудово, чудово, ходімо до бібліотеки! – заплескала радісно мала Лідушка й побігла до вілли.

Решта пішли слідом.

Криштоф заклав фільм у проектор і закрив жалюзі. Проекційний екран ожив. На ньому з'явився великий намет, біля нього – літак.

– Нас продовжувало цікавити, навіщо цей намет друзям зі Змієносця. Він стоїть на краю академічного міста вже кілька днів. Ми сумнівалися, що це їхнє нове житло. Вони досі жили в своїх літаках і чемно та послідовно відкидали численні запрошення до готелів чи приватних осель.

Нарешті академік Хотенков прямо спитав про його призначення. Прибульці відповіли, що готують у ньому маленький сюрприз для наших учених. Хотіли похвалитися неабиякими успіхами своєї науки.

Сюрприз насправду вдався. А от чи був він маленький, судіть самі...

Ті два дні, на які продовжилося моє перебування в Академії, справді вартували того. Вчора вранці я вже надумав повертатися, аж тут зателефонував Хотенков. Друзі зі Змієносця запросили працівників Академії до свого намету!

Я хутко дістав із валізи камеру й поспішив туди.

Прибульці підняли намет за допомогою крана з літака. Справа просувалася швидко, як бачите на моїх сенсаційних кадрах, – пожартував Кшиштоф.

Перед наметом з'явилася стрімка темно-коричнева піраміда, що стояла на металевій плиті.

«Підходьте, будь ласка, ближче, – запросив учених чоловік у скафандрі. – Ми спорудили для вас незвичайний дім, такий собі маленький павільйон для відпочинку після роботи. Якщо хочете, можете увійти».

Вчені оглянули піраміду з усіх боків і допитливо Perezirнулися.

«Де в цьому павільйоні двері?» – запитав урешті Хотенков.

«Двері не потрібні, – охоче відказав чоловік у скафандрі. – Він приступний з будь-якого боку. Дивіться...»

Чоловік підійшов до піраміди. Однак біля стіни не зупинився, а продовжував іти й буквально пройшов крізь неї, не залишивши на поверхні жодного сліду.

– Безглуздя, – вихопилося в Северсона.

– Авжеж, фільмовий трюк. Годі жартів, – згодилася доктор Бартошова.

– Трохи терпіння, не забігайте вперед і не квапте події, – засміявся хитро Криштоф.

Учені, що слідкували за діями чоловіка, застигли, мов уражені громом. Хотенков дістав хусточку й витер спітніле чоло.

«Ми стали жертвами навіювання, – промовив він по хвилі й спробував посміхнутися. – Побачимо, що нам розповість документальний фільм».

– Ви його дивіться, – сухо відзначив Криштоф.

Чоловік у скафандрі знову вийшов із піраміди й змахнув рукою.

«Заходьте, вам абсолютно нічого не загрожує».

Хотенков зважився й підійшов до піраміди ближче. Він торкнувся стіни, але рука поринула в темно-коричневу речовину, мовби її занурили у воду.

«Неймовірно! – вигукнув академік здивовано. – Стіна й справді проникна. Це суперечить усім нашим уявленням про непроникність речовини».

«Це не звичайна речовина, ми виготовили її штучно. Проходьте, будь-ласка, до павільйону, ми все вам там пояснимо».

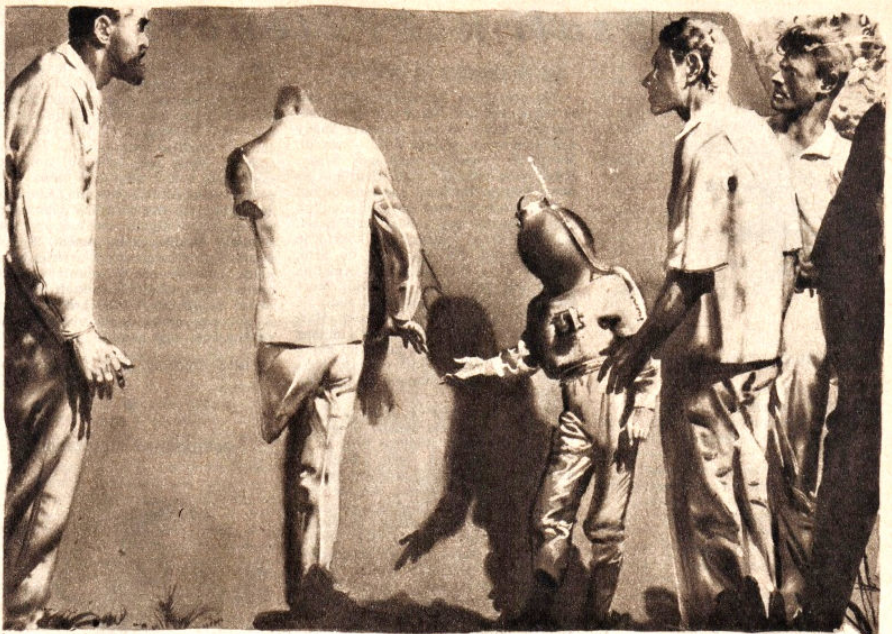
Хотенков після короткого збентеження увійшов першим. За ним пройшли крізь стіну ще кілька вчених, серед них і Криштоф із камерою. Це були незвичайні кадри.

Стіна піраміди швидко наближалася. Проекційний екран на мить потемнів – і на ньому з'явилося невелике приміщення з круглим столом та кількома стільцями посередині.

«Сідайте, будь ласка», – сказав ученим чоловік у скафандрі.

Хотенков узявся за складане крісло, але його рука проникла в нього так само, як і в стіну.

«Дякую, та ми краще постоїмо», – силувано посміхнувся він. Решта вчених також засміялися, але це був зачудований сміх.

– Шкода, що Хотенков не сів. Ото було б весело, – з жалем відзначила мала піонерка.

«Я обіцяв вам пояснення, тому прошу, – озвався знову чоловік у скафандрі, коли вчені оговталися від першого подиву. – Всі ви знаєте, що речовину робить непроникною матеріальне поле атома. Єдиною частинкою атома, яка не утворює навколо себе матеріальне поле, є нейтрон. Тому проникна речовина виготовлена з нейтронів...»

Фільм скінчився. Криштоф відкрив жалюзі й переможно поглянув на присутніх.

– То що на це скажете? Знову один – нуль на користь Липського. Я вам дам – фільмовий трюк! Нейтронну речовину зможете побачити знову увечері – в телевізійному репортажі. Вчора про неї вже говорили в новинах. Бачу, ви нехтуєте телебаченням. Де ваша культура?

На відеофоні кілька разів блимнуло червоне світло. Доктор Бартошова підійшла й натиснула білу кнопку.

– Здрастуйте, Франтішко! Чи можу я поговорити з Лайфом? – запитала з екрану Алена Свозилова.

Северсон поспішив до апарату.

– Як поживаєш, Лайфе? Завтра не плануй жодних польотів, щоб не шукати тебе по горах. Маю два вільні дні, тож навідаю тебе. Не сумуєш за мною?

Доктор Бартошова з Криштофом та Лідушкою вийшли до сусідньої кімнати, щоб не заважати довірчій розмові.

Пополудні на галявині приземлився червоний конвертоплан. До кабінету доктора Бартошової несміливо увійшов Мак-Гарді.

– Вітаю, космічний бурлако, – засміялася лікарка. – Сподіваюся, вам у нас сподобається. Лікування почнемо негайно. Передусім добре відпочиньте з дороги – й завтра візьмемо вас на першу операцію. Цю огидну бороду мусите зголити. Побачите, як ураз помолодшаєте. Я войовниця зі старістю, сива борода мені не до серця.

В коридорі вони зустрілися з високим чоловіком із квадратним, грубим обличчям. Він привітався з лікаркою й уп'явся очима в обличчя старого.

– Краус! – зойкнув Мак-Гарді здивовано. – Не сподівався здибати тебе саме тут...

– Звідки ви мене знаєте? Не пригадую, щоб ми колись зустрічалися.

– Не впізнаєте старого приятеля? Адже ви прожили з ним разом чимало, – здивувалася лікарка.

Краус пильно дивився на старого.

– Голос знайомий... і очі. Нагадуєте мені друга, що загинув на Кварті...

– Гаряче, – заохотила його лікарка.

– Мак-Гарді? – промовив Краус невпевнено. – Але це неможливо! Ні, виключено, просто виключено.

– І все ж це правда. Либонь, я добряче змінився, раз не можеш мене впізнати. Бачиш, я воскрес із мертвих.

У Крауса мовби застигла кров.

– Посидьте хвилинку в залі, вам є про що побалакати, а я тим часом приготую щось на перекуску, – сказала лікарка й пішла.

– Я гадав, ти мертвий, – прошепотів Краус. – Твердо певен, що застрелив тебе – поцілів просто в груди. Скільки разів та страшна мить ставала в мене перед очима. Ти безвільно впав у болото, й голова занурилася в жовте багно. І все ж ти живий. Яким дивом?

– Вирятували крилаті квартяни. Ненавидиш мене, Краусе?
– За що? Те саме я міг би спитати в тебе. Адже саме я завдав тобі смертельної рани.
– А я втягнув тебе в те кляте «Братство». І стріляти почав я.
– Це було божевілля, ми втратили розум. Щастя, що все вже позаду.
– В тебе позаду. Мене ж очікує покарання. Адже я був головним ініціатором «Братства». Згубив себе сам і водночас спричинив смерть ще кількох людей. Твоє сумління чисте, а от я вбивця. Вбивця, розумієш?! – вигукнув відчайдушно старий.
Він схопився за серце й важко осів у крісло.

Мак-Гарді прокинувся лише об одинадцятій ранку наступного дня. Скинув сорочку й обережно висипав із кишені на клаптик паперу дрібний білий порошок. Папір з порошком скрутив у трубочку із загнутими кінцями й ретельно прив'язав до захисного пристрою на грудях.

Він вирішив, що позбудеться антиречовини разом із пристроєм при першій-таки можливості.

«Чи не краще подарувати захисний пристрій Академії? – подумалося. – Там ним зацікавляться».

Підійшовши до вікна, Мак-Гарді побачив, що на галявині стояло в ряд кілька конвертопланів, і прилітали все нові.

Що відбувається? Чому так багато відвідувачів водночас? Може, це пацієнти доктора Бартошової?

Він швидко вдягнувся й зійшов униз, до їдальні. Однак, тільки-но прочинивши двері, зупинився. В приміщенні весело балакало декілька людей.

Мак-Гарді в замішанні переводив погляд з одного на другого. Всі були добре знайомими. Багато років тому вони разом мандрували незваними закутками інших сонячних систем. Академік Навратіл, Северсон, Свозилова, Ватсон, як завжди веселий інженер Фратев, Молодінова... Вони не надто змінилися за ці роки. Може, лікуються в доктора Бартошової?

– Проходьте, Мак-Гарді, не бійтеся, – покликала його лікарка. – Дивовижно, еге ж? Ви й гадки не мали, що зустрінетесь

тут зі всіма своїми друзями. Зізнаюся, що й я не чекала цього, й була приємно здивована. Насправді відвідали Северсона, щоби відсвяткувати з ним і з вами славну річницю. Сьогодні-бо рівно тридцять років, як «Промінь» покинув Місяць і вирушив у далекий шлях до тризір'я Центавра.

– Тисяча водневих туманностей і одна свинцева, але ж ви й умієте маскуватися, Мак-Гарді! Якби не знав, що ви тут, і якби наша господиня не звернулася до вас, я б не повірив, що це ви! – подолав перше збентеження інженер Фратев.

Вчені щиро привітали старого і всадовили поміж себе.

Мак-Гарді почувався ні в сих ні в тих серед своїх друзів і супутників по Всесвіту. Його гризло сумління. Сидів мовчки, зі схиленою головою, й нервово гладив коліно.

До кімнати увійшов Криштоф і, гречно вклонившись, із поважним обличчям проголосив:

– Панове, слуга ваш просить дозволу чемно попередити, що святковий обід готовий. Якщо хтось випадково зіпсує через нього шлунок, заздалегідь рекомендую всесвітньовідому лікарку доктора Франтішку Бартошову. Її ординаторська за дверима під номером 13. Сподіваюся, ви не забобонні...

Розділ XI
ПРОЩАЛЬНИЙ ПОДАРУНОК

Сонце поволі сідало за голу вершину Яворини. Ліси потемніли, їхні зубчасті верхівки вирізьбилися на пурпуровому небі. Зелень на схилі Лопеніка набула золотистого металічного відтінку.

Товариство мандрівників безмежними просторами Всесвіту весело розважалося в залі. Доктор Бартошова відпочивала в кріслі у саду під крислатою запашною липою. Вона так поринула у думки, що не помітила Лідушки, котра тихо підкралася й затулила їй очі долонями.

Лікарка схопила маленькі рученята й засміялася.

– Хто ж це може бути? Криштоф?

– А от і ні, не вгадала! – зраділа піонерка. – Це я, Лідушка!

– А чому ще не спиш? Де ти знову мандрувала так довго?

– Коли ж вони так цікаво розповідають про Кварту, про три сонця – і про планету Ікс, – показала дівчинка на товариство, що сиділо за великим вікном зали. – Завтра нема навчання, не відсилай мене спати, – заблагала. – Я б охоче прогулялася з тобою, підеш?

– Ти знову за своє? – погрозила їй бабуся жартома. – Ну гаразд, ходімо – на півгодинки, а відтак гайда в ліжко...

Вони вийшли вузьким прорубом на гребінь гори й присіли на низеньку березову лавочку.

На обрії виступав із туману силует Угорського Броду. В долині річки Олсави блищала гладінь нещодавно створеного озера. В сутінках засяяли перші освітлені вікна.

– «В нижнім кінці світу, у гірському краю...» – проспівала тихо бабуся й обняла внучку. – Ніколи б я не змогла розлучитися зі Словаччиною, навіть якби знайшли у Всесвіті щонайказковішу планету... А що в тебе на серці, Лідушко? – погладила дівчинку по волоссю.

– Бачиш, бабусю, не знаю, як би це тобі сказати, – завагалася та. – Я досі не можу збагнути, як це академік Хотенков пройшов крізь стіну. Ніколи не бачила нічого схожого. Адже у школі ми вчили, що матерія непроникна.

Бабуся допитливо подивилася на внучку й ледь помітно посміхнулася.

– Це тебе так турбує? Ну добре. Я тобі поясню... Матерія, з якою ми повсякчас стикаємося і з якої самі складаємося, справді непроникна, хоча й досить рідка. Власне, вона є скупченням величезної кількості атомів, ти це знаєш. Але навіть у найтвердішій криці чи в алмазі атоми не накладені один на одного, мов сардинки в консерві. Уяви собі ліс, у якому одне дерево віддалене від другого на вісімдесят кілометрів.

– Це був би добряче обрідний ліс, – засміялася Лідушка.

– Твоя правда. І в такому самому співвідношенні віддалені один від одного й атоми в будь-якому тілі. Як бачиш, між ними є досить місця, щоб вигідно прогулятися. І все ж простір між атомами непроникний для інших атомів. Чому? Бо їм перешкоджає матеріальне поле, котре створюють атоми. Це щось на кшталт магнітного поля, яке не дозволяє, щоби падав контакт між двома магнітами. У всі ці таємниці ти проникнеш пізніше, коли вивчатимеш ядерну фізику.

– Як же це можливо, що Хотенков пройшов крізь стіну? – дивувалася внучка.

– Стіна була створена не зі звичайної матерії, яку ми знаємо, а з нейтронів, найдрібніших частинок атома. Нейтрон не створює навколо себе матеріального поля, й через це може проникати в інше матеріальне поле – й навіть усередину окремого атома. Тому нейтрони використовуються також як снаряди для розщеплення атома – наприклад, у вашому шкільному реакторі.

Таким чином, речовина, створена з нейтронів, не має матеріального поля й є проникною. В такий обрідний ліс легко проникне матерія непроникна – нормальна. Розумієш? Чудово! А тепер скажи мені, що тебе гнітить насправді. Проникність матерії тут ні до чого, еге ж?

Лідушка почервоніла по самісінькі вуха.

– Ну, не бійся, кажи, – підбадьорила її бабуся.

– Бабусю... я... я закохалася в Северсона...

– В Северсона? – розсміялася лікарка. – А як же Криштоф, його ти вже не любиш?

– Люблю, але Северсона більше, – прошепотіла піонерка й пригорнулася до бабусі.

– Сповіджаю, що ми досягли швидкості світла. Інженер Фратев нехай знайде до кабіни керування, – урочисто проголосив Навратіл, коли екіпаж «Променя» зустрівся увечері в загальній кімнаті.

– Затемнімося, щоби ілюзія польоту була повнішою, – запропонував Фратев і опустив жалюзі на вікнах.

– У ваш корабель я потрапила помилково, – жартувала доктор Бартошова. – Сподіваюся, ви ще сьогодні доправите мене назад на Землю. Я б хотіла повернутися додому на Лопенік.

– Жалкую, але не можу вам допомогти. З цього просто нічого не вийде, – із поважним виглядом відказав Навратіл. – Допоміжний літак, котрий би вас доправив на Землю, вже не наздогнав би нас, а чекати на нього не можемо – ми вже згаяли надто багато часу – щонайменше півроку. Нічого не вдієш, мусите мандрувати з нами. Принаймні оглянете шматок Усесвіту й відвідаєте з нами планету Ікс та Кварту. Не зашкодить, якщо познайомитеся з життям наших далеких сусідів.

Уявний політ у Всесвіт усім подобався, гра їх розважала. Лише Мак-Гарді несміливо сидів у кутку й нервово погладжував свіжопоголене підборіддя.

Інженер Фратев підійшов до Навратіла й козирнув.

– Пане капітане, дозвольте приступити до служби! Це коли я служив у дев'яносто першому полку, отак мене призначали на літак. Я запускав аероплан і злітав над хмарами. «Полечу на Місяць», – сказав я собі й додав газу. Не знаю, як то сталося, але й справді потрапив на місяць – до криміналу...

– Облиште швейкування¹ й виміряйте краще, як далеко ми зараз від Землі, – строго наказав Навратіл.

– Слухаюсь, наказ є наказ, із простими людьми потрібно бути строгим, – знову козирнув Фратев.

Він розгорнув рулетку й виміряв кімнату. Відтак розчинив вікно, вистрибнув у сад і приклав вимірювальну стрічку до землі.

¹ Алюзія на відомий сатиричний роман чеського письменника Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка» (1920-1923).

– Не смійтеся, Северсоне, а краще зв'яжіться з Землею, дізнаємося, що там нового, – вказав Навратіл на телевізор.

Северсон увімкнув прилад і налаштував звук та зображення.

«Це сталося сьогодні», – звістив напис на екрані.

– Найперше ми розповімо вам про події у Президії Всесвітньої Академії наук, – промовив диктор. – Сьогодні пополудні представники друзів зі Змієносця відвідали президента Академії й повідомили, що невдовзі розпрощаються з нами. Вони вельми задоволені нашою гостинністю й хотіли б чимось віддячити.

Обличчя диктора змінилося зображенням із кабінету президента Академії.

Говорив чоловік у скафандрі – гість зі Змієносця.

– Ми довго думали, чим би відплатити за вашу ласку й дружбу. На жаль, подарунок наш буде скромним – ми надто далеко від дому й не маємо з собою достатніх ресурсів.

Якщо ви згодні, побудуємо вам при Академії малу гравітаційну електростанцію, що її бачила ваша експедиція на Кварті. Можливо, наш досвід у вивченні гравітації хоч трохи придасться вам. Крім того, ми б хотіли збудувати для вас два заводи: для виробництва антиречовини та проникної речовини із нейтронів. При спорудженні всіх трьох об'єктів раді будемо співпрацювати з вашими вченими, щоби посвятити їх у «виробничі секрети».

– Тисяча вибухаючи планет – на правду «скромний» подаруночок! – озвався Фратев. – Я б усе віддав, щоби лише працювати на цих будівництвах!

Академік Ватсон підвівся з крісла.

– Пропоную зголоситися всім, колективно. Переконали, що Президія Академії прийме нас. У Всесвіті ми набули достатньо досвіду з вивчення гравітації та інших законів матерії.

Гра в політ у Всесвіт разом закінчилася. Натомість розгорілася жвава розмова про будівництво друзів зі Змієносця.

Всі погодилися з Ватсоном. Тому завтра вранці вирішили зустрітися з президентом, щоби той дозволив їм долучитися до співпраці...

Президент охоче згодився.

– Куди відлітають друзі зі Змієносця? Повертаються на свою планету? – запитав його Навратіл.

– Ні, хочуть відвідати сонячну систему Сіріуса та супутника, що обертається навколо нього...

– Сіріуса? – вигукнув Навратіл здивовано. – Вісім світлових років!..

Президент на екрані відеофону посміхнувся.

– Чому це вас так дивує? Наші друзі подолали вже й більші відстані... Я тут подумав – чи не хочете полетіти з ними?

– Зізнаюся, що хочу. Вочевидь не сам, а з усім екіпажем – і в новому сконструйованому міжзоряному кораблі.

– Це було б чудово й корисно для нашої науки. Але боюся, що нічого не вийде. Наш зореліт навряд чи зможе наздогнати корабель людей зі Змієносця. Судячи з усього, вони переміщуються Всесвітом швидше від світла. Ми цю проблему ще не розв'язали.

– Тоді попросімо в наших друзів поради й допомоги.

– Спробую...

Славних завойовників Усесвіту, учасників польоту до тризір'я Центавра втішила ухвала Президії Академії. Завтра вони відсвяткують у доктора Бартошової тридцятую річницю відльоту до сусідньої сонячної системи – й потім відразу до праці на будівництві друзів зі Змієносця...

Сумними залишилися лише Северсон, Краус та Мак-Гарді. Доктор Бартошова їх не відпустила – мусили ще лікуватися...

Урочний день мав насичену програму. Северсон продемонстрував кілька документальних фільмів із польоту та з планети Кварти, Навратіл оцінив експедицію з наукового боку – а затим почалися спогади.

Найзахопливіше розповідали Мак-Гарді та Краус, котрі спізнали у Всесвіті інші пригоди, ніж решта членів екіпажу.

Піонерка Лідушка не виходила з подиву. Схилившись до бабусі, прошепотіла їй:

– Скільки вони всі пережили, особливо – Северсон! Коли я виросту, то також мандруватиму Всесвітом, еге ж?

– Усе залежить від того, як навчатимешся. Адже космічний мандрівник мусить багато вміти і знати – ядерну фізику й хімію, математику, механіку, електротехніку, біологію та багато інших галузей науки й техніки. Сама знаєш, що неуків до міжзоряного корабля не візьмуть.

– Бабусю, а чому на це свято не прийшов ніхто зі Всесвітньої Академії наук? Адже тут так гарно розповідали!

– Сама тому дивуюся... А тепер сиди тихо і слухай.

– Академія про екіпаж «Променя» напевно не забула, про це не хвилюйся, Лідушко, – звернувся до дівчинки Криштоф, почувши кінець розмови. – До вечора часу досить.

Під вечір справді з’явився нежданий гість.

На галявині неподалік від вілли приземлився великий реактивний гелікоптер, і з нього вийшов академік Хотенков, член Президії Академії.

– Славному екіпажеві «Променя», переможцям над Усесвітом, тричі «слава»! – привітав він товариство, що балакало на терасі вілли. – Від імені Академії поздоровляю вас із річницею відльоту в далекий і небезпечний шлях. Цей день буде на віки вписаний золотими літерами в історію людства. А нині дозвольте запросити вас на невелику екскурсію. Прошу до гелікоптера.

– Дозвольте спитати, куди ми полетимо? – озвався хтось із заднього крісла, коли товариство всілося в літальний апарат.

– Нехай це буде сюрпризом, друзі, – посміхнувся Хотенков і натиском кнопки на стіні опустив жалюзі на вікнах.

Мотори тихо задзижчали, й гелікоптер піднявся в повітря.

– Ну, прийшов час пояснити вам мету мандрівки, – сказав Хотенков хвилин через десять. – Ми летимо на Кварту. За хвилину приземлимося на Морі Данте. Приготуйтеся до незвичного клімату цієї планети.

– Хай я стану літаючим квартаїном, коли мені не подобається ця розвага! Чудова ідея, товаришу Хотенков, браво!

Вчора ми в доктора Бартошової летіли у «Промені» – а нині вже підходимо до Альфи Центавра. Авжеж, прекрасна ідея!

– Не смійтеся, Фратев, це не жарт, ми справді летимо на Кварту. За мить самі в тому пересвідчитися, – відказав Хотенков серйозно й знову підняв жалюзі.

Гелікоптер тільки-но сів на гладінь озера. У вечірньому тумані невиразно вимальовувався лісистий берег.

– Необхідне обладнання в сумках, підвішених до ваших крісел. Як ним користуватися ви знаєте.

Северсон швидко відкрив сумку й оглянув її вміст. Найперше помітив бінокль, приклав його до очей і подивився на берег.

– Ми справді на Кварті! – вигукнув здивовано. – Бачу типово кварталнську рослинність із великим товстим листям.

– Це неможливо, – із сумнівом відказала доктор Бартошова. – Не можемо бути далеко від мого житла, адже летіли всього хвилинку. А околиці я знаю, мов власну долоню.

Вона схопила бінокль і також округлила очі.

– Справді, я також бачу на березі незвичайні дерева й квіти. Подивися-но ти, Лідушко, може, мене підводить зір, – подала бінокль онуці.

– Ура, ми на Кварті! – закричала радісно піонерка. – Нічого подібного я ще ніколи не бачила!

– «Потьомкінські села»¹, – відзначив вічний скептик Ватсон. – Звичайні декорації – хороший жарт. Вам це вдалося, Хотенков.

– Декорації? Ну, побачимо, коли ви поглянете на це зблизька, – посміхнувся загадково академік. – Біля ваших сумок також укладені човни з малими кисневими балонами. Напомпуйте їх і приготуйтеся в дорогу. Попливемо до материка. В кожен човен нехай сяде по два пасажери, щоби наша колона не виглядала надто великою й незграбною.

– Дивіться, дивіться, ящір! – вигукнула раптом Алена Свозилова і вказала на водяну гладінь, із якої випірнула пласка голова дивовижного звіра. – На щастя, це не шкідливий мешканець Кварті – цагеніус...

¹ За легендою, потьомкінські села - це камуфляжні села, які нібито були вибудовані за вказівкою графа Потьомкіна вздовж маршруту російської царині Катерини II під час її поїздки в 1787 році в Україну. Вираз міцно увійшов у вжиток у значенні показухи, оказамілювання.

– Я зостануся з тобою в літаку, Лідушко, щоб ти не надто лякалася. Таких сюрпризів нас тут чекає багато. Добре знаю Хотенкова, – втішила доктор Бартошова свою внучку.

– Я не боюся, бабусю! Хочу з вами на Кварту, – проголосила піонерка впевнено. – Буду триматися Северсона – з ним мені нічого не страшно. Будь ласка, ну будь ласка, бабусю! – заблагала вона.

– Пустіть, нічого з нею не станеться, ручаюся власним здоров'ям, – заступився за піонерку Хотенков.

– Сідай до нас, коли так довіряєш Лайфові, – покликала дівчинку Алена, що разом із Северсоном сходила в човен, спущений на воду.

Вирушили. Краус і Мак-Гарді скоро перегнали довгу вервечку човнів і швидко наблизилися до берега.

– Це незбагненно, Краусе! Перед нами справді кварталський праліс! Поглянь, – подав Мак-Гарді бінокль своєму другові.

– Авжеж, бачу те саме, це не омана відчуттів. І не декорації. Я божеволюю, – крутив головою Краус.

– Дурниці, ми, звісно, не на Кварті. Як би мали туди дістатися? За десять хвилин? Смішно. Див не буває. І потім, де ще два сонця? Над обрієм заходить лише одне. Праліс був вирощений тут штучно з насіння, привезеного із Кварту «Променем». Пригадую, як швидко росте кварталська рослинність.

Вони пристали до берега й вийшли на невеликий піщаний пляж.

– Марно, не можу позбутися відчуття, що я на Кварті, – не виходив з подиву Мак-Гарді.

– Я також... Поглянь, там, у затоці! – скрикнув нараз Краус.

– «Стріла», наш допоміжний літак! – видихнув Мак-Гарді. – І Проксима, кривава Проксима! – тремтячою рукою він указав на велику червону зірку, що мерехтіла низько над обрієм.

– Я божеволюю, – повторив Краус безпорадно. – Або мені все це лише здається. Завтра вранці прокинуся і з задоволенням із цього всього посміюся.

– Гадаєш, нам обом сниться однаковий сон? Адже мені ввижається достоту те саме, що й тобі.

Тим часом на берег вийшли й решта екскурсантів.

Здивуванню не було меж. Не лише Лідушка, але й її бабуса, й академік Навратіл роздивлялися праліс із крайнім зачудуванням. Зірка над блискучою поверхнею води для них також була незбагненою з'явою.

– Швидко темніє, ходімо пошукаємо якийсь відповідний сховок, де можна було б переночувати. Як вам відомо, перебування на дикому березі тут, на Кварті, є небезпечним. Ліхтарики маєте в сумках. Увімкніть їх, і гайда в джунглі, – взяв командування на себе Хотенков.

Хаші вже тонули в непроглядній пітьмі, без ліхтариків уражені мандрівники й справді не пройшли б. Із зусиллям вони продиралися крізь плетиво ліан і покрученого лускатого коріння.

– Повернімося на берег, праліс у цих місцях стає все густіший, – запропонував Навратіл, котрий ішов на чолі експедиції.

Хотенков знизав плечима.

– Як хочете. Біля води ми зможемо швидше просуватися вперед, але – як я вже попередив, – це значно небезпечніше. Дивуюся, як швидко ви про це забули. А мали б знати краще від

мене – я на Кварті вперше, тоді як ви прожили тут чимало приємних днів.

Природа невдовзі підтвердила слухність Хотенкова. Щойно вони ступили берегом кілька кроків, індигове небо нараз заслала чорна хмара – і над озером здійнявся вихор.

Темряву ночі осяяли вибухаючі з тріском кульові блискавки. Їх ставало все більше.

– Сховаємося у скелях! – кивнув Хотенков головою на неправильні силуети, що височіли над пралісом, і без подальших обговорень попрямував туди.

Експедиція рушила слідом. Северсон із Лідушкою на руках біг поряд з академіком.

– Боїшся? – запитав її.

– Коли ви не боїтеся, то й я ні...

Підхід до скель був вільний, немов хтось протоптав крізь джунглі зручну стежку.

Блискавки вгамувалися, вітер також стих. Виправа стишила крок. Лише Мак-Гарді з Краусом чвалали далі. Вони боялися, що буря несподівано повернеться. Мали-бо чималий гіркий досвід із погодою на Кварті.

– Поглянь, – прошепотів Краус, коли вони наблизилися до самих скель. – На верхівці хтось стоїть...

– Крилатий кватрянин – готується злетіти, бачиш, як розправив крила?

– Авжеж, але здається мені, що він стоїть нерухомо. І досі ще не почув нас. Це дивно, адже кватряни мали винятково чутливий слух...

– Кватрянин не рухається, – повторив Краус лаконічно, коли вся експедиція прибула на місце.

– Можливо, це статуя, – промовив Хотенков. – Згідно з вашою розповіддю, Мак-Гарді, розвинені кватряни вправні скульптори.

– Давайте поглянемо на цього хлопця зблизька, – запропонував Фратев і тут-таки заплигав по камінню до верхівки.

Нагорі він голосно розсміявся.

– Хотенков має рацію, це статуя – й вельми добре зроблена, хоча й не викінчена в деталях. Цілком можливо, що десь неподалік ми знайдемо помешкання кватрян. Огляньмо околиці.

Експедиція розділилася на декілька груп, кожна з яких пішла своїм напрямом. За порадою Хотенкова всі налаштували передавачі на однакову частоту, щоби постійно бути на зв'язку.

– Я знайшов декілька дерев зі світними плодами. Лідушка в захваті, – озвався за хвилю Северсон.

– А я натрапив на кілька примітивних хиж із гілок та широкого листя, – повідомив Фратев.

– Неймовірно, у скелях виявилися печери з чудовим настінним розписом! – почувся в навушниках здивований голос Ватсона.

Огляд квартянських дивовиж тривав майже дві години. Й навіть ті, хто все ще не вірив, що вони опинилися на далекій планеті, засумнівалися. Лише в Молодінової та Криштова на устах грав загадковий усміх...

Краус та Мак-Гарді попрямували до бухточки, де була пришвартована «Стріла». Літак спокійно лежав на водній гладіні, закритий дрібними рослинами.

– Давай злетимо й поглянемо на цю загадку з висоти пташиного польоту, – запропонував Краус.

– Далєбі, – кивнув Мак-Гарді, – ото наші здивуються, коли ми з'явимося над їхніми головами!

Однак, тільки-но вони зайшли у воду, літак зрушив з місця, кілька разів підскочив на хвилях і злетів у повітря.

Краус хутко ввімкнув передавач:

– Це Краус і Мак-Гарді. Неподалік від вас, у напрямку сяючої Проксими, ми виявили в бухточці наш літак «Стрілу». Коли наблизилися, він злетів...

– Це Хотенков. «Стрілу» ми помітили ще з повітря. Повертайтеся до скель, ми знайшли чимало цікавого...

Біля скель на них чекав лише Фратев.

– Підніміться до статуї на верхівці й роззирніться навколо, – сказав він.

Вони вилізли на стрімчак і уважно оглянули ландшафт.

– Там... там... бачиш?! – скрикнув Мак-Гарді.

Краус повернувся у вказаному напрямі й заціпенів. Над верхівками дерев сяяли чотири великі різнобарвні кулі.

– Селище Невидимих... Значить, ми й справді на Кварті...

– Гайда, оглянемо цю загадку зблизька, там нас чекають! – крикнув нетерпляче Фратев.

Невдовзі вони опинилися на маленькій галявині. Посеред неї стояли чотири стрункі піраміди зі світними кулями на верхівках. Експедиція оглядала дивні будівлі й жваво обмінювалася враженнями.

– Це помешкання друзів зі Змієносця, – промовив Мак-Гарді, коли присєднався до виправи.

– Безумовно, – згодився Хотенков. – Щойно вони повернулися з дороги...

Над головами екскурсантів зашумів літак у вигляді ската й за хвилину приземлився неподалік від пірамід.

– Вітаю на Кварті, друзі з Землі, – вклонився чоловік у скафандрі, що першим вийшов із літака.

Мак-Гарді сплотнів. Скориставшись загальною уразою, він вимкнув ліхтарик і відійшов убік.

– Навіщо ти це робиш? – запитав Краус, що стояв поряд і уважно стежив за діями приятеля.

– Не турбуйся про мене, мушу на хвилину відійти.

– Тобі зле?

– Зі мною все гаразд. За мить повернуся, – процідив Мак-Гарді й попрямував до темного пралісу.

Краус подався за ним назирці.

– Мак-Гарді, не робіть цього! – пролунав раптом дужий голос чоловіка в скафандрі.

Краус, гадаючи, що його друг хоче вкоротити собі віку, повалив Мак-Гарді на землю й прикрив своїм тілом. Обое чоловіків, борюкаючись, опинилися в світлі прожекторів.

– Мак-Гарді, благаю, не робіть цього! – залунав знову підсилений голос прибульця.

Мак-Гарді, напруживши всі сили, відштовхнув Крауса й побіг у джунглі. Відразу по тому з хащів вихопилося сліпуче полум'я.

Краус, саме підвівшись, знову впав на землю, мов уражений блискавкою.

Учасники виправи були приголомшені швидкими й несподіваними подіями. Ніхто не збагнув, що, власне, сталося.

– Він поранений! – скрикнув чоловік у скафандрі, першим поспішивши до Крауса, що лежав без свідомості.

Негаймо поряд з'явилася доктор Бартошова.

– Небезпечно велика втрата крові, – видихнула вона, схилившись над пораненим.

– Аптечку маєте в сумці. Надайте першу медичну допомогу, за мить тут буде наш літак, – сказав хрипко блідий мов смерть Хотенков.

Северсон та ще кілька чоловіків тим часом заходилися шукати Мак-Гарді.

– Ви шукаєте марно. На жаль, його більше немає, – звернувся до них чоловік у скафандрі. – Антиречовина й ізолюючий пристрій стали для Мак-Гарді фатальними. Він хотів викинути їх у пралісі, щоби позбутися небезпечного вантажу. Якби це вдалося, все закінчилося б щасливо – у близькості з приладом антиречовина не вибухнула б. Однак часточки її залишилися у Мак-Гарді в кишені...

– Мені шкода його, – прошепотіла Молодінова. – Остання жертва минулого.

На галявину опустився великий гелікоптер. Крауса вклали на ноші й перенесли до літака.

– Заходьте, ми якнайшвидше мусимо доправити Крауса до лікарні, – попросив Хотенков членів експедиції.

Як тільки всі опинилися на борту, гелікоптер піднявся в небо. Червона Проксима раптом згасла.

Северсон напружено спостерігав краєвид під собою. Озеро втонуло в темряві, зате навколо виринула повінь сяючих вогнів.

«Хіба Кварта так густо заселена? – дивувався Северсон. – Адже це міста й села...»

Через декілька хвилин літак знову почав знижуватися, аж поки легко не сів на даху високої будівлі з великими сяючими вікнами.

– Наша лікарня! – вигукнула здивовано доктор Бартошова. – Мерщій до операційної! Приготуйте трансфузію...

Северсонові здавалося, що все це сон...

Розділ XII
НА БУДІВНИЦТВАХ ДВОХ СВІТІВ

До просторої лікарняної почекальні проникли перші сонячні промені. Люди, що її заповнювали, тихо сиділи в зручних кріслах, але не спали.

В ясно-кремових дверях з'явилася доктор Бартошова.

– Операція пройшла добре, пацієнт урятований, – сказала вона тихо. На уста її лягла слабка посмішка. – Повертайтеся до моєї вілли на Лопеніку й добре відпочиньте. В нас за плечима довгий шлях...

У літаку Северсон сів поряд із Хотенковим.

– Чи не могли б ви мені все це пояснити? – звернувся він до академіка. – Нічогісінько не розумію. Як воно з тою Квартою?

– Ви ще не збагнули? – здивувався Хотенков. – Кварта, яку ми відвідали, знаходиться недалеко звідси. Насправді ми сіли не в Море Данте, а на озеро Коменського. Я просто запросив вас до великого заповідника, в якому зосереджена природа Кварти.

Северсон похитав головою.

– Озеро Коменського? Тиждень тому я в ньому купався, й ніякого заповідника там не було.

– А тепер є, і в цьому немає нічого дивного. Квартянська рослинність, як самі знаєте, росте страшенно швидко.

– Ви створили заповідник для нашої розваги? – здивувався Северсон.

– Частково, – посміхнувся академік. – Всесвітня Академія вже давно планувала заснувати його. Ми просто трохи пришвидшили будівництво. Засобів-бо для цього маємо достатньо.

– А як сталося, що ніхто з експедиції не знав про заповідник? Як ви могли будувати його без урахування нашого досвіду?

– Хотіли здивувати вас – і це нам чудово вдалося. Й фахових радників ми також мали. Це ваші документальні фільми, і головне – друзі зі Змієносця. З їхньою допомогою наш заповідник ріс просто на очах. Зрештою, все це лише початок. Закінчення будівництва чекає на вас, відважні завойовники Всесвіту!

Піонерка Лідушка привітала гостей просто біля виходу з гелікоптера.

– Я боялася, чи не трапилася з вами якась неприємність. Де ви були так довго? – запитала вона Северсона.

Лише тепер дівчинка помітила, що доктора Бартошової немає серед прибулих.

– А де бабуся? – скрикнула злякано.

Академік Навратіл погладив її по світлому волоссю.

– Не бійся, все гаразд. Бабуся залишилася внизу, в місті, має там ще деяку роботу. Скоро повернеться. А що нового у вас?

– Ах, так! Бачите, я мало не забула – в загальній залі для вас є повідомлення від президента Академії. Зараз принесу.

Навратіл пробіг очима списаний дитячою рукою аркуш, і обличчя його осяялося посмішкою.

– Друзі, хотілося б вам знову зазирнути у Всесвіт? Чи з вас досить першої прогулянки до сусідніх сонячних систем?

– Куди полетимо? – коротко запитав Фратев.

– На Сіріус. Що скажете?

– Знову в заповідник? – посміхнувся Ватсон.

– Ні, цього разу справді на Сіріус. Друзі зі Змієносця з ентузіазмом привітали мою пропозицію. Вони допоможуть нам спорудити міжзоряний корабель, швидший від світла.

– Ур-р-р-а-а-а! – вигукнув Фратев радісно. – Мені тут, на Землі, вже трохи затісно.

На пастельну синю гладінь Адріатичного моря, в затоці Семи Замків, сіло кілька літаків. Пропливши навколо стародавніх укріплень, вони попрямували до острова Чіово, де у Трогірі була пристань. Далматинське сонце посміхалося розлогим виноградникам і грало на гребнях хвиль.

Чіово, в минулому столітті безплідний скелястий острів, на якому гніздилися сотні тисяч сов, був тепер укритий пишною зеленню пальм і сосен. На нього висів із літаків гурт людей у скафандрах на чолі з Молодіною й доктором Заяцом. Вузкими звивистими вуличками стародавнього Трогіру вони швидко дісталися гребеня острова.

На хвилю зупинилися, щоби помилуватися чудовою сільською місцевістю, що розлягалася довкола. В місцях, де синє море зливалася з блакитним небом, білили, мов скам'яніла піна, сяючі палаци Спліту. Трогір, пам'ятка давнього Риму, дрімав у світлі полуденного сонця.

На протилежному боці гребеня розкинулася невелика затока Салдон, стиснута скелястим узбережжям.

– Здається, підземні роботи значно просунулися, – вказав чоловік у скафандрі на високу купу каміння, висипану на тому березі затоки. – Якщо не станеться чогось непередбаченого, щонайпізніше за два місяці будівництво завершиться. Перекоаний, що ця гравітаційна електростанція буде досконалішою від будь-якої нашої. Ми розраховуємо саме на вашу допомогу, докторе.

Заяц збентежено замахав рукою:

– Ні, ні, не розраховуйте, вважайте мене радше своїм учнем, не більше. Добре знаєте, як довго я марно сушив голову над гравітаційною електростанцією на Кварті. Без вашої допомоги й донині не проник би в її таємницю.

– Ви надто скромні, докторе, – заперечив чоловік у скафандрі. – Адже вам удалося добитися ефективнішого використання гравітації. Ваш астрогравіметр насправду досконалий пристрій, техніка ж міжзоряного зв'язку за допомогою гравітації значно краща від нашої. А наша гравітаційна електростанція? Ви вже самі пересвідчилися, яка це проста й доступна річ. Весь секрет полягає в зосередженні гравітації кількох небесних тіл в одній точці.

– Дрібничка, на якій я забуксував, – засміявся доктор Заяц.

– Чому для гравітаційної електростанції вибрали саме це місце? – запитала Молодінова чоловіка в скафандрі.

– З кількох причин поспіль, – охоче пояснив друг зі Змієносця. – Ми виходили з досвіду, який набули в чужому довкіллі – на Кварті. Як ви знаєте, кварталська електростанція побудована на такій самій широті, що й острів Чіово, якраз посередині між сорок третьою й сорок четвертою паралелями. На Кварті як пальне ми використовували воду з Нової Волги, котра містила подібні речовини, що й вода в Адріатичному морі, передусім приблизно той самий відсоток солі та йоду. А вапняк,

якого тут удосталь, є для нас найкращим будівельним матеріалом. Звісно, ви можете будувати гравітаційну електростанцію будь-де, якщо пристосуєте її обладнання до місцевих умов.

Неподалік від купи вирубаного каменю височіла складна конструкція, увінчана кількома кранами. На схилі над будівництвом полискували в сосновому гайку два білі котеджикі. Обидва були зведені в звичайному далматинському стилі. Відрізнялися лише тим, що один мав кілька сліпих вікон. Якраз у цьому будиночку жили друзі зі Змієносця, що будували гравітаційну електростанцію.

У дверях сусіднього котеджу з'явився інженер Фратев.

– Ви прийшли мов на замовлення! – крикнув він Молодіновій та Заяцу. – Я саме хотів телефонувати, що підземні роботи закінчені на тиждень раніше. Друзі зі Змієносця фантастичні працівники, робота так і кипить у їхніх руках. Завтра можемо починати монтаж. А де ваша камера?

– Маєте на увазі монтаж частин внутрішнього обладнання й гравітаційних ліній? – посмінулася Молодінова. – Це затяжка камера. Ми залишили її в літаках у трогірському порту. Пілоти пішли купатися, за годинку припливуть. Як ся має інженер Бабін?

– Звонко? Так само, як і я. А може, навіть краще. Він тут удома, народився в Старому Замку. Чудовий друг і ще ліпший працівник. Хай я стану Робінзоном у сусідній галактиці, коли це не ваш найкращий учень, докторе Заяц.

– Чим я тобі зобов'язаний такою рекламою, Димитре? – щиро розсміявся засмаглий до шоколадної барви молодий чоловік, що саме вийшов із будівлі. – Перебільшує – як завжди, ви ж його знаєте, – додав він, потиснувши руки Молодіновій та докторові Заяцу.

– Я б із задоволенням оглянув підземелля. Чи не хочете супроводити мене, Звонку? – запитав Заяц.

– Підземеллям за ці два місяці ви ще насолодитесь більш ніж достатньо, докторе, – оголив у посмішці білі зуби далматинець. – Трохи відпочиньте й огляньте Трогір. Увечері запрошую до Спліту на невелике святкування закінчення підземних робіт. Мої друзі дуже раді вам. Будете нашими дорогими гостями...

Над Сплітом засвітилися перші зірки. А в самому місті спалахнули тисячі нових.

До пристані, осяяної палаючими смолоскипами, причалив швидкий катер. Молодінова та доктор Заяц у супроводі інженера Бабіна вийшли на набережну.

– Для святкування ми вибрали найгарніше місце у Спліті – кав'ярню «Куля». Вона створена на даху однієї з веж старовинного Діоклетіанового палацу. Цікаве прибуття, еге ж? – посміхнувся інженер Бабін, ведучи гостей плутаниною вузьких вуличок.

Вони минули маленьке подвір'я й крізь низькі двері увійшли до середньовічної кімнати без меблів. Звідси гвинтові кам'яні сходи вели просто на терасу. Це нагадувало радше кручені приступки у вежі сільського костелика, ніж вхід до розкішно обставленої кав'ярні.

З тераси відкривався пречудовий краєвид на все місто. Просто під вежею були пришвартовані океанські пароплави, а трохи далі гоїдалися на хвилях велетенські гідроплани.

За довгим столом, накритим для гостей, було весело. Далматинці співали, Звонко розповідав веселі історії, Молодінова та доктор Заяц згадували славнозвісну подорож Усесвітом.

Останнім пунктом програми був казковий феєрверк над морем. Якраз коли над водною гладінню вибухнула перша червона ракета, до інженера Бабіна підійшла засмагла дівчина.

– Вас викликає острів Чіово, це дуже терміново.

Інженер пішов за дівчиною до відеофону.

На екрані нетерпляче чекав чоловік у скафандрі.

– Даруйте, що відриваю вас від розваг, інженере. На будівництві трапилося нещастя, ми конче потребуємо допомоги. Вам краще відоме місцеве довілля...

– Що сталося? – скрикнув молодий чоловік.

– Один із наших колег близько години тому знепритомнів. Ми гадали, що це лише нездужання. Однак невдовзі втратили свідомість ще двоє. Протягом десяти хвилин усі троє померли. Ми марно шукаємо причину.

Інженер Бабін зблід, на його чолі виступив крижаний піт.

– Зараз буду! – крикнув він і побіг назад до столу.

За хвилю реактивний вертоліт уже ніс Бабіна, Молодінову й Заяца до острова Чіово.

Доктор Заяц увімкнув бортовий передавач і зв'язався з президентом Усесвітньої Академії.

– Говорить доктор Заяц, острів Чіово! Негайно відрядіть сюди доктора Бартошова, троє наших друзів зі Змієносця померли з невідомих причин.

– На жаль, доктор Бартошова вирушила на будівництво науково-дослідного інституту проникної матерії в Мартіні, де трапився подібний випадок. І там несподівано померли двоє друзів зі Змієносця. Тому зупиніть усі роботи. Ми негайно надішлемо вам лікаря й дослідників.

– А як справи з будівництвом на Місяці? – спитав Заяц хрипко.

– Наразі все гаразд, підтримуємо з ними постійний зв'язок.

Тіла мертвих друзів зі Змієносця були перевезені на гігантський міжзоряний корабель, котрий перебував тепер на висоті тридцяти кілометрів над поверхнею Місяця.

На розтин були запрошені найкращі фахівці Всесвітньої Академії. Однак усі зусилля виявилися марними; причину смерті не виявили ні лікарі зі Змієносця, ні земні фахівці.

Повідомлення про смерть ще одного чоловіка в скафандрі заскочило вчених уже в кораблі, яким вони поверталися на Землю. Цього разу нещасний випадок трапився просто в головному корпусі Академії, де гостювало кілька друзів зі Змієносця.

– Це жахливо! – сховала голову в долонях доктор Бартошова. – Наші гості гинуть – а ми цілком безпомічні. Але ж кожен господар відповідає за свого гостя... Якби ми хоча б знали будову організму невідомих людей... Смерть уразила їх в різних місцях і майже в одну й ту саму мить. Як це можливо? Може, на Землі несприятливі умови для їхнього життя?

– Не вірю в це, – похитав головою доктор Лікурґос. – Вони живуть у цілковитій ізоляції від нашого довкілля – у своїх скафандрах. Я цікавився, чи помирав хтось із них під час подорожі Всесвітом. Виявилось, що ні...

– Стривайте, мені дещо спало на думку! – перебила його Бартошова. – Ви згадали про їхні скафандри. Чи й справді це така вже добра ізоляція? Чи не проникають крізь них деякі речовини, що утворюються в нас на Землі? Негаймо мусимо з'ясувати це. Доручить пілотові, щоби повернувся на міжзоряний корабель зі Змієносця, попросимо скафандр одного з загиблих.

– Не поспішайте, люба товаришко. Спочатку потрібно все ретельно обдумати. Припустимо, ви маєте рацію. Але тоді при розтині ми мали виявити принаймні сліди цієї речовини. Та ми їх, як ви знаєте, не знайшли. Причину смерті я б шукав у чомусь іншому, зовсім у іншому...

Доктор Лікурґос завагався.

– Ну ж бо! Не гаймо час, дорога кожна хвилина. Друзі зі Змієносця в небезпеці. У чому б ви шукали причину смерті? – підіграла його нетерпляче лікарка.

– В людях.

– У людях? – скрикнула Бартошова здивовано. – Що ви маєте на увазі? Може, гадаєте, що це злочин? Виключено. Хто б міг тут бути вбивцею? Та й навщо вбивати? Маячня...

– Вбивцею може виявитися як один із мешканців Землі, так і хтось із наших гостей. На Землі це міг бути якийсь шаленець із «Братства сильної руки» – такий собі останній месник. На світі все можливо.

– З вашими «геніальними» припущеннями ми ознайомимо Президію Академії. В будь-якому разі, проте, повернімося за скафандром...

Високо над місячною поверхнею висіло дивовижне тіло. Це, власне, був каркас велетенської металевої кулі, в центрі якого кріпилася значно менша куля – кабіна працівників нового міжзоряного корабля.

Навратіл стояв біля вікна кабіни й нервово постукував пальцями по склу, дивлячись на людей у скафандрах, що приєднували до головної конструкції першу плиту зовнішньої стіни корабля. Позбавлені ваги, вони вільно плавали в безповітряному просторі.

Краєвид із кулі справді відкривався незвичний. З одного боку тягнувся всіяний кратерами місячний ландшафт – і всюди сяяли зірки. Серед них пливло Сонце із зеленовою короною, неподалік від нього – повіта хмарами Земля.

– Чому не спите? – запитав Навратіла інженер Северсон, що лежав прив'язаний на канані. – Відпочиньте трохи, за дві години підсунуться нові справи, роботи буде достатньо.

– Не можу, все думаю про друзів зі Змієносця. Захоплююся ними. Які вони хоробрі й самовіддані! Втратили вже дев'ятьох товаришів, загадкова смерть чигає на них на кожному кроці – і все ж продовжують працю на наших будівництвах. Відразу після смерті перших своїх друзів вони могли розпрощатися з нами й відлетіти в безпечніші місця Всесвіту. Та натомість працюють із подвійними зусиллями. Жоден не знає, коли його скосить смерть. Жахливо...

– Переконалий, що небезпека минула, – глибоко зітхнув Северсон. – За шість тижнів не сталося жодного нещастя.

На відеофоні заблимає червоне світло.

– Товаришу Навратіле, мусимо сповістити сумну новину, – сказала тихо дівчина з екрану. – На будівництві в Мартіні померло ще двоє друзів зі Змієносця, на острові Чіово – один...

– Кляте життя! – схопився за голову Северсон. – Смерть разить, де їй заманеться, а ми безпорадно на це дивимося! Послухайте, Навратіле, я ось що подумав: друзі зі Змієносця вмирають лише внизу, на Землі. Ані на Місяці, ані тут, на складанні корабля, з жодним із них нічого не трапилося...

– Ваша правда, тепер і я це збагнув! Товаришко, з'єднайте мене з президентом Академії.

– Авжеж, до такого самого висновку дійшли й ми, – згодився президент із припущенням Северсона. – Тому негайно попросимо наших гостей, щоб вони оселилися в наших будівлях на Місяці. Роботами на будівництвах вони можуть керувати за допомогою телебачення...

Розділ XIII
МИ ПРИЙДЕМО ДО ВЕРХОВИН...

До кабінету президента Всесвітньої Академії увійшов високий чоловік із довгою сивіючою бородою.

– Здрастуйте, товаришу Тарабкін, – привітав його президент.
– Усі вже в зборі, можемо починати.

Академік Тарабкін присів до столу, біля якого сиділи доктор Бартошова, Лікурґос і ще декілька вчених – сміливих войовників зі смертю й старінням.

– Нема потреби довго пояснювати, навіщо я вас викликав, – оглянув президент присутніх. – Після відльоту більшості космічних друзів на Місяць здається, що загадкова смерть відступила. Я не забобонний, але для певності постукаю по дереву, – посміхнувся він ледь помітно. – В будь-якому разі постійно мусимо бути насторожі. Як кажуть, біда ніколи не спить. Сподіватимемося, що з тими кількома друзями зі Змієносця, котрі ще залишилися на Землі, нічого лихого не станеться.

Досі не можу втямити, як це можливо: смерть насправду переслідує наших гостей лише на Землі. На Місяці ж обходить їх десятою дорогою... Я просив керівника експедиції зі Змієносця, щоби й решту працівників перемістити на Місяць, але він відмовився. Стверджував, що вони потрібні на будовах, зголосилися добровільно й не втечуть із поля бою, мов боягузи. Я заперечив, що уникнути підступної смерті не боягузтво, що годі воювати з невідомим ворогом, проте керівник наполіг на своєму. Як щодо скафандрів? – звернувся він до доктора Бартошової.

– Скафандри наших друзів подібні до наших. Вони непроникні для будь-якої рідини чи газу, їм не страшна навіть блискавка.

– А як ці костюми реагують на випромінювання?

– В усякому разі, сонячне не пропускають, включаючи ультрафіолетові й інфрачервоні промені. Так само захищають від гамма-променів та радіохвиль. Не збагну, куди проникає смерть, адже скафандр є ідеальним ізолятором.

– А космічне випромінювання й нуль-промені? – спитав президент.

Лікургос подивився на нього спантеличено:

– Ви це серйозно? Ми сподівалися, що, як і будь-який космічний скафандр, ці костюми передусім захищатимуть від космічного випромінювання. Урешті-решт, на Місяці воно значно інтенсивніше, ніж на Землі. А що вже казати про глибинний космос! І потім – ані на Місяці, ані будь-де інде поза Землею не помер жоден із прибульців.

– І все ж припущення щодо космічних променів належить перевірити. Якщо вже працювати, то працювати. Кожне дослідження мусимо довести до кінця. Потрібно розглянути всі можливості, ми не маємо права зупинитися на півдорозі. А як справи у вас, товаришу Тарабкін?

– Просуваються помалу, крочок за крочком. Я почуваюся, мов учень-першокласник, котрому університетський професор латиною викладає анатомію. Організм наших друзів значно різниться від людського, особливо серце, органи травлення й легені – а саме від цих органів залежить оживлення. Так, наприклад, їхній шлунок здатен переробляти неорганічні сполуки на органічні, тому прибульці не так залежні від рослин, як ми. Тим часом я ретельно вивчив лише кровообіг і сподіваюся, що зрозумів його закони.

– Лікарі зі Змієносця вельми зацікавлені вашою роботою, ви часто розмовляли з ними про свої дослідження. Що думаєте про рівень медицини гостей? – запитала доктор Бартошова.

– Я надто мало знаю про них, щоб висловлювати судження. Навіть до пуття не бачив їх за роботою. Єдине, що можу сказати: проблем оживлення ці люди ще не вирішили. Вони самі зізналися в цьому. В минулому їм значно менше докучали хвороби, тому медична наука в них не розвинулася так, як наша.

– Вони відрізняють клінічну смерть від біологічної?

– Якщо ми правильно зрозуміли, то ні.

– Цілком очевидно, що результати наших досліджень вельми скромні, – тихо підсумував президент. – Це зрозуміло, але все ж сумно. Проти загадкової смерті ми все ще безпорадні. Залишається сподіватися, що до закінчення будівництва нічого неприємного не трапиться.

– Це означає жити ще цілих чотирнадцять днів у невизначеності, – додала доктор Бартошова. – Як іде робота на будівництві корабля?

– Швидше, ніж ми припускали. Наші друзі зі Змієносця працюють із небаченою самовідданістю. На Чіово та в Мартіні будови також будуть закінчені швидше, ніж планувалося. Щонайпізніше через дванадцять днів міжзоряний корабель може стартувати. Зрештою – маємо змогу пересвідчитися в цьому навіть у приміщенні телецентру...

Президент завів гостей у довгий коридор, котрий сполучав ряд спостережних кабін. На дверях кожної kabіни крім номера був малий контрольний екран, що показував, яку з програм спостерігач може дивитися всередині. Такі самі екрани були розміщені також на великій розподільній дошці головного телевізійного диспетчера. Саме в цих місцях зосереджувалося життя всієї земної кулі.

На дверях, у які зайшли вчені, містилося дев'ять екранів поспіль. Крім того, спостережна kabіна була обладнана дещо інакше, ніж решта. Передню стіну закривав великий проекційний екран. Навпроти нього стояло крісло з півкруглим пультом, на якому було кілька перемикачів, відеофон і стільки ж екранів, як на дверях kabіни.

Дівчина, що сиділа за пультом, привіталася з президентом і гостями. На проекційному екрані саме з'явилася суцільна сфера гігантського міжзоряного корабля, котрий разом зі своїми творцями плив високо над місячною поверхнею.

– В цій kabіні ми підтримуємо телевізійний зв'язок із будівниками міжзоряного корабля зі Всесвітньої Академії та з нашими друзями зі Змієносця, – пояснив президент. – За спорудженням зорельота зараз спостерігають разом з нами академік Хотенков, доктор Заяц, керівник експедиції зі Змієносця й багато інших експертів. Водночас ми можемо контролювати зв'язок між окремими працівниками всередині корабля.

– Ви також керуєте будівництвом корабля, Аленко? – посміхнувся академік Тарабкін до молодої жінки за пультом.

– Не сумніваюся, що товаришка Свозилова доведе це, – заступився за дівчину президент. – Має-бо за плечима бойове хрещення на Кварті. Але сьогодні наша Аленка тут не на роботі. Уявіть собі – проводить у нас відпустку. Ні, не дивуйтеся, це

справді так. Вона знову повернулася до свого колишнього захоплення: працює над новою великою історією. Згодом хоче переробити її на роман. Це, власне, буде продовженням її першого роману про Северсона. Книга та визначила її долю, як долю міфічного Пігмаліона вирішило його власне творіння: вона-бо безнадійно закохалася в героя свого роману.

– Знаю, куди ви хилите, – засміялася Алена Свозилова. – Маєте на гадці, що навіть у відпустці я хочу мати свого коханого перед очима. Гарно ж ви оцінюєте мою творчість.

– Не гнівайтесь, ви ж мене знаєте, як облупленого, – заспокоїв її президент. – Що нового на будівництві? І як справи в Северсона?

– Всі здорові, – наголосила Алена на першому слові. – Погляньте...

Сфера на проекційному екрані зникла. З'явилася кабіна керування.

Академік Навратіл розмовляв відразу з кількома робітниками в скафандрах. Звук був такий слабкий, що не можна було зрозуміти жодного слова. Однак Алена його хутко підсилила.

– Працівники вашої зміни також надто втомилися, товаришу Шайнер. Довго вони не протримаються, мусите їх замінити.

– Тепер, перед самим закінченням монтажу? Це неможливо! – пристрасно заперечив нижчий на зріст сивочолий чоловік.

– Авжеж, і то сьогодні. Ми обидва відповідаємо за їхнє здоров'я. Це не єдині працездатні люди на Землі...

– Не кажіть так, товаришу Навратіл... Поговоріть краще з ними...

Академік сів до розподільної дошки і ввімкнув кілька екранів. На них з'явилася зображення з атомної електростанції.

– Слухаємо, товаришу Навратіл! – відгукнулися майже відразу працівники в скафандрах.

Навратіл невпевнено погладив підборіддя.

– Працюєте самовіддано й майже без відпочинку, друзі. Ви хоробрі...

– Це наш обов'язок, навіщо про це зараз говорити? – здивувалася дівчина в скафандрі, яка працювала біля фотонного реактора.

– Знаю, знаю, але що забагато, те шкідливо. В перетягнутого лука часто лускає тятива. Мусите трохи відпочити. Даю вам чотири дні відпустки. Можете провести її вдома, на Землі...

– Чотири дні відпустки? – скрикнула дівчина обурено. – За цю добу монтаж буде завершений – і без нас? Ви жартуєте? Маємо покинути роботу якраз перед самим досягненням мети?

– Заспокойтеся, Ольго, я дбаю в першу чергу про вас. Попереду ще чимало важливих завдань – славних і заслужених. Ви не можете підірвати тут своє здоров'я раз і назавжди.

– Але ми справді ще не відчуваємо втоми, товаришу Навратіл, я впевнено кажу за всіх, – підтримав дівчину чоловік на другому екрані. – Найпізніше післязавтра скажемо Всесвітній Академії «готово». Хочете відправити нас геть саме цієї славної миті? Що б сказали нам удома? Наш хлопчик би страшенно здивувався. «Тату, навіщо ти втік?» – запитав би він мене. І що б я міг відповісти йому на те? Нічого, лише кивнути...

– Вчора нас ретельно оглянув лікар, – долучився до розмови ще один працівник. – Його викликав академік Шайнер. Він так само, як і ви, товаришу Навратіл, побоюється за наше здоров'я. Гадаю, це наш керівник попросив, щоб ви відправили нас додому...

– Помиляєтеся, – перервав його Навратіл. – Нещодавно я з ним досить гостро дискутував, як оце з вами. І результати медичного огляду мені відомі: здоров'я в порядку, частково ослаблена нервова система – через постійну напругу. Саме тому я й хочу, щоби ви набралися на Землі нових сил...

– Маємо до вас іншу пропозицію. Я знаю свою зміну краще і певен, що всі мене підтримають. Мобілізуйте на допомогу нам наступну зміну, щоб окремі працівники частіше могли чергуватися в праці й відпочинку, – запропонував академік Шайнер.

– І що тут робитиме нова зміна? – знову розгарячилася дівчина в скафандрі. – Ми з усім упоралися самі – й ще залишається досить часу на розваги. Я проти. Якщо вже ми цю юшку зварили, то маємо її й з'їсти!

– Ольго, Ольго, вочевидь лікар має рацію, ти дещо дражлива, – вгамував дівчину чоловік із сусіднього робочого місця. – З пропозицією академіка Шайнера можна згодитися. Що скажете, друзі?

Всі мовчки кивнули.

Алена Свозилова засміялася:

– Як же змінився наш кулястий світ! Раніше праця була вимушеним злом, необхідним для підтримання звичайного існування. А сьогодні? Людина людей з роботи проганяла, бо забували навіть про власне здоров'я...

Штучний супутник «Лібуже»¹ купався у яскравих променях Сонця. Незважаючи на те, що швидкість його у просторі складала вісім кілометрів на секунду, мешканцям часом здавалося, що він непорушно висить на одному місці. Більша частина Землі внизу огорталася хмарами й туманом – і зірки навколо нагадували радше лампочки, прикручені на ебеновій дошці, ніж розжарені тіла, що вічно обертаються у Всесвіті. В безповітряному просторі вони не мерехтіли. Сонце також видавалося досить мирним, зубчастою зеленовою короною ніжно пестило вузький серпик Місяця.

До тисяч світил вічної ночі додалося ще одне. В головній обсерваторії спалахнуло сліпуче червоне світло. Увесь супутник, що нагадував колесо гігантського мотоцикла, забарвився червоним.

Невдовзі на зоряному небі заблискотів ракетний літак. Він по спіралі облетів штучне тіло й причалив на невеликому майданчику. Щойно сівши, рушив до розчиненої брами великої зали з прозорим дахом. Там пасажирів уже чекало кілька людей у скафандрах.

– Усе готово, товаришко Бартошова, якщо хочете, можете почати негайно, – сказав один із них. – Ми повністю у вашому розпорядженні.

– А нуль-промені? – запитала лікарка.

– Приблизно о сьомій випромінювання досягне піку інтенсивності. Зараз шоста година двадцять п'ять хвилин нашого часу, – поглянув чоловік на годинник.

Доктор Бартошова, в супроводі свого асистента Криштофа Липського, доктора Лікургоса та працівників обсерваторії, увійшла

¹ Лібуже (Libuše) - в чеських легендах мудра правителька і предок королів Чехії.

до сучасно обладнаної лабораторії. З валізки вона дістала частину скафандра й передала її Криштофові.

– Спочатку спробуємо з космічним випромінюванням. Воно тут значно інтенсивніше, тому не потрібно довгої експозиції.

– Стривайте! – вигукнув Лікурґос, помітивши, що Криштоф бере ножиці, щоби відстригти частину скафандра.

Всі здивовано подивилися на нього.

– Що сталося? Чого ви боїтеся? – спитав Криштоф, отямившись від подиву.

– Не сердьтеся, що так налякав вас, – попросив Лікурґос. – Я пригадав – не знаю чому – про нещасливе перебування Мак-Гарді в моїй гірській оселі. Друзі зі Змієносця часто працюють із антиречовиною. Можливо, їхні скафандри також виготовлені з неї.

– Певна, що ні, можете бути спокійні, – посміхнулася доктор Бартошова. – По-перше, друзі зі Змієносця попередили б нас про це, оскільки добре знають, що антиречовина в нашому середовищі є небезпечною вибухівкою. По-друге, ще перед першою спробою в лабораторії академії я уважно оглянула скафандри й не знайшла жодного ізолюючого апарату. А без них, як ви знаєте, антиречовина вибухнула б від першого-таки дотику до звичайної речовини. І по-третє, матерію, з якої виготовлено скафандр, ми ретельно вивчили. Можу надати вам точні хімічні формули. Спокійно відстригайте шматок тканини, Криштофе, і вкладіть його до касети.

Результат першого тесту вельми здивував усіх: скафандри друзів зі Змієносця пропускали космічні промені!

– Це не вкладається в голову! – дивувалася доктор Бартошова. – Підготуйте-но тест на нуль-промені. Про результат першого випробування відтак повідомимо Всесвітню Академію.

Тільки-но з'явившись на екрані відеофону, президент скрикнув:

– Саме вчасно, товаришко Бартошова, я вже зібрався викликати вас! Негайно повертайтеся на Землю. На острові Чіово помер ще один друг зі Змієносця. Академік Тарабкін намагається оживити його. Мусите асистувати під час операції.

– Знову, – простогнала лікарка. – Це жахливо... Негайно повертаюся – просто на Чіово...

В лабораторії вона поділилася сумною новиною й попросила вчених, щоб вони закінчили дослідження з нуль-променями.

За хвилину срібний ракетний літак відокремився від штучного супутника і, прокресливши на небі оранжеву дугу, зник у темряві...

На березі затоки Салдон доктора Бартошову очікував інженер Бабін.

– Поспішіть, академік Тарабкін уже оперує.

– Як довго? В сенсі – коли почалася операція? – видихнула лікарка.

– Двадцять хвилин тому – гадаю, ще не пізно. Академік може все, – по-дитячому сказав молодий чоловік.

Несвідомо він узяв лікарку за руку й потягнув за собою.

Бартошова посміхнулася вибачливо. Раптом здалося, що вона повернулася в свою молодість. Серце закалатало вільніше. Ніколи не буває так зле, щоб не могло бути гірше. Справді – академік Тарабкін може все. Він оживив Северсона, який спав у льодовику майже сто років. Оживить і друга зі Змієносця...

Лише в присінку операційної зали вона знов усвідомила важливість ситуації. Швидко вдягла скафандр і ввійшла до сполучної kabіни. Операційна була заповнена дихальним газом гостей зі Всесвіту.

На дверях спалахнуло синє світло.

Вона вступила досередини.

Академік Тарабкін саме схилився над нерухомим тілом. Коли помітив лікарку, гірко посміхнувся:

– Марно, все марно... На хвилю мені вдалося відновити роботу серця. Навіть легені було ожили... Та тепер кінець – справді кінець...

– Я прийшла запізно... – прошепотіла лікарка й безвладно опустила в крісло.

Тіло померлого негайно завантажили в літак, який відлетів до міжзоряного корабля друзів зі Змієносця.

– Тисяча водневих туманностей і чотири галактики на додаток, прокиньтесь нарешті, товаришко Бартошова! – почувся над сплячою лікаркою голос інженера Фратева. – Вам хтось дав сонних пігулок, чи що?

Лікарка нарешті прочнулася й здивовано поглянула на нежданого відвідувача.

– Не гнівайтесь, що порушив ваш спокій і краду заслужений сон. Але – хай я стану Лаландою 21/85, якщо вас це повідомлення не втішить. Друг зі Змієносця, який сьогодні помер на острові Чіото, живий...

– Живий? Як це? – витиснула доктор Бартошова.

– Просто живий. Він отямився вже під час польоту, приблизно в дев'яноста кілометрах над Землею...

Лікарка зіскочила з канапи й ухопила інженера за плече:

– Повторіть мені ще раз. Він живий?

– Авжеж, живий. Чи ви мене кепсько чуєте?

– Як це? Тарабкін ще залишився на острові?

– Не знаю, годі мене розпитувати. Просто живий – і це головне. Ви не раді?

– Будь ласка, зв'яжіться зі штучним супутником «Лібуше» – я б хотіла поговорити з Криштофом Липським, моїм асистентом...

– Як скажете, але попереджаю, що це даремна праця...

– Прошу вас...

– Ну гаразд, ваше бажання для мене закон. Однак мені чудово відомо, що ви хочете запитати. І я добре знаю його відповідь.

– Що ви маєте на увазі? Чому постійно про щось попереджаєте? Я спала так довго, що все докорінно змінилося?

Інженер Фратев зручно всівся в крісло і склав руки.

– Зачекаю, поки ви остаточно пробудитесь. Із заспаними людьми важко розмовляти...

– Послухайте, товаришу Фратев, мені зараз не до жартів. Скажіть серйозно, що сталося? Запевняю, я вже прокинулася.

Ставний чоловік посміхнувся.

– Аж тепер ви мені подобається, товаришко Бартошова. Тому – перша пігулка для заспокоєння: таємничу смерть ми послали на вічні лови, друзі зі Змієносця врятовані...

– Прошу, скажіть, чому вони вмирили? Не дратуйте мене, я на правду не в настрої жартувати...

– Сьогодні мені, либонь, подаруєте, – вишкірився інженер Фратев. – Коли все поясню, дістанете такий самий шалений

настрій, як оце в мене. Потерпів трохи, я все міряю довгим ліктем, але запевняю, що викладу в строгому порядку.

Він почухав своє кучеряве волосся й після невеликої ефектної паузи продовжив:

– Почнемо з Криштофа Липського. На нуль-промені скафандри наших друзів реагують так само, як і на космічне випромінювання...

– Пропускають їх? – запитала нетерпляче лікарка.

– Авжеж, усі без винятку. Вам це не здається трохи підозрілим?

Бартошова завагалася.

– Тепер я збагнула, – промовила по хвилі. – Космічне випромінювання й нуль-промені не шкодять нашим гостям. Ну і..?

– Це «і» цілком просте. Нуль-промені не лише не шкодять прибульцям – а, навпаки, життєво їм необхідні. Подібно до того, як ми конче потребуємо...

– Знаю, знаю, тепер усе ясно, – перебила лікарка. – Ми встановили, що скафандри наших друзів непроникні, хоча передусім мали з'ясувати, що вони пропускають. Причина смерті тепер зрозуміла: друзі зі Змієносці вмирили від браку космічного випромінювання й нуль-променів, котрі не пропускає наша іоносфера...

На одному боці земної кулі день, на другому ніч. У Європі дощі, а Південна Америка купається в сонячній повені. В Китаї та Японії мешканці мають жовту шкіру, в Африці – чорну...

Але тієї славної миті люди всього світу робили одне: сиділи біля телевізорів і слідували за репортажем про відліт двох велетенських міжзоряних кораблів до незаних просторів Усесвіту.

На екрані посміхався інженер Северсон, людина з минулого, пробуджена до нового, прекрасного життя:

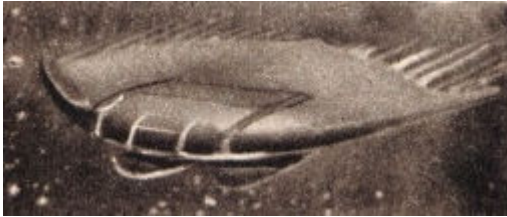
– Немає завдання, яке було б не до снаги мешканцям нашої планети. Немає відстаней, які б ми не подолали. Немає проблеми, яку б людство не розв'язало. Можливості людини безмежні.

Ми відлітаємо до сусідньої зірки – Сіріуса, вступаємо в бій із вісьмома світловими роками проте віримо, що переможемо. Ми

взяли гору над сузір'ям Центавра – й нарешті сповнимо всі мрії наших велетів духу. Нам підкорилася бронза, залізо й пара. Електрика, атом, антипротон і антиречовина стали служити людині. Ніщо не завадить нам сповнити слова великого поета:

*Ми прийдемо до верховин,
Не довго вже чекати,
Ми – леви духа, – в ґрати б'єм,
І ми розіб'єм ґрати!¹*

1956

¹ Ян Неруда (1834-1891), «Космічні пісні» (1878) (переклад Л. Первомайського).

ОКЕАНОМ СВІТЛОВИХ РОКІВ

Науково-фантастична повість

ЧОЛОВІК З ІНШОГО СВІТУ

Приміщення освітлене лише невеликою лампочкою на робочому столі та вогнем каміна. Біля вікна стоїть кремезний чоловік і дивиться в ніч.

Серпик опалового місяця сріблить м'ясисте листя кварталських покручених дерев. За запоною дикої рослинності, наче тло, підноситься обрис Гори Святого Вогню. Поміж дерев проблискує гладінь озера.

Нарешті чоловік досхочу намиливався неймовірно гарним краєвидом і сідає до столу.

Несподівано у вікно хтось стукає. За мить по склу знову ковтає суха жилава рука.

«Можливо, один із Йонесових пацієнтів», – думає чоловік і розчиняє вікно. В кущах, що оточують будинок, стоїть старий із довгою бородою. В місячному світлі він видається радше примарою зі світу духів, аніж людиною з плоті й крові. Глибоко запалі очі гарячково блищать, неймовірно худе тіло тремтить. Подібні бурлаки вже не раз бували в цьому будинку. Називаються вони йогами, живуть у печерах, мов біблійні святі, але голод усе ж зрідка виганяє їх до людей. Тоді вони приходять до такого самотнього житла з мискою й просять трохи їжі. А відтак, мов моторошні тіні минувшини Індії, знову повертаються до своїх самітних сховків.

– Ви шукаєте майстра Йонеса? – питає чоловік у вікні.

– Ні, тебе, – відповідає лунким голосом старий.

– То заходьте, я вийду до вас, – каже чоловік, і при погляді на цю з'яву йому стає якось незручно.

Впустивши старого в дім, він мовчки готує йому частування.

Старий сидить у кріслі біля каміна й спостерігає за господарем примруженими очима. Нараз голова його падає на худі груди, і з них виривається ридання. Старий плаче довго й гірко, мов дитина, і сльози його котяться на невміло скроєну блузу з якогось невідомого матеріалу.

– Чом не покинете це непотрібне самотність? – питає співчутливо чоловік, присуваючи до нього столик із наїдками. – Адже ви вбиваєте себе, а під вашими ногами квітує щаслива Індія.

Старий трохи заспокоюється.

– Помиляєшся, хлопче, я прийшов не з пустельного усамітнення, як Заратустра; я чоловік з іншого світу. Мені відомо більше, ніж земна людина здатна досягнути, й таємницю життя я вивчив аж до дна, як оце ти вивчив аж до дна оцю чашу, – він указав на нейтронну квітку з селища невидимих кварталів. – Бачиш, я знаю все; з твого обличчя читаю, що ти здивований.

Господар насправду збентежений. Він бачив достатньо напівбожевільних святих і факірів, але цей, здається, й справді всезнаючий. Старий продовжує:

– Бачиш, хлопче, й ти постарів. Ти вже не той скельний орел, що з висоти падав на гірські пасма, а лише горобець, котрий тут спокійно цвірінкає в клітці.

– Ви мене знаєте? – питає нарешті чоловік прямо.

– Я знаю все і всіх, – відповідає старий. – Саме до тебе я прийшов тому, що вже багато років тебе розшукую. Садок тут маєш гарний, я ним трохи прогулявся. Ти приніс його сюди аж із зоряних далей, еге ж? Такі дерева й квіти ніколи не росли на Землі. Ну, дай мені води й дозволь трохи перепочити; я дуже втомлений своїм довгим шляхом. Адже насправду прибув здалека, з іншого світу...

Щойно договоривши це, він засинає. Чоловік обережно вкладає його на канапу.

Вранці господар прокинувся в кріслі біля каміна. Він марно гадував, коли, власне, заснув; був майже певен, що його таємничий гість марудився аж до світанку.

Старий невдовзі також розплющив очі, немов відчувши спрямований на нього погляд.

– Дарма так дивишся на мене, – посміхнувся лукаво, – я людина не з цього світу, нічого не вдієш. По очах бачу, що маєш мене за божевільного. Але скоро доведу тобі, що володію надприродними здібностями.

– Ви заснули й навіть не доторкнулися до їжі, – сказав господар терпляче, не зважаючи на його слова. – Спочатку поїжте, дідусю, а тоді я вас вислухаю.

– Для тебе я Рама Крішна. Не обманюйся моєю білою бородою; я молодший від тебе. Бракує мені лише еліксиру життя, що його маєте ви, люди. В моєму світі старіння проходить швидше, ніж на Землі. Але сили в мене досить, і скоро я знову омолоджуся, побачиш; у Всесвіті діються неймовірні речі. А ваша земна їжа чудова, вітаю, – старий уклонився. – Безперечно, вона з іншого саду, ніж оцей, – він кивнув у бік вікна. – Поживна, багата вітамінами й іншими речовинами, потрібними для шлунку.

– Кажете, що ви не йог з Гори Святого Вогню, що прийшли з іншого світу й усе знаєте. Хто ж тоді я, й навіщо ви прийшли до мене?

– Матінка тобі казала Бедржишку, а в школі тебе кликали Краусом. Ти брав участь у великій експедиції до зірок, а тепер разом зі своїми супутниками дбаєш про багатство, яке ви звідти привезли.

– Для цього не потрібно жодної телепатії й надприродних здібностей, – засміявся чоловік. – Цей заповідник, привезений із Кварту, мене й весь екіпаж «Променя» знає кожна дитина на всій земній кулі. Ви все ще не пояснили, навіщо прийшли до нас. Потребуєте якоїсь допомоги? Хочете побалакати зі мною чи з моїми друзями? На жаль, їх учора ввечері несподівано викликала Всесвітня Академія. Сподіваюся, вони скоро повернуться, можете зачекати їх тут.

– Я прийшов передусім до тебе, але з твоїми друзями також побалакаю охоче. Скоро пересвідчишся, що не жартую.

З наростаючим днем Краус поступово відновив душевну рівновагу; на рослини з космічної далечі тепер світить індійське сонце, по товстому листю скачуть кварталські птахи, з кабінету видно далеку гладінь Джумни й гори на обрії, що тремтять у гарячому мареві.

Звичним поглядом він умикає телевізор.

– ...Ще один літак із загадковими космічними гостями приземлився у Нью-Йорку, – говорить диктор. – Їхній материнський корабель обертається навколо Землі на висоті приблизно трьохсот кілометрів. Щойно ми одержали

повідомлення, що екіпаж невідомого апарата вступив у контакт із дослідниками, котрі припливли до місця посадки на човнах. Із літака почувся людський голос. Спочатку він був незрозумілий, але врешті з'ясувалося, що це чиста англійська мова. «Не бійтеся нас, – промовив цей голос, – ми прийшли на вашу планету з глибин Усесвіту як друзі! Ми мандруємо Всесвітом, щоби об'єднати всіх його мешканців!»

Більш детальний репортаж передамо за кілька хвилин.

– Бачиш, ти не вірив, що я прийшов з іншого світу, а за хвилину навч побачиш і моїх товаришів, і один із наших літаків.

– І ви належите до них? Але ж це безглуздя: ви-бо людина, як я й усі на цій планеті!

– Й розмовляю англійською – так само як і ті, в Нью-Йорку. Телерепортерів це також здалося неймовірним, і за мить ми побачимо доказ цього. Я і людина, як ти, й водночас не людина. В усякому разі, я прийшов з іншого світу, повір.

– А чому прийшли саме до мене?

– Я знаю тебе дещо краще, ніж інші – й наш літак приземлився неподалік звідси. Завтра пересвідчишся в цьому. Нас привабила оця чаша, – він указав на нейтронну квітку з Кварті. – Вона вказувала нам шлях до Землі, мов ідеальний маяк. Певно, ти навіть не здогадувався, яку виняткову річ зберігаєш у своєму кабінеті.

– Я підозрював, ба навіть знав це, й деякі дивовижні властивості чаші нам уже відомі. Нам відомий також принцип дії цього пристрою, але ще нікому на Землі не вдалося виготовити щось подібне.

– Тепер можете облишити марні пошуки; так ви до мети не дісталися б. Серед інших подарунків ми привезли вам, люди, й таємницю цієї чаші. Скоро ти її дізнаєшся, ще трохи терпіння.

Краус потягнувся до відеофону, але старий затримав його.

– Знаю, що ти задумав. Хочеш повідомити Всесвітній Академії, що я відвідав тебе, й таким чином переконатися, що я кажу правду. Не треба, нікуди не телефонуй. Я б охоче побув тут кілька днів інкогніто. Так я й домовився зі своїми колегами дорогою до вас. Не відмовиш мені в гостинності? Не пожалкуєш; я багато чому навчу тебе, розповім, як жив у іншому світі й як ми подорожували. А відтак сам зголошуся до Всесвітньої Академії.

– Я радо прийму вас як гостя, – промовив Краус невпевнено, – але з інкогніто буде складніше. Невдовзі повернуться мої друзі. Майже всі учасники нашої першої міжзоряної експедиції живуть по сусідству.

Старий махнув рукою:

– Це нічого, для початку скажеш Йонесові, що один із його йогінських пацієнтів – Рама Крішна – згодився на тривале лікування...

ГОСТІ ЗІ ВСЕСВІТУ

Через п'ятнадцять хвилин телебачення передало кілька епізодів із першої зустрічі з невідомим мешканцями Всесвіту, а менш ніж за годину глядачам усього світу була запропонована пряма трансляція церемонії привітання почесних гостей з академічного міста.

– Чуєте, Рама Крішно? – звернувся Краус до свого відвідувача. – І диктор підтверджує, що жоден із ваших колег досі не зняв скафандра, та й не зніме його в майбутньому. Можете мені пояснити, чому саме ви прийшли без скафандра? І ще два цікаві питання: чому ваші шоломи непрозорі, й де ви навчилися англійської?

– Бачу, ти й досі масш мене за дурисвіта, – посміхнувся старий. – Отож, перша відповідь: я ходжу тут без скафандра, позаяк маю виняткову здатність пристосовуватися до вашої атмосфери. Як бачиш, я також удвічі вищий від моїх колег. Друга відповідь: вони бачать і крізь непрозорі шоломи, а свої обличчя ховають навмисно; на ваш смак вони виглядають не вельми вродливими. На третє ж питання відповім тобі пізніше, коли прийде пора. Тим часом можеш вважати, що вашу мову ми почули з ефіру, наговорюєте-бо ви у простір чимало.

Краус терпляче всміхнувся й продовжував уважно слідкувати за прямою телетрансляцією.

– Ми такого щастя на Кварті не мали, – лише зітхнув він.

Хотенков і ще декілька академіків із космічної секції Академії не приховують збентеження від незвичайної зустрічі. Нарешті озивається котрийсь з-поміж гостей зі Всесвіту.

– Дякуємо вам за теплий прийом, – каже він хрипким, ледь невиразним голосом. – Ми прийшли з добрими намірами, як друзі! Даруйте, однак, що на ваші питання не зможемо відповідати відразу ж, негайно: наш перекладач не працює ще так швидко, як би нам хотілося.

Постать у скафандрі з непрозорим шоломом підходить до великої мапи зоряного неба.

– Звідки ми прибули? Це вам можемо показати й на оцьому вельми недосконалому зображенні космосу, – і вказує пальцем на одну з зірочок сузір'я Змієноця.

– Проксима Змієноця – Барнарда, – каже Хотенков, і диктор додає: – Віддаленість шість і одна десята світлового року, спектральний клас M5, густина 62, світність 0,00048.

Питання йдуть одне за одним. Гості зі Змієноця закликають до терпіння й просять призупинити пряму телетрансляцію.

Краус супроводжує Рама Крішну по заповіднику кварталської природи, а той розповідає йому про життя на планеті Барнарди. Вони підходять до пралісу на березі озерця. Краус пояснює, що кварталська рослинність виросла із привезеного насіння й плодів за неймовірно короткий час, хоча тут і близько немає таких умов життя, як на Кварті. Старий слухає без цікавості, в очах його сяє дивна ностальгія, й думками він десь далеко.

Вони проходять пралісом і металевої барви скелястим пустирем на схилі, що спадає до річки. На рівнині за річкою стоїть – у зменшеному вигляді – таємниче Селище Невидимих із пірамідами й півкулями, оздобленими великими спіралями. І вдалині за ними починаються вже земні джунглі.

– Це, як і раніше, найбільша загадка Кварті, – сказав Краус і повернувся до Рами, що трохи відстав і з подивом дивився на будівлі за річкою.

– Гравіцентр, – прошепотів він ледь чутно. – Вам удалося збудувати гравіцентр?

Тепер здивувався вже Краус.

– Ви знаєте ці будівлі? Може, вам відомий і їхній сенс? Це не цілком точна копія кварталських споруд, лише моделі для

допитливих відвідувачів заповідника, щоби посилити ілюзію перебування на Кварті. Можливо, щось схоже є й у вас на Барнарді?

– Авжеж. І подібні гравіцентри збудовані на багатьох планетах Галактики, відвіданих нами. На Землі ми також спорудимо такий і посвятимо вас у його таємницю. Знаєш, що то за диво? Гравіцентр – назву я вигідав сам – це найдосконаліший у всій нашій Галактиці гравітаційний передавач. Його першовідкривачі невідомі, оскільки й на нашу планету Гамму він був принесений людьми з невідомої частини Всесвіту. Гравіцентр працює повністю автоматично, позаяк енергію одержує з невичерпної гравітації. Він є приймальною, передавальною, підсилювальною й ретрансляційною станцією. Тисячі ваших відкриттів тут доведено до небаченої досконалості й утиснено в неймовірно простий пристрій. Ось тільки створити його на Землі буде досить важко, оскільки у вас ще немає для цього виробничих потужностей.

Краус аж тепер упевнився, що Рама Крішна не чудар із гірського відлюддя. Він засипав його питаннями, й відповіді засвідчили, що старий має в цій царині глибокі пізнання.

– Нічого мене не питай, – урвав нараз Рама Крішна цей допит. – Коли прийде час, мої колеги нададуть Усесвітній Академії все, що вам буде потрібно. Я дуже втомився – все ще не звик до вашої атмосфери.

Біля будинку старий зупинився.

– І ще одну річ хочу тобі сказати. Я тут усе ще інкогніто, тож гляди, щоб ти не стратив розум і не спробував мене якось виказати. Володію зброєю, котра тебе засягне й примусить замовкнути будь-де. Поглянь-но.

Він указав на кущ – і відразу в його гіллі щось спалахнуло. Уражене листя вмить зів'яло й поникло до землі.

– Не бійся, я не знищив цю рослинку, лише на деякий час приспав – для застереження.

Не дивно, що Краус тієї ночі не спав.
Уранці його викликав академік Заяц.

– Мерщій приїжджай, ти нам потрібен. Змієносці щойно розповіли нам дивовижні речі про твої нейтронні чаші!

– Я знаю, – промовив Краус.

Рама поглянув на нього застережливо.

– Вже знаєш? І звідки? Чи, може, ти щось збагнув сам? – здивувався Заяц.

– Трохи...

Коли відеофон змовк, Краус зітхнув:

– Що це з вами?

Старий усміхнувся.

– Чи не боїшся ти, бува, залишати мене тут? Їдь сам! Але в Академії навіть не згадуй про моє інкогніто.

Краус безпорадно знизав плечима й зійшов на дах, де спочивало судно на повітряній подушці. Дорогою замкнув усі входи до лабораторій.

БУДИНОК НАД ДЖУМНОЮ

Рама Крішна лишився сам – наче якась казкова дівчина, що служила в таємничій оселі Баби-Яги. Він з такою самою цікавістю переходив із кімнати до кімнати, з поверху на поверх. Десь у шафі знайшов собі зручне вбрання й повісив на його місце своє вбоге ганчір'я.

На верхньому поверсі старий виявив довгу залу, свого роду художню галерею. Тут були ескізи, начерки, картини та скульптури зорепоходців з експедиції до Центавра. В галереї він провів решту дня. Перед кожним портретом, перед кожним кварталанським пейзажем стояв у глибокій задумі. Лише пізно увечері зайшов до сусідньої зали, де були розвішані копії нескельних малюнків та рельєфів, створених аборигенами Кварті.

Наступного дня Рама Крішна проник до підземних лабораторій. Замки його не затримали, під його пальцями вони відмикалися, мовби за помахом чарівної палички. Старого цікавили не прилади, а, радше, їхні покази та нотатники вчених, залишені на письмових столах.

В одній з лабораторій він помітив ще одну нейтронну чашу. Проникнувши крізь її стінку, став на тверде дно, сягнув за

медальйоном на ланцюжку, що висів у нього на шиї, й довго щось шепотів.

Уночі до будинку над річкою Джумною приїхали Йонес та Наташа Орлова. Старого вони виявили аж уранці, коли той виходив зі своєї кімнати. Але зовсім не здивувалися; до подібних візитерів вони вже звикли.

– Рама Крішна? Я вас іще не знаю, і в списках вас також немає, – сказала Наташа. – В якому кінці джунглів ви живете?

– Я тут недовго, зійшов із Тибету, з Гімалаїв, – відказав старий. – Я йог, володію таємничими силами й можу творити дива.

– Як ви стали йогом? – задав Йонес звичне питання.

– До дванадцяти років я нічим не відрізнявся від решти дітей, – охоче почав Рама свою історію. – І тут у моє життя ввійшов святий Чанді Дас. Він справив на мене таке враження, що я став його учнем. Навчання в школі перестало мене цікавити, я покинув спілкуватися з іншими дітьми. Думав лише про свого Вчителя. Потайки відвідував його на відлюдді й навчався йогінських вправ.

– А чому прийшли до нас? – поцікавився Йонес. – Хворієте чи потребуєте іншої допомоги?

– Чи здоровий я, ще не знаю; почуваю себе лише трішки кволим. Я вже досяг високої майстерності, й тому повертаюся до людей, щоби поділитися з ними глибокою мудрістю життя.

– Хочете, щоб ми вас оглянули? – спитала Наташа.

– Якщо це не боляче, так, – кивнув старий.

– Йог болю не боїться, – засміявся Йонес і завів Раму до ординаторської.

– Ви були колись у міжзоряному просторі? – поспитала Наташа здивовано, коли огляд закінчився.

– Авжеж, був, – сказав Рама спокійно, й очі його на мить спалахнули. – У своїх медитаціях я пролітав цілим Усесвітом.

– Дурниці, – не втримався Йонес і допитливо вдивився в обличчя старого. – Кажете, володієте таємничими силами? Знаєте Магарішу?

– Так, це один із наших Учителів, святий.

– І що він робить, я маю на увазі зараз, даної миті?

– Вельми зосередився на своєму божественному Я.

– Помиляєтеся, – сказав Йонес. – Двадцять годин тому він помер. Ми були біля його постелі, коли помирав, і сьогодні вночі провели розтин.

– Я й не стверджував нічого іншого, – старий не дав вивести себе з рівноваги.

– Гаразд, я не надто знайомий із вашим містичним словником, – визнав неохоче Йонес. – А що він сказав нам незадовго до своєї смерті?

Старий завагався, мовби на чомусь зосереджуючись. Йонес утратив терпіння.

– Тоді я вам скажу сам – позаяк і досі не переконаний, що ви йогінський майстер. Магаріші на смертній постелі повідав нам ось що: «Я жив скромно, але гарно, тому й дожив до такого поважного віку. Тепер можу спокійно догоріти, мов свічка. Помирати важко лише тим, хто мусить одійти передчасно. Я ж хочу відійти, без смерті не було б життя. І я житиму в своїх дітях і внуках. Урешті, ви всі мої діти, все людство». Отак сказав Магаріші. Й ще вам можу сповістити, що цей мудрий старий із гімалайського монастиря не був йогом чи іншим шанувальником магії. Ми знаємо його вже давно; він допомагав нам вирішувати проблему продовження життя.

– Однак я таки переконаю вас, що маю надприродні здібності, – сказав Рама вперто.

Його обличчя зараз більше, ніж будь-коли свідчило про високий інтелект і водночас незрозумілу дитячість, котра лише дивом змінилася старечою неміччю.

– Ви набагато молодші, ніж я сподівався, – додав Йонес, ігноруючи нечемність старого.

– А мій загальний стан здоров'я? – запитав Рама серйозно.

– Непоганий, – утішив його Йонес. – Нервова система трішки ослаблена, й усе тіло несе на собі сліди адаптації до умов міжпланетного простору, й це дивно, вам не здається?

– Ні, – похитав Рама головою. – Дива можна побачити навіть сьогодні. Ходімо-но до кімнати Крауса з відкритим каміном, я вам дещо продемонструю.

– Дуже дивно, – пробурмотів Йонес, і вони з Наташею пішли слідом за таємничим відвідувачем.

– Розпаліть камін – щоби тут було затишніше, – попросив Рама.

Коли декілька полін зайнялися полум'ям, Рама розклав крісла навколо нейтронної чаші, й усі всілися. Цієї миті до приміщення увійшов Северсон. Рама на хвилю затримав на ньому погляд, відтак мовчки встав і присунув ще одне крісло.

Наташа нахилилася до Северсона й прошепотіла:

– Цс-с, не хвилюйтеся, починається сеанс.

Щойно вона договорила, в чаші щось зашамотіло й озвався шиплячий голос:

– Шановні мешканці цієї прекрасної планети! Ми прийшли, щоби зав'язати з вами міцну дружбу. Ця чаша щоразу, коли забажаєте, перенесе вас у глибини Всесвіту, що їх першими з людей відвідали саме ви.

Йонас зробив непомітний знак Северсонові, й той зрозумів; підвівся й вийшов із кімнати.

– Просимо, – продовжував голос у чаші, – щоби один з вас увійшов у цей келих.

Орлова підкорилася. Вона сіла на дно й чекала, що буде далі. Продовження не забарилося. Бірюзова непроглядна стіна нейтронної квітки нараз стала прозорою, й Наташі здалося, що вона опинилася на вершині гори й споглядає дикий кварталський краєвид. Зображення було живим і об'ємним.

На обрії сяють два сонця. Аж ген – у даліні блищить широка річка, й на її березі стоїть селище невидимих кварталів.

Наташі запаморочилася голова. Вона поглянула просто вгору. Там було не райдужне небо далекої планети, а стеля Краусової кімнати.

Северсон тим часом повернувся. Наташа знову поринає у фантастичну картину й чує, як Северсон каже:

– В другій чаші – в лабораторії – нікого немає.

– Ви вже з'ясували, що чаша переносить звуки, – посміхнувся Рама.

– А також зображення, – сказала Орлова й вийшла з нейтронної посудини. – Це неймовірно, хлопці, але можете пересвідчитися самі. Я щойно повернулася з Кварті.

Йонес став на її місце, а Северсон тим часом спостерігав за старим. Рама цього не помічав; він дивився на чашу, й очі його горіли стримуваним хвилюванням.

– Джоне, – промовив раптом Северсон у напруженій тиші.

Старий здригнувся, але відразу ж знову заспокоївся.

– Джоне, – повторив Северсон, – ти повернувся?

Над чашею з'явилося здивоване обличчя Йонеса.

Старий гарячково тремтів.

– Джоне Мак-Гарді, – продовжував Северсон, – ти повернувся з армією космічних солдатів, як колись планував, щоби підкорити Землю?

– Ні, ні! – вигукнув старий нажахано. – Я повернувся, щоби скласти свої кістки вдома. Авжеж, я вказав шлях змієносцям, але вони прийшли як друзі. Краус таки виказав мене в Академії...

– Ні, він звірився лише мені. Розповів про тебе й поділився своєю підозрою. Та я не йняв віри, що ти прийшов як завойовник.

– І ти мене впізнав?

– Не впізнав би, якби Краусові дорогою до Академії не спало на думку, що це ти. Ми всі вважали тебе мертвим, не вірили, що ти зміг пережити на Кварті катастрофу й страшну самотність. Ти справді змінився до невпізнання.

Старий розридався.

– Дозвольте мені ще на деякий час залишитися тут, друзі.

– Хворого не можна судити, – сказав Йонес співчутливо. – І свій злочин ти спокутував більше, ніж жертви Дантового пекла. А з тим Рама Крішною зіграно майстерно, – засміявся він. – Та старого козака не обдуриш...

ГЕОЛОГІЧНА БУРЯ

В каміні потріскує вогонь, і запах смолистого дерева струмує кімнатою. Квартянський заповідник спить, у віддалених джунглях іноді загавкає шакал чи зависє дикий собака. Густі грона зірок мерехтять на індиговому небі.

– Не уявляєте, як багато вартує людині не збожеволіти на самоті, – починає Мак-Гарді свою розповідь. – Я довгий час жив із безглуздою ненавистю до Крауса. Прокляв його двічі: тому, що покинув мене, хоча й знав, що хочу повернутися, – й тому, що він геолог. Незабаром я на власній шкурі дізнався, що ховається за науковим терміном «геологічна буря». Геолог каже: «Нерівності земної поверхні, морські глибини й форми рельєфу материків утворені силами різного походження. Одна група цих сил бере початок у надрах Землі...». Але бути посеред цих сил – це вже щось інше...

Мак-Гарді помовчав.

Далеко звідси, на другій півкулі Землі, в клубі Всесвітньої Академії, сидить гурт людей. Академік Хотенков, Заяц, Краус і ще декілька зореплавців. Вони слухають сповідь космічного бурлаки, котру передає третя нейтронна квітка – подарунок гостей зі Змієносця.

– Макс Грубер незабаром знайшов у Селищі Невидимих свою могилу. В найпершій піраміді він потрапив у невагомий простір, був уражений якоюсь іскрою й клінічно вбитий. Я покликав на допомогу Крауса, але він зник. Я ще не знав, що він утік. Утягнувши Грубера в коридор, я побіг до нашої схованки, щоби викликати вас чи злітати за вами й попросити невідкладної допомоги.

На березі річки я дізнався, що трапилося; човен зник, а за мить у мене на очах відлетів на літаку й Краус. Я побіг назад до піраміди, витягнув Макса на свіже повітря й спробував привести його до тями. Та все було марно. У відчаї я кинувся в каламутну воду, але до другого берега не дістався.

Течія затягнула мене в середину потоку й понесла кудись до моря. Піраміди вже давно зникли з очей, коли над обрієм з'явилася «Ластівка». Я знав, що то марна праця, та все ж у жаху волав і відчайдушно махав руками, аж поки не знепритомнів.

Коли очунав, на мене дивилося кілька пар великих очей. У них світився подив, цікавість і співчуття. Очі зникли, й, піднявши важку голову, я виявив, що лежу на кількох товстих листах у западині над річкою.

– Краще б ви перенесли мене на другий берег, – зітхнув я, дивлячись на вируючий потік каламутної води. – Адже це

вартувало б вам однакової праці, а я мав би за плечима хоч одну перешкоду.

Я рушив берегом угору проти течії. Коли проходив біля пірамід, відвернув голову в другий бік; не міг навіть дивитися на це місце. Так дістався майже до витоків, і за течією джерела повернувся до схованки, де знайшов речі, покинуті тут Краусом. Я прокляв його, позаяк це підтверджувало, що він насправду покинув мене.

Мандрівка Геозією була жахливою, але я поспішав і ні на що не зважав. Та коли до вас було вже рукою сягнути, ви відлетіли. Я ще почув, як Краус при відльоті повідомляв на «Промінь», що на Геозії наближається геологічна буря. Про небезпеку я не думав. Вибіг на найближчий горб – певно, сподівався ще схопити відлітаючий літак за хвіст і стягнути назад – і там безпорадно впав на землю. Просив блискавки, щоби розтрощили мені голову, просив скелі, щоби розверзлися піді мною й затягнули вглиб.

Але справжній жах був ще попереду. Нараз я відчув, що весь горб трясеться, підхопився й роззирнувся. Гребені гір за протокою хвилювалися, мов море в шторм, але повільніше – й це виглядало моторошно. Біля підніжжя горба, на якому я стояв, розчახнулася гігантська тріщина і з хряскотом зазміїлася до самої протоки. З глибин планети вихопилася пара й вогонь. У кількох місцях із землі бризнула розжарена магма. Я стрімголов кинувся з пагорба сам не знаю куди. «Геть, геть!» – гнав мене страх, і полум'я вулканів освітлювало мені шлях.

Не знаю, як я дістався до вузької ущелини й звідти на рівнину, що закінчувалася пралісом. Гуркіт за спиною позбавив мене розуму. Мов зацькований звір, я шукав порятунку в джунглях.

Але й звідти мене невдовзі вигнав вогонь. Повні соку стовбури вибухали, мов гранати. Добігши до голої піщаної мілини, я зарився в теплий пісок.

Прокинувся я на високій горі, що виросла за той час, поки я спав. Інстинкт самозбереження зігнав мене вниз, кудись на тверду землю. Я забіг у долину. Слідом за мною в неї кинулися апокаліптичні звірі, яких може витворити лише Кварта. Ми бігли разом в одному напрямі, але я того чітко не усвідомлював, навіть

видряпався одній істоті на хребет, увінчаний пластинами, а ящір і не зауважив.

Мій живий корабель добіг до річки, кинувся у воду й поплив до протилежного берега. З долини до нас долинув гучний гул. Він усе дужчав і ставав оглушливим.

Ящір напружив усі сили, щоби подолати ті декілька метрів, що залишилися до берега. Я відпустив його й кількома стрибками дістався до скелі. Обнявши гострий стрімчак, тупо спостерігав, як стіна падаючої води летить через річку просто на мене. Її сила, однак, раптом зломилася, й, хоча їй таки вдалося поглинути ящера, мене стьобнули лише піняві бризки.

Мак-Гарді замовк.

У ПОШУКАХ ЛЮДЕЙ

– І прийшов вечір, вечір другий. Шахерезада продовжила нитку оповіді, – сказав Мак-Гарді, коли всі вони знову зібралися смерком біля каміна. – З геологічної бурі я вийшов лише з кількома опіками. Зберіг і найважливіше: аптечку, кишеньковий ліхтарик та човен. Свого часу я обмотав його навколо пояса й надійно прив'язав. Решту речей забув на березі протоки й не мав жодного бажання за ними повертатися. Їжі на Кварті вдосталь – я вже до неї звик – і навіщо мені придався б передавач ближньої дії, котрий до того ж не працював?

Природа заспокоїлася, й мої самогубчі поривання минули. Я все ж не лишився сам-один; тут є живі істоти, хоча й не подібні на мене, та зате звісно, де їх шукати. Очі кібернетичного собаки вказали мені шлях. Із його запису я дізнався, що свої помешкання вони збудували під землею. Мені було відомо, що квартяни живуть багатим культурним життям, у чомусь подібним до побуту давніх єгиптян. Можна було піти до них і жити, мов печерна людина. Тому я шукав скелясті й гірські пейзажі, схожі на ті, що були в басейні нашої Надії. Продирався через усілякі ущелини й розколини, виявив багато печер, бачив, як крилаті люди кружляли над пагорбами, кликав їх і всіляко підманював, але вони не вельми довіряли мені, й я марно шукав ухід до їхніх помешкань.

Одного разу я отаборився на краю пралісу під пагорбом, над яким часто літали квартаєни. Ночі були холодні, тому довелося вигребти собі в землі глибоку яму й накрити її стовбурами повалених бурею дерев. Для копання добре прислужилося бляшане пуделко від аптечки. Їжею мене забезпечувала сама природа: солодкі плоди звисали з дерев на відстані простягнутої руки, а питна вода невдовзі з'явилася просто в моєму лігві. Спочатку це мене не дуже втішило. Вода, однак, ніколи не перевищувала певного рівня, тому я просто настелив зверху сплетену з гілок примітивну підлогу з невеликим отвором для кринички.

Час минав, а я все ще чекав. Спостерігав, як щовечора квартаєни вилітають із пагорба й як у світлі Проксими повертаються, й самотність не так гнітила мене. Я розмірковував уголос, щоби не забути мову. Вночі вилізав зі свого сховку лише тоді, коли це було вкрай потрібно. Вигляд зоряного неба стискав мені серце, й на горбах у мене траплялися напади запаморочення.

Якось увечері, залізши до своєї нори, я необережно забув нагорі кришку від бляшаного пуделка. Вранці я її не знайшов, і це було відчутним ударом, адже я позбувся половини свого посуду.

Навіть на Кварті звірі не жеруть бляху, отже кришку забрали квартаєни.

В цьому не було нічого дивного, згадайте, скільки блискучих предметів вони поцупили в нас на Накритому Столі.

Це означало також, що квартаєни виявили мою схованку й, вочевидь, спостерігають за мною. «Ось вона, слухна нагода встановити з ними контакт», – спало мені врешті на думку. Це була хороша ідея. Другу половину бляшанки я прив'язав до мотузка, вкинув у неї кілька камінців і поставив поруч із виходом з нори.

Марно пропильнувавши без сну кілька ночей у засідці, я вже хотів було покинути цю затію, аж тут бляшанка нарешті заторохтіла. Я відкинув ляду й схопив дрібну маленьку істоту, що злякано пищала. Це було квартаєнське дитинча; дідько знає, як воно сюди заблукало. Крил у нього ще не було, та вони б йому й не допомогли, позаяк устроило руку до бляшанки й не могло її витягнути. Всі діти милі; створіннячко відкривало ротик, а мені тоді ще не було відомо, що квартаєни спілкуються ультразвуком. Я взяв дитинча на руки й звільнив його. Потім погладив, і воно за

хвилю заспокоїлося й цілком довірливо розглядало мене своїми великими очима.

– Родичі прийдуть за ним, – сказав я до себе, – або ж сам віднесу його до горба й зачекаю, доки хтось з’явиться.

Кращої нагоди для знайомства відшукати було годі. Отак я сидів і бавився з малим квартянчиком, коли це над головою в мене залопотіло й поряд опустився ще один, лише трошки вищий, мабуть старший братчик. Він дивився на мене так відчайдушно, так благав очима, що я подав дитинча йому на руки.

Вранці біля ляди лежало кілька глиняних горшків і якісь примітивні інструменти. Це був добрий знак – дружні відносини встановлено!

Вже давно я виношував у голові план, як проникнути в підземну оселю, й тепер зважився здійснити його. Пралісом протікав потік, котрий зникав під населеними пагорбами. З нього кавартяни черпали воду, й тому цілком можливо, що я якось дістануся до їхнього поселення.

Я надув човен і рушив у дорогу. Проплив поміж хвилястими скельними стінами, розколеними гострими рваними тріщинами аж до основи, туди, де потік зникав у надрах скель. Крізь вузький отвір прослизнув до великої печери. У світлі ліхтарика засяяли сталактити, що звисали зі стелі й стін і створювали чудову колонаду. Прохід до наступної печери закривала завіса довгих бурульок. Це означало, що туди довго ніхто не проходив, і мене це не вельми втішило.

Я вже сумнівався, що річкою дістануся до квартян, але повертатися не хотів. Зламав одну з бурульок і збив нею кілька сусідніх. Печерою прокотився брязкіт.

Наступна печера виглядала дещо інакше. Біля стіни стирчали з води жовті приступки, витворені з вапняку. По стінах сповзали барвисті сталактитові стовбури. Потік протікав попід стіною й на протилежному боці печери зникав у монолітній скелі. Прив’язавши човен до сталактита, я пішов далі пішки. Був уже досить глибоко під землею, коли помітив, що гладка стіна в одній із печер розмальована. Навіть виявив круглий колодязь, витесаний у скелі над річкою. Та даремно я шукав сходи, драбину чи щось подібне. Кричав, співав і галасував, як лише міг, але ніхто не озвався. Коли мене це втомило, я розчаровано повернувся назад. Та човен зник;

на сталактиті висіла лише шворка, кимсь перерізана! «Так, тепер я в пастці», – зрозумів я, й велика надія змінилася страхом...

Мак-Гарді з хвилину замислено дивився на зоряне небо, затим посміхнувся.

– Однак вийшло на добре, як же інакше? Квартяни, врешті, зглянулися наді мною – я нагнав на них страху більше, ніж вони на мене – і впустили до свого царства. Раптом у скелі з'явився круглий отвір, а в ньому – струнка постать зі смолоскипом у руці. Вона кинула мені вниз мотузок, і я виліз у коридор підковоподібного перерізу. Тендітна постать крокувала попереду.

Не буду вам описувати все підземне місто. Воно дуже скидалося на те, котре ви відвідали під час своєї розвідувальної мандрівки Квартою; сьогодні вночі я проглянув запис, щоби вам даремно не розповідати по те, що ви й самі добре знаєте.

Цар чи начальник скельних володінь прийняв мене з великими почестями, і з тієї миті квартяни вважали мене якимсь богом. Вони вирубали мені окрему кімнату – їхні приміщення були для мене затісними – й оздобили її з такою самою ретельністю, як і свої громадські зали.

Зрештою, я з'ясував те саме, що й ви, однак це вартувало мені значно більшої праці; а саме, що жителі Кварты наділені надзвичайно розвиненим слухом, за допомогою якого в разі потреби можуть орієнтуватися навіть у цілковитій темряві. В підземеллі, звісно, було світло, мабуть, для того, щоб відпочивати від ультразвукового спілкування.

Після всіх поневірянь це було просто-таки казкове життя. Пізніше я осягнув їхнє ієрогліфічне письмо, так що міг з ними навіть розмовляти – за допомогою малюнків, котрі креслив на якомусь пергаменті. Ультразвукової-бо мови я просто не чув...

ПРИЄДНУЙТЕСЬ ДО ГАЛАКТИКИ!

Наступного ранку Хотенков повідомив Северсонові, що сьогодні увечері заповідник відвідають друзі зі Змієносця.

Про наукову працю ніхто й не думав. Лише й розмов було про цей візит.

– Ось і скінчилося моє інкогніто, – сказав Мак-Гарді сумно. – Ходімо сядемо на схилі над гравіцентром, я б хотів там доказати вам свою історію – перш ніж вони прийдуть.

Вони розмістилися в закутку між скелями, звідки відкривався чудовий краєвид на велику модель дивних будівель із Кварті.

– У кам'яному царстві я б жив, можливо, й досі, якби не настав той великий день. Якось – я саме купався в річці під містом – за мною прилетів посланець від фараона (я називав його так) з листом, сенс якого я з першого погляду не збагнув. Ієрогліфи були нашкрябані надто недбало, вочевидь у поспіху.

«Прийшли твої брати», – вдалося розібрати нарешті.

Я поспішив до фараона. Його писар у ретельно виконаних малюнках розтлумачив фантастичне повідомлення: біля Селища Невидимих – писар правильно зобразив ці будівлі, – Мак-Гарді вказав на скупчення пірамід та спіралей, – пристав великий птах із людьми в скафандрах.

– Наші повернулися! – закричав я так, що підземелля здригнулося.

«Чи розуміють мої брати вашу малюнкову мову?» – запитав я через посередництво глиняної таблички.

«Авжеж, вони вже давно її вивчили, – приблизно так відповів фараон. – Вони відвідували нас кілька разів, адже ще віддавна збудували за великою рікою своє наземне місто й на скелях виростили квіти».

Під тим містом він мав на увазі, звісно, будівлі біля річки.

«Наймудріший і найславніший царю! – я вкляк перед ним на коліна. – Пошли цієї ж миті своїх крилатих посланців до моїх братів із проханням, щоби мене відвідали».

«Це вже зроблено, – заспокоїв він мене. – Біжи до озера біля кам'яного ящера й очікуй їх там».

Я помчав туди мов навіжений.

Важко описати, що я відчував, коли на водну гладінь опустився дивний літак, подібний на камбалу. Він підплив до самого берега, і з нього вийшли друзі зі Змієносця. Я був для них такою ж несподіванкою, як і вони для мене. Не тому, що вони не знали про нас – чаші, розмішені по всій планеті, давно повідомили їм про наші відвідини Кварті – їх здивувало, що я тут зостався. Про все це я дізнався вже значно пізніше. А тоді згадав фараонові

слова й заходився креслити на піску ієрогліфи, щоби якимось порозумітися з дивовижними коротунами в непрозорих скафандрах.

Можливо, ми з правителем скельного міста кепсько зрозуміли одне одного, позаяк змієносці на мигах показали, що не тямлять жодного слова. На щастя, вони порозумілися з писарем, котрий прийшов мені на допомогу й почав балакати з ними за допомогою свого ультразвукового органу.

Вони запросили нас у літак і відвезли до свого гравіцентру. Й там я знайшов сумку з речами, які ви мені залишили в піраміді.

Перемовини за допомогою ієрогліфів та ультразвукової мови кварталів були важкими, я все ще не розумів, що вони хотіли мені сказати. І тому змушений був навчити змієносців англійської, позаяк їхньої мови я ніколи не чув і досі не знаю, як вони між собою спілкуються. Ватсон буде вражений, коли детально опишу йому, як навчав друзів зі Змієносця говорити. Тим часом вони познайомили мене з дивами своєї надзвичайно розвиненої науки.

Якимсь мене посадили до однієї з нейтронних чаш, і вона дала мені можливість зазирнути до «Променя». Ви вже давно повернулися на борт, і ваші чаші зберігалися на складі, тому я не зміг побачити багато. Лише через деякий час помітив Крауса, котрий досліджував таємничі квіти.

За долею чаші, котру ви забрали з Кварти, я спостерігав і дорогою додому, на Землю. Таким чином я також з'ясував, як вас маю тут розшукати.

Ці гравітаційні спілкувачі – дивовижний винахід. До їхньої системи вже під'єднана частина нашої Галактики. В точно визначену пору галактичного часу перемовляються між собою мислячі істоти з різних куточків Усесвіту. Людство також невдовзі почує повідомлення: «Приєднуйтеся до Галактики!»

Друзі зі Змієносця обіцяли, що допоможуть нам спорудити потужний передавач на кшталт гравіцентру.

Я трохи забігаю вперед, але залишилися розповісти небагато. Змієносці невдовзі навчилися розмовляти нашою мовою так добре, що ми могли балакати навіть про найскладніші речі. Вони посвятили мене в таємниці своїх передових технологій – сподіваюся, дещо мені вдалося зрозуміти, – а я у відповідь описав їм наш світ з усіма його проблемами.

З Кварти змієносці мали намір летіти в інше місце, але я легко переконав їх змінити курс і відвідати Землю.

Лише дивлячись на земну кулю, котра росла просто в мене на очах і ставала матеріальною, я вперше усвідомив, що неможливе здійснилося. Я повернувся додому!

І друзі зі Змієносця виконали обіцянку – доправили мене на Землю інкогніто.

Dixi et salvavi animam meam¹.

Легенько, мов яворовий лист падає на землю, сів на гладінь Джумни літак-камбала змієносців. Із космічними мандрівниками вийшов на берег Хотенков і майже весь екіпаж «Променя».

– Вітаю! – сказав Хотенков оповідачеві, котрий тільки-но замовк. – І спасибі тобі...

1963

¹ Я розповів, і сумління моє спокійне (*лат.*) (дослівно: Dixi et animam meam salvavi – я сказав і [тим самим] урятував свою душу).

Від перекладача

Пильний читач, без сумніву, звернув увагу, що обидва твори, вміщені в даній книзі, хоч і є прямим продовженням попередніх романів Володимира Бабули «Сигнали з Всесвіту» і «Планета трьох сонць», багато в чому дисонують з ними.

Річ у тім, що роман «Друзі зі Змієносця» було написано по гарячих слідах і на хвилі популярності першої й другої частин трилогії – в 1956 році. Та, на відміну від них, твір побачив світ лише в журнальному варіанті й ніколи не виходив окремим виданням. Чому так сталося – невідомо, але, мабуть, то була ініціатива самого автора. Не виключено, що В. Бабула визнав роман дещо слабшим від попередніх. Утім, окремі його розділи, що стосувалися одиссеї Мак-Гарді, автор усе ж використав, помістивши їх у текст книжкового видання «Планети трьох сонць» (щоправда, в них фігурував тепер уже Краус, а місцями – Свозилова та Северсон). Саме за цим виданням і було здійснено український переклад 1959 року.

Пізніше, у 1963 році, В. Бабула ґрунтовно переробив усі три романи трилогії й видав їх під назвою «Океаном світлових років». Найбільше змін зазнала, певна річ, третя частина, значно скорочена й практично повністю переписана автором.

У даному виданні роман «Друзі зі Змієносця» публікується без будь-яких скорочень, хоча з деякими його сюжетними колізіями читач уже зустрічався в «Планеті трьох сонць». Що ж до пізнішого його варіанту, що різниться як за обсягом, так і за деякими персонажами, то і його подано практично без змін, попри те, що в тексті є чимало покликань на перероблене видання «Платети трьох сонць» (зокрема згадуються нейтронні чаші, виявлені мандрівниками на Кварті). Однак, із метою уникнути плутанини в бібліографії, за твором залишено назву всієї трилогії.

Віталій Генік

ЗМІСТ:

ДРУЗІ ЗІ ЗМІЄНОСЦЯ

Роман

<i>Розділ I. Візит із хмар</i>	6
<i>Розділ II. Таємничий гість</i>	17
<i>Розділ III. Що гірше?</i>	26
<i>Розділ IV. Перші супутники</i>	38
<i>Розділ V. За новим житлом</i>	51
<i>Розділ VI. У пастці</i>	60
<i>Розділ VII. Таємничі помічники</i>	68
<i>Розділ VIII. Зустріч</i>	80
<i>Розділ IX. Повернення</i>	96
<i>Розділ X. Зустрічі</i>	108
<i>Розділ XI. Прощальний подарунок</i>	115
<i>Розділ XII. На будівництвах двох світів</i>	125
<i>Розділ XIII. Ми прийдемо до верховин...</i>	137

ОКЕАНОМ СВІТЛОВИХ РОКІВ

Повість

Чоловік з іншого світу	150
Гості зі Всесвіту	154
Будинок над Джумною	157
Геологічна буря	161
У пошуках людей	164
Приєднуйтесь до Галактики!	167
<i>Від перекладача</i>	171

Літературно-художнє видання

Вітрила романтики

Дане видання розповсюджується виключно з культурно-просвітницькою метою і не призначене для будь-якого комерційного використання чи поширення.

